

**Początki Bractwa Prawosławnego
Świętych Cyryla i Metodego
w Białymstoku (1986–1989)**

**Początki Bractwa Prawosławnego
Świętych Cyryla i Metodego
w Białymstoku (1986–1989)**

Piotr Chomik

Białystok 2017

RECENZENCI

ks. prof. dr hab. Zygfryd Glaeser
prof. dr hab. Eugeniusz Mironowicz

REDAKTOR TECHNICZNY

Ewa Frymus-Dąbrowska

© Copyright by Instytut Historii i Nauk Politycznych
Uniwersytetu w Białymstoku
Białystok 2017

ISBN 978-83-8788-150-4

SKŁAD I DRUK

Mariusz Śliwowski
ul. Kolejowa 19; 15-701 Białystok
tel. 602 766 304, 881 766 304,
e-mail: prymat@biasoft.net, www.prymat.biasoft.net

Spis treści

7

Wstęp

17

Kościół prawosławny na Białostocczyźnie
w latach 1981–1989

59

Początki Bractwa Prawosławnego
w drugiej połowie lat 80. XX wieku

91

Dokumenty

7

S T A T U T
S T O W A R Z Y S Z E N I A
" B R A C T W A P R A W O S Ł A W N E G O "

Rozdział I

§ 1.

Stowarzyszenie nosi nazwę : Bractwo Prawosławne , w dalszej części statutu zwane Bractwem .

§ 2.

1. Siedzibą Bractwa jest miasto Białystok .
2. Terenem działania Bractwa jest obszar województwa białostockiego

§ 3.

Bractwo jest stowarzyszeniem zarejestrowanym na podstawie przepisów obowiązującego prawa o stowarzyszeniach i z tego tytułu posiada osobowość prawną .

§ 4.

Bractwo ma prawo zakładania oddziałów , które podlegają legalizacji przez właściwą miejscową władzę administracji państwowej ,
Bractwo może powoływać koła .

§ 5.

Bractwo może być członkiem krajowych , zagranicznych i międzynarodowych organizacji o takim lub podobnym profilu działania .

§ 6.

Bractwo używa pieczęci okrągłej z napisem w otoku : " Bractwo Prawosławne " i napisem wewnątrz : " Zarząd Główny " oraz pieczęci podłużnych z napisem " Bractwo Prawosławne " - Zarząd Główny albo Zarząd Oddziału w

§ 7.

Bractwo opiera swą działalność na pracy społecznej jego członków - natomiast dopuszczalne jest pobieranie przez nich zwrotu poniesionych kosztów .

Wstęp

Książka niniejsza poświęcona jest początkom Stowarzyszenia Bractwo Prawosławne św. św. Cyryla i Metodego w Białymstoku, które przypadły na lata 1986–1989. Wpisuje się zatem w badania nad dziejami Kościoła prawosławnego w PRL, szczególnie dotyczących lat 80. XX wieku, a zatem okresu niezwykle burzliwego w sensie społecznym i politycznym. Zagadnienie aktywności społecznej wyznawców prawosławia, czego wyrazem jest tworzenie organizacji brackich również ma ogromne znaczenie w dziejach prawosławia w Rzeczypospolitej. Przedstawione w książce próby powołania organizacji brackiej, były pierwszym takim działaniem świeckich wyznawców prawosławia w PRL, nie licząc powstania Bractwa Młodzieży Prawosławnej, bowiem powstawało ono w nieco innych okolicznościach i warunkach niż Stowarzyszenie Bractwo Prawosławne.

Dzieje Kościoła prawosławnego w PRL zostały przedmiotem zainteresowania historyków – co oczywiste – po przemianach ustrojowych w Polsce dokonanych w 1989 roku. Za prekursora badań nad dziejami Kościoła prawosławnego w PRL można uznać Kazimierza Urbana, który na łamach „Wiadomości Polskiego Autokefalicznego Kościoła

Prawosławnego”, „Cerkiewnego Wiestnika” oraz innych wydawnictw ciągłych w latach 1990–1993 opublikował szereg materiałów dotyczących powojennych losów metropolity Dionizego Waledyńskiego, sytuacji prawosławnych Łemków po II wojnie światowej i innych zagadnień dotyczących położenia prawosławia w Polsce po 1944 roku¹. W periodyku „Białostoczczyzna” autor ten – w pierwszej połowie lat 90. XX wieku – publikował artykuły dotyczące powojennych kosów Kościoła prawosławnego w ówczesnym województwie białostockim². Autor ten opublikował także pozycje dotyczące losów życiowych dwóch kapłanów Kościoła prawosławnego ks. Stefana Bieguna, jednego z organizatorów życia Kościoła prawosławnego na Ziemiach Odzyskanych i ks. Atanazego Semeniuka, długoletniego proboszcza katedry metropolitalnej w Warszawie, który bezpośrednio po II wojnie światowej był towarzyszem niedoli wspomniana-

¹ K. Urban, *Przyczynek do losów metropolity Dionizego Waledyńskiego po II wojnie światowej*, „Wiadomości Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego”, 1990, 4; *Prawosławne Seminarium Duchowne w Warszawie*, „Wiadomości Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego”, 1991, 2; *Sprawa Prawosławnego Duszpasterstwa Wojskowego po II wojnie światowej*, „Cerkiewny Wiestnik”, 1991, 6; *Z dziejów Kościoła prawosławnego na Łemkowszczyźnie*, „Cerkiewny Wiestnik” 1991, 7; *Z dziejów Kościoła prawosławnego na Łemkowszczyźnie*, „Cerkiewny Wiestnik” 1991, 8.

² K. Urban, „*Schizma białostocka*”. *Z dziejów Kościoła prawosławnego na Białostoczczyźnie 1944–1956*, „Białostoczczyzna” 1991, 2; tenże, *Sprawa autokefalii Polskiego Kościoła Prawosławnego w latach 1945–1951. Z dziejów prawosławia na Białostoczczyźnie*, „Białostoczczyzna” 1991, 3; tenże, *Z dziejów Kościoła prawosławnego na Białostoczczyźnie 1944–1956. Wybrane problemy życia kościelnego i polityki wyznaniowej państwa*, „Białostoczczyzna” 1991, 4.

nego metropolity Dionizego³. Jednak najważniejszą pracą Kazimierza Urbana, była książka „Kościół prawosławny w Polsce w latach 1945–1970 (zarys historyczny)”. Książka ta ukazała się dwukrotnie. Omówione w niej zostały procesy stabilizacyjne Kościoła prawosławnego w Polsce po II wojnie światowej, zmiany życia wewnętrznego Kościoła rozwój szkolnictwa i prasy cerkiewnej, stosunek przedstawicieli Kościoła prawosławnego do władz i PRL-owskiej rzeczywistości. Autor ten opublikował także dokumenty i materiały dotyczące dziejów Kościoła w Polsce⁴.

W 1993 roku ukazała się bardzo ważna książka pod redakcją L. Adamczuka i A. Mironowicza „Kościół prawosławny w Polsce dawniej i dziś”. Publikacja ta zawierała wiele danych statystycznych, ale także w zwartej formie przedstawiała dzieje Kościoła prawosławnego w Polsce, zarówno te najdawniejsze jak i najnowsze. Opublikowano w niej mapy przedstawiające podział Kościoła na diecezje tuż po II wojnie światowej, jak i ten ukształtowany w latach 80. XX wieku, aktualny do dzisiaj. W publikacji przestawiono też skrócone biografie metropolity Bazylego i biskupów zarządzających diecezjami PAKP według stanu na rok 1992.

Współredaktorem wymienionej pozycji był Antoni Mironowicz, badacz o najbardziej znaczącym dorobku naukowym dotyczącym dziejów Kościoła prawosławnego w Pol-

³ K. Urban, *Ks. Stefan Biegun (1903–1983). Zapis jednego życia*, Kraków 2000; Tenże, *Ksiądz Atanazy Semeniuk 1904–1996: (życie długie, trudne i ciekawe...)*, Warszawa 2007.

⁴ K. Urban, *Kościół prawosławny w Polsce w latach 1944–1956. Studia i materiały*, Kraków 1998.

sce. Antoni Mironowicz jest specjalistą dziejów Cerkwi wschodniej w okresie nowożytnym, jednak pewna część jego prac naukowych dotyczy okresu 1944–1989. Za najistotniejszą z nich należy uznać książkę „Kościół prawosławny na ziemiach polskich w XIX i XX wieku”, wydaną w 2005 r. Ostatni rozdział tej książki poświęcony jest w całości dziejom Cerkwi prawosławnej w Polsce po II wojnie światowej⁵. W rozdziale tym poruszono bardzo wiele wątków, stąd część z nich została potraktowana jedynie pobieżnie, co dotyczy również najbardziej nas interesujących lat 80. XX wieku. Autor rozpoczyna swoje rozważania od opisu stanu Kościoła prawosławnego bezpośrednio po zakończeniu II wojny światowej korzystając głównie z różnych publikowanych wcześniej pozycji, ale też z danych dostępnych w Archiwum Warszawskiej Metropolii Prawosławnej.

Spośród innych badaczy Kościoła prawosławnego w PRL warto wymienić nazwiska: Stefana Dudry⁶ i Eugeniusza Mi-

⁵ A. Mironowicz, *Kościół prawosławny na ziemiach polskich w XIX i XX wieku*, Białystok 2005, s. 229-331.

⁶ S. Dudra, *Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny wobec zagadnień pokoju i bezpieczeństwa w powojennej Polsce (1945–1989)*, w: *Polityka jako wyraz lub następstwo religijności*, red. R. Michalak, S. Żarska, Zielona Góra, 2015, s. 263-274; idem, *Cerkiew w diasporze: z dziejów prawosławnej Diecezji wrocławsko-szczecińskiej*, Poznań 2009; idem, *Represje władz wobec metropolity Dionizego po II wojnie światowej*, w: *Kościół chrześcijański w systemach totalitarnych*, red. J. Kłaczek, W. Rozynekowski, Toruń 2012, s. 239-258; idem, *Władze komunistyczne wobec duchowieństwa prawosławnego na Środkowym Nadodrzu*, w: *Władze wobec Kościołów i związków wyznaniowych na Środkowym Nadodrzu w latach 1945–1956*, red. E. Wojcieszek, Poznań 2012, s. 123-136; idem, *Metropolita Dionizy (Waledyński) 1876–1960*, Warszawa 2010; idem, *Kształtowanie się prawosławnego życia religijnego na terenie diecezji przemysłowo-nowosądeckiej (po 1945 r.)*, w: *Kościół, polityka, historia: ze stu-*

ronowicza, który opisując losy Białorusinów w Polsce po II wojnie światowej nierzadko omawia splot problemów narodowościowych i wyznaniowych⁷. Nie można pominąć też badaczy, którzy wywodzą się z kręgu duchowieństwa Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego. Prekursorem wśród nich był ks. protoprezbiter Serafin Żeleźniakowicz, którego monumentalna praca o dziejach monasteru w Jabłecznej dotyczyła również okresu po 1945 roku do początków lat 60. XX wieku⁸. Obecnie jednym z badaczy opisujących dzieje Kościoła prawosławnego w PRL jest ks. dr Doroteusz Sawicki, pracownik naukowy Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej, jego publikacje ukazują się głównie na łamach prasy cerkiewnej⁹.

Bardzo ważnym zagadnieniem, niezbadanym dotychczas w dostatecznym stopniu jest stosunek Kościoła prawosławnego do przemian politycznych i społecznych w PRL

diów nad problemami mniejszości wyznaniowych w Polsce w XX i XXI wieku, red. S. Dudra, O. Kiec, Warszawa 2009, s. 71-91; idem, *Kościół prawosławny na ziemiach zachodnich i północnych Polski po II wojnie światowej*, Zielona Góra 2004.

⁷ Zob.: E. Mironowicz, *Polityka narodowościowa PRL*, Białystok 2000; idem, *Polityka władz polskich wobec Białorusinów. Stosunek ludności białoruskiej do państwa polskiego (1944–1956)*, w: *Stosunki polsko-białoruskie w województwie białostockim w latach 1939–1956*, red. J. J. Milewski, A. Pyżewska, Warszawa 2005, s. 77-85.

⁸ S. Żeleźniakowicz: *Istorija Jabłoczinskogo Swiatio-Onufrijewskogo Monastyria*. T. I-III, Warszawa 2006.

⁹ D. Sawicki, *Najnowsza historia Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego*, „Elpis”. Czasopismo Teologiczne Katedry Teologii Prawosławnej Uniwersytetu w Białymstoku” 2006, R I (XII), z. 1 (14); Tenże, *Śp. Metropolita Makary*, „Wiadomości Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego”, 2001, 4; *Trzecia rocznica śmierci śp. Metropolity Bazylego*, „Wiadomości Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego”, 2001, 3.

w latach 80. XX wieku, w tym do faktu powstania i działalności w tym okresie NSZZ „Solidarność”. Praktycznie jedyną pozycją dotyczącą tego okresu jest praca Krzysztofa Sychowicza¹⁰. Tego samego problemu dotyczył krótki tekst Tomasza Danileckiego¹¹.

Krzysztof Sychowicz jest także autorem – lub współautorem – dwóch pozycji dotyczących kontaktów duchowieństwa prawosławnego z aparatem bezpieczeństwa i stosunku władz do Kościołów i związków wyznaniowych w Polsce¹². W przypadku tego drugiego wątku autor opisał Kościół prawosławny jako instytucję wręcz chętnie współpracującą z władzami nie biorąc pod uwagę wszystkich uwarunkowań i okoliczności wpływających na tę współpracę, przez co jego interpretacja postaw i zachowań zarówno Kościoła jak i poszczególnych duchownych wydaje się być zbyt jednostronna i jednocześnie może sprzyjać utrwalaniu mitu o bezwarunkowej współpracy prawosławnych z aparatem bezpieczeństwa. W moim głębokim przekonaniu Kościół prawosławny był przez władze traktowany instrumentalnie, a duchowni i biskupi byli przedmiotem manipulacji przy

¹⁰ K. Sychowicz, *Kościół katolicki i Cerkiew prawosławna na Białostoczczyźnie wobec powstania NSZZ „Solidarność”*, [w:] *Początki „Solidarności” w północno-wschodniej Polsce (1980–1981)*, pod red. T. Danileckiego, Białystok 2005, s. 59–74.

¹¹ T. Danilecki, *Białorusini i „Solidarność”*, „Czasopis” 2/2003. Wersja internetowa tego tekstu dostępna jest pod adresem: <http://kamuunikat.org/download.php?item=1359-8.html&pubref=1359>. Dostęp 20.09.2017.

¹² K. Sychowicz, M. Krzysztofiński, *W kręgu „Bizancjum”*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989”, 2008, 1, s. 96–134; K. Sychowicz, *Władze komunistyczne wobec kościołów i związków wyznaniowych w województwie białostockim w latach 1944–1975*, Białystok 2013.

udziale funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa. Wskazuje na to zarówno materiał przedstawiony w pierwszym rozdziale niniejszej pozycji jak i wybór dokumentów dotyczący procesu powołania do życia Stowarzyszenia Bractwo Prawosławne, stanowiący jej drugą część. Należy też zauważyć, że zarówno w latach 50. i 60. XX wieku duchowieństwo prawosławne było inwigilowane i szykanowane przez przedstawicieli PRL-owskiego aparatu bezpieczeństwa przy współpracy agentów „wypożyczanych” z radzieckiego KGB.

Jak będzie o tym mowa w rozdziale drugim niniejszej pracy dzieje bractw cerkiewnych w Rzeczypospolitej mają długą tradycję. Również badania nad dziejami tychże bractw są dobrze rozwinięte. Ich początki sięgają XIX wieku, kiedy to rozpoczęła się dyskusja o początkach i przyczynach powstawania bractw cerkiewnych w metropolii kijowskiej. Bractwa te posiadają szeroką historiografię¹³. W kontekście niniejszej pracy jest ona niesłychanie ważna, bowiem jak słusznie zauważył S. Dmitruk, Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny jest kontynuatorem dawnej metropolii kijowskiej¹⁴.

Treść tej książki stanowią dwa rozdziały mówiące o dziejach Kościoła prawosławnego na Białostocczyźnie w latach 80. XX wieku oraz o okolicznościach powstania Stowarzyszenia Bractwo Prawosławne św. św. Cyryla i Metodego w Białymstoku. Jak uważny czytelnik zapewne już

¹³ Na ten temat zob.: S. Dmitruk, *Teorie naukowe dotyczące powstania bractw cerkiewnych na terenie Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XV–XVI wieku*, „Wschód Europy”, 2015 1 (2), s. 45-56.

¹⁴ Ibidem, s. 54.

zauważył, lata 80. XX wieku w opracowaniach dotyczących dziejów Kościoła prawosławnego w PRL były traktowane dość pobieżnie. Dlatego niniejsza praca może stanowić przyczynek do bardziej szczegółowego poznania dziejów Kościoła prawosławnego w tym okresie. Najważniejszą jednak częścią niniejszej publikacji jest wybór dokumentów dotyczący dziejów powstania Stowarzyszenia Bractwo Prawosławne. Obrazują one pewien proces uwarunkowany zmieniającymi się okolicznościami. W roku 1986 władze, pomimo deklarowanej przychylności wobec Kościoła prawosławnego „zrobiły wszystko” by stowarzyszenie inteligencji prawosławnej nie było zorganizowane, powołując się na absurdalne argumenty. W roku 1989 sytuacja społeczna i polityczna w PRL zmieniła się na tyle, że ówczesne władze sprzyjały powstaniu Stowarzyszenia Bractwo Prawosławne mając w tym wszakże swoje własne cele, przeciwne celom i ideom założycieli prawosławnego stowarzyszenia.

Wybór dokumentów archiwalnych pochodzi głównie z zasobu Instytutu Pamięci Narodowej, gdzie zachowany został zespół akt gromadzący dokumenty dotyczące okoliczności nieudanej próby rejestracji Stowarzyszenia Bractwo Prawosławne w 1986 roku. Dokumenty te zostały uzupełnione archiwaliami pochodzącymi z Archiwum Państwowego w Białymstoku oraz Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Dokumenty z Archiwum Państwowego w Białymstoku dotyczyły głównie drugiej, udanej próby rejestracji Bractwa Prawosławnego dokonanej w 1989 r. Dokumenty z Archiwum Akt Nowych służyły uzupełnieniu i wyjaśnieniu wątków dotyczących obydwu procesów rejestracji stowarzyszenia prawosławnego i chociaż stanowią zdecy-

dowaną mniejszość wyboru są jego solą, uzupełniając dokonany wybór o elementy, które doskonale obrazują wspomniany wcześniej instrumentalny, manipulujący stosunek władz PRL do Kościoła prawosławnego w Polsce.

Dokumenty prezentowane w niniejszym zbiorze zostały przedstawione w porządku chronologicznym, co ułatwia zrozumienie ich wymowy i znaczenia historycznego.

Dziękuję pracownikom czytelni archiwów Instytutu Pamięci Narodowej w Białymstoku oraz czytelni w Archiwum Państwowym w Białymstoku i Archiwum Akt Nowych w Warszawie za okazaną pomoc podczas licznych kwerend.

Wyrażam również słowa wdzięczności recenzentom: Profesorom ks. Zygfrydowi Glesserowi i Eugeniuszowi Mironowiczowi, dzięki którym uniknąłem błędów, a ich cenne uwagi przyczyniły się do lepszego kształtu tej książki.

Dziękuję również Profesorom Danielowi Boćkowskemu, Arturowi Pasko, oraz doktorowi Wojciechowi Walczakowi za wsparcie przy pisaniu niniejszej książki.

URZĄD WOJEWÓDZKI
w Białymstoku
WYDZIAŁ
Społeczno-Administracyjny
SA.6015/126/86

Białystok, 1986.06.11

DECYZJA

Na podstawie art. 20 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1932 r. - Prawo o stowarzyszeniach /Dz.U. Nr 94, poz. 808 z późniejszymi zmianami/ i po rozpatrzeniu wniosku **TYMCZASOWEGO KOMITETU ZAŁOZYCIELSKIEGO STOWARZYSZENIA** o nazwie „**BRACTWO PRAWOSŁAWNE**” z dnia 1986.03.01 w sprawie rejestracji stowarzyszenia

p o s t a n o w i a

odmówić rejestracji stowarzyszenia pod nazwą „Bractwo Prawosławne”.

UZASADNIENIE

Podstawowe cele zawarte w projekcie statutu opracowanego przez Komitet Założycielski Stowarzyszenia pod nazwą „Bractwo Prawosławne” mogą być realizowane w ramach istniejącej już organizacji, a w szczególności, **Chrześcijańskiego Stowarzyszenia Społecznego**

Od decyzji niniejszej służy stronie odwołanie do Ministra Spraw Wewnętrznych, za pośrednictwem Dyrektora Wydziału Społeczno-Administracyjnego Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku w terminie 14 dni od daty jej doręczenia.

Otrzymują:

1. Tymczasowy Komitet Założycielski Stowarzyszenia „Bractwo Prawosławne”
2. Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Białymstoku
3. Wydział d.s. Wymag. U.W.
4. a/s

DYREKTOR WYDZIAŁU

mgr Kazimierz Kenopa

KANCELARIA OGÓLNA

przebiegi

16 VI 86

Decyzja Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku 2.11.1986 r.
odmawiająca rejestracji Stowarzyszenia „Bractwo Prawosławne”

Kościół prawosławny na Białostocczyźnie w latach 1981–1989

Początek lat 80. XX wieku przyniósł wiele zmian na polskiej arenie społecznej i politycznej. Strajki z drugiej połowy roku 1980 zmieniły dotychczasową sytuację. Po raz pierwszy w dziejach PRL władze były przekonane, że układ sił społecznych jest taki, że użycie siły dla rozwiązania problemu strajków i protestów nie przyniesie nikomu korzyści. Dlatego ostatecznie ówczesne konflikty rozwiązano na drodze negocjacji. Otworzyło to możliwość, nie tylko powstania niezależnych i samorządnych związków zawodowych, ale zapoczątkowało też przemiany w świadomości całego polskiego społeczeństwa.

Przemiany te miały ogromne znaczenie dla funkcjonowania i bytu Kościoła prawosławnego na Białostocczyźnie. Zarówno władze Kościoła jak i wierni musiały określić swój stosunek do zmian politycznych i społecznych oraz znaleźć dla siebie miejsce w tej nowej dynamicznej sytuacji.

Jeszcze we wrześniu 1980 roku władze oceniały, że Kościół prawosławny i jego hierarchia są lojalne wobec władz. W sprawozdaniu, z 29 września do Urzędu ds. Wyznań

w Warszawie, Wydział ds. Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku informował:

Działalność hierarchii Kościoła Prawosławnego ogólnie należy ocenić jako pozytywną. Metropolita Bazyli, jak również abp Nikanor wykazują poprawny stosunek do zarządzeń władz i problemów społecznych. W głoszonych kazaniach i listach pasterskich deklarują lojalność wobec Państwa i jego kierownictwa. Popierają inicjatywy gospodarcze, społeczne i polityczne, Kler prawosławny również jest pozytywnie ustosunkowany do zarządzeń władz państwowych i poszanowania prawa. W każdej sytuacji wykazuje gotowość do współpracy z władzami w sprawach społecznych i gospodarczych nurtujących środowisko¹.

O lojalności biskupów i kleru prawosławne władze w latach 80. XX wieku pisały wielokrotnie. Z reguły jednak nisko oceniano poziom tych samych biskupów i kleru, co również jest widoczne w przytaczanym już sprawozdaniu. O wiernych natomiast władze pisały w sposób następujący:

Nie czują się wyobcowani narodowościowo. W pełni uprawiają praktyki religijne wynikające z doktryny kościoła wg potrzeb duchowych lub przyjętych tradycyjnie. Uczestniczą w życiu kościoła na podstawie uprawnień wewnętrznego statutu. Mają całkowite zaufanie do władz. Przychodzą lub piszą skargi na niewłaściwe postępowanie duchownych. W życiu społecznym i gospodarczym biorą udział na równi z innymi wyznawcami. Nie występują żadne problemy narodowościowe, interesują się ruchem ekumenicznym. Nie notuje się sytuacji konfliktowych międzywyznaniowych, mimo

¹ Archiwum Państwowe w Białymstoku (dalej: APB), XXI/6, s. 34.

różnych problemów sąsiedzkich czy też środowiskowych, a w ostatnim czasie konfliktów w zakresie ogólnokrajowym lipcowo-sierpniowym².

Przemiany społeczne i polityczne, kryzys systemu zmusiły prawosławnych mieszkańców Białostocczyzny do zajęcia stanowiska wobec zachodzących błyskawicznie wydarzeń. Ferment wywołany przez „Solidarność” przyniósł pewne ożywienie i w środowiskach prawosławno-białoruskich. Prawosławni zaczęli sobie zadawać pytania o własną tożsamość. Ożywiły się środowiska związane z Białoruskim Towarzystwem Społeczno-Kulturalnym. Zarząd Główny Towarzystwa wysłał między innymi memorandum do Stanisława Kani w sprawie problemów nurtujących społeczność białoruską. Powstały organizacje studentów białoruskich na Uniwersytecie Warszawskim i w jego filii w Białymstoku, inteligencja zaczęła wzywać lokalną społeczność do zapisywania dzieci na naukę języka białoruskiego³.

„Solidarność” w Białymstoku już w pierwszych miesiącach swojej działalności zwróciła się do władz prawosławnej diecezji białostocko-gdańskiej pragnąc uzyskać poparcie dla swej działalności. Pierwszy oficjalny kontakt miał miejsce 13 grudnia 1980 r., kiedy to przedstawiciele „Solidarności” na spotkaniu z arcybiskupem białostockim i gdańskim Nikanorem zaproponowali rozpoczęcie starań o transmitowanie przez radio nabożeństw, usankcjonowanie prawne

² APB, XXI/6, s. 36.

³ T. Danilecki, *Białorusini i „Solidarność”*, <http://kamunikat.org/download.php?item=1359-8.html&pubref=1359>. (Dostęp: 16.08.2016); W. Choruży, *Białoruski drugi obieg w Polsce 1987–1990*, Białystok 1994, s. 22.

wolnych dni świąt prawosławnych i odprawienie nabożeństwa w intencji poległych na Wybrzeżu w 1970 r. Do propozycji tych arcybiskup Nikanor odniósł się powściągliwie. Delegacji oświadczone, że rozstrzyganie wszystkich ważnych problemów prawosławia leży wyłącznie w gestii jego władz zwierzchnich i Urzędu ds. Wyznań⁴.

Kierownictwo białostockiej „Solidarności” ponowiło kontakt z kancelarią prawosławnego arcybiskupa z okazji Nowego Roku. W styczniu 1981 r., w wigilię prawosławnych świąt Bożego Narodzenia, delegacja Zarządu Regionu Białystok z przewodniczącym Jerzym Prajznerem złożyła wizytę w prawosławnej kurii białostocko-gdańskiej i przekazała na ręce kanclerza kurii życzenia dla wszystkich wyznawców prawosławia. Tym razem zadeklarowano poparcie w staraniach o uzyskanie zezwolenia na budowę nowej cerkwi w Białymstoku. Zainteresowany realizacją budowy abp Nikanor wyraził przekonanie, iż sprawa ta zostanie pozytywnie załatwiona przez władze państwowe. W razie trudności jednak, obiecano skorzystać ze złożonej przez związkowców propozycji poparcia i pomocy w sprawie budowy cerkwi. Powyższe działania MKZ NSZZ „Solidarność” oraz zamieszczona w styczniowym numerze „Biuletynu Informacyjnego Solidarności” notatka z przebiegu rozmów dała asumpt dla władz Kościoła prawosławnego w Białymstoku do ponowienia starań o zezwolenie na budowę świątyni. W tej sytuacji władze wojewódzkie udzieliły na piśmie za-

⁴ ABP, XXI/6, s. 15; K. Sychowicz, *Kościół katolicki i Cerkiew prawosławna na Białostocczyźnie wobec powstania NSZZ „Solidarność”*, w: *Początki „Solidarności” w Północno-Wschodniej Polsce (1980–1981)*, red. T. Danilecki, Białystok 2005, s. 61.

pewnienia, iż pozwolenie na budowę cerkwi zostanie wydane w 1982 r.⁵

Ponowną wizytę przedstawiciele MKZ Waldemar Rakowicz i Jerzy Zegarski złożyli arcybiskupowi Nikanorowi w kwietniu 1981 r. z okazji prawosławnych świąt wielkanocnych. Złożono życzenia świąteczne na ręce arcybiskupa oraz poinformowano o problemach, przed którymi stała „Solidarność” w regionie i w całym kraju. Arcybiskup Nikanor przekazał serdeczne życzenia wszystkim członkom związku. W tym okresie również niektóre komisje zakładowe dostrzegały zróżnicowanie wyznaniowe wśród swoich załóg. Na wyświęconym w maju 1981 r. sztandarze jednej z najprężniej działających zakładowych organizacji związkowych w Białymstoku – Komisji Zakładowej Fabryki Przyrządów i Uchwytów – nieprzypadkowo wyhaftowany został wizerunek Chrystusa, a nie – jak to było w zwyczaju – Matki Boskiej Częstochowskiej. Nie chciano w ten sposób urazić prawosławnych związkowców⁶.

Trzeba zauważyć, że wbrew funkcjonującym obecnie obiegowym opiniom, a także wbrew twierdzeniom Wydziału ds. Wyznań białostockiego Urzędu Wojewódzkiego wyrażanych w pierwszej połowie 1981 r. w Białymstoku do NSZZ „Solidarność” wstąpiło początkowo wielu prawosławnych. Traktowali związek jak siłę, która jest w stanie

⁵ ABP, XXI/6, s. 15; M. Kietliński, *Kalendarium NSZZ „S” Region Białystok 1980–1999*, Białystok 2000, s. 23; K. Sychowicz, *Kościół katolicki i Cerkiew prawosławna*, s. 61–62.

⁶ T. Danilecki, *Białorusini i Solidarność*; K. Sychowicz, *Kościół katolicki i Cerkiew prawosławna*, s. 62; M. Kietliński, *Kalendarium NSZZ „S”*, s. 23; tenże, *Ćwierć wieku podlaskiej Solidarności. NSZZ „Solidarność” Region Białystok 1980–2005*, Białystok 2005, s. 71.

zlikwidować korupcję, złodziejstwo itp. Natomiast ludność zamieszkująca białoruskie wsie od początku odnosiła się do „S” zdecydowanie wrogo. Kojarzyła związek z polskim nacjonalizmem i zbrojnymi pacyfikacjami, przeprowadzanymi przez narodowe podziemie w drugiej połowie lat czterdziestych. Wprawdzie terenowe ogniwa „S” powstały w zamieszkaney w większości przez ludność prawosławną Hajnówce czy w Bielsku Podlaskim (gdzie proporcje wyznaniowe układają się mniej więcej po połowie), ale związek miał tam raczej znikome poparcie. Jedynym wyjątkiem była gmina Dubicze Cerkiewne, gdzie 27 lipca 1981 r. rolnicy z 14 białoruskich wsi utworzyli komitet strajkowy i rozpoczęli strajk okupacyjny przed budynkiem Urzędu Gminy w proteście przeciwko działaniom naczelnika gminy Mikołaja Czykwina. Domagali się odwołania go i powołania specjalnej komisji do zbadania działalności gospodarczej urzędu. Przywódcą oporu był Sergiusz Niczyporuk. Wkrótce, dzięki wsparciu białostockich struktur związkowych, komitet strajkowy przekształcił się w Komitet Założycielski „Solidarności” RI. Na łamach biuletynu informacyjnego wydawanego przez Region Białystok NSZZ „Solidarność” pojawił się też komentarz do tych wydarzeń:

Niech wypadki tu opisane otworzą furtkę dla współpracy NSZZ „S” RI z prawosławną mniejszością narodową, której członkowie, tak samo jak rolnicy wyznania katolickiego, od ponad trzydziestu lat byli dyskryminowani przez władze [...]. Bo wszakże jednym z naczelnych zadań „S” jest zlikwidowanie niepotrzebnego podziału na chłopów polskich czy białoruskich, którzy razem, we wspólnej walce, muszą się przeciwstawić bezprawiu panującemu na wsi.

Nie było to niestety najzręczniejsze podsumowanie, zwłaszcza że w podobnym tonie wypowiedziały się wkrótce centralne władze związku. Podjęta przez I Krajowy Zjazd Delegatów „S” 7 października 1981 r. Uchwała w sprawie mniejszości narodowych zrównywała Białorusinów, Litwinów i Ukraińców ze stanowiącymi margines Łemkami, Grekami, Tatarami i Żydami, określając jednocześnie mianem Polaków wszystkich, niezależnie od ich przynależności narodowej⁷.

Jeżeli chodzi o stanowisko kleru prawosławnego wobec zachodzących w kraju zmian, to władze zauważały, że w tym środowisku istniała obawa przed reformami, wynikająca z przeświadczenia, że mogą one zagrozić dotychczasowej pozycji Kościoła prawosławnego w Polsce. Stąd też największe zainteresowanie budziły postanowienia rządzących dotyczące wzrostu uprawnień i roli Kościoła rzymskokatolickiego. Duchowieństwo prawosławne oceniało się, że stosunki religijne w Polsce sprzed sierpnia 1980 r. dawały równe uprawnienia dla wszystkich wyznań, a wprowadzone i zapowiedziane zmiany w zakresie spraw wyznaniowych preferują jedynie Kościół rzymskokatolicki. Z dużym niezadowolaniem przyjmowane były kontakty Rządu z Episkopatem. Krytycznie oceniono wykorzystanie przez władze kardynała Stefana Wyszyńskiego do rozładowania napięcia w kraju. Prawosławni wierzyli w siłę PZPR i mieli przeświadczenie o pogłębiającym się procesie pomniejszania roli kościoła katolickiego. Stosunek księży prawosławnych do

⁷ T. Danilecki, *Białorusini i Solidarność*. M. Kietliński, *Kalendarium NSZZ „S”*, s. 59; K. Podlaski (B. Skaradziński), *Białorusini, Litwini, Ukraińcy*, Białystok 1990, s. 124.

NSZZ „Solidarność” był generalnie negatywny. Wynikało to z faktu, iż katolicki charakter tej organizacji przesłaniał dostrzegane również przez duchownych i wiernych prawosławia jej pozytywne działania społeczne. Obawiano się wzrostu nietolerancji religijnej. Metropolita Bazyli był informowany o aktach nietolerancji, które miały mieć miejsce w Białymstoku, Siemiatyczach i Narwi. W tym duchu wypowiedział się sobór biskupów Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, który obradował 16 marca 1981 r. w Warszawie. Na soborze stwierdzono, że naruszanie zasad Konstytucji, naruszanie porządku publicznego jest grzechem. Nie byłoby w tym nic dziwnego gdyby nie powiązanie tego z przynależnością do „Solidarności”. Zapowiedziano też wystosowanie listu do wiernych w sprawie przynależności prawosławnych do „Solidarności”⁸.

Dnia 21 czerwca 1981 r. w Białymstoku odbyło się nabożeństwo, podczas którego dokonano poświęcenia sztandaru Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność”. W homilii bp Edward Kisiel ówczesny administrator diecezji wileńskiej z siedzibą w Białymstoku, stwierdził, że „Solidarność” nie była związkiem katolickim ani kościelnym i nie podlegała władzy duchownej, była natomiast związkiem niezależnym i samorządnym, do którego mogli należeć tak samo katolicy, prawosławni jak i niewierzący. Mimo zaproszenia w uroczystościach nie wziął udziału biskup prawosławny, ani żaden jego przedstawiciel. Podczas uroczystości Krzysztof

⁸ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej (dalej: AIPN), BU 0712/49 t. 1, Informacja dotycząca aktualnej sytuacji w kościele prawosławnym na terenie woj. białostockiego, z 9 marca 1981 r., s. 248-249, 252, 286. Por.: ABP, XXI/6, s. 14.

Burek, rzecznik białostockiej „S” i redaktor naczelny biuletynu informacyjnego, mówił:

Wiele niechęci i uprzedzeń rozbudowano już w ostatniej dobie decyzjami politycznymi i polityką kadrową między grupami etnicznymi zamieszkującymi nasz region – po to zapewne, aby osłabić naszą jedność, uwikłać w wewnętrzne spory, aby móc nami do woli manipulować. Związek nasz jest tą platformą, która musi nas wszystkich zjednoczyć wokół wspólnego celu, jakim jest obrona podstawowych praw ludzi pracy, obrona ich materialnej i osobowej egzystencji, ich godności i wolności człowieczej. Jest tą platformą, na której musimy budować więzi braterstwa między wszystkimi skupionymi w jego szeregach, nie porządkując ich i nie oceniając wedle jakichkolwiek kryteriów wyznaniowych lub narodowościowych. (...) Chcieliśmy bardzo, (...) aby wzięli w niej udział również duchowni prawosławni, aby członkowie związku wyznania prawosławnego, a jest ich przecież w naszym regionie liczba niemała, mogli także poprzez modlitwę w swoim liturgicznym języku uczestniczyć w uroczystości poświęcenia sztandaru. Niestety, władze Kurii Prawosławnej nie przyjęły naszego zaproszenia, co jest chyba jeszcze jednym potwierdzeniem tego, że sprawa naszej jedności musi być sprawą szczególnie ważną⁹.

⁹ T. Danilecki, *Białorusini i Solidarność*; K. Sychowicz, *Kościół katolicki i Cerkiew prawosławna*, s. 65-66. Zarówno T. Danilecki jak i K. Sychowicz twierdzą, że nieobecność duchownych prawosławnych na uroczystości poświęcenia sztandaru „Solidarności” wynikała z odrzucenia zaproszenia przez biskupa Sawę, który – według tych autorów – zastąpił biskupa Nikanora „w połowie” 1981 r. Tymczasem biskup Sawa ordynariuszem diecezji białostocko-gdańskiej został 31 lipca 1981 r., a jego ingres na katedrę biskupią odbył się 23 sierpnia 1981 r. Mitropolit Sawwa (Hrycuniak), *Słowa i propowiedi*, Warszawa 2004, s. 7; <http://orthodox.bialystok.pl/biskupi>, (Dostęp 16.08.2016 r.).

Kolejnym gestem działaczy białostockiej „S” skierowanym w stronę Cerkwi Prawosławnej był udział prawosławnych związkowców z Fabryki Przyrządów i Uchwytów w Białymstoku w dorocznej sierpniowej pielgrzymce do największego sanktuarium polskiego prawosławia, na Świętą Górę Grabarkę. Zgodnie z tradycją, związkowcy ufundowali drewniany krzyż, który zanieśli w pielgrzymce. Jednakże odmówiono im poświęcenia krzyża. Nie do końca wiadomo, jakie przyjęto rozwiązanie zaistniałej sytuacji. T. Danilecki i K. Sychowicz piszą, że kolejne nalegania poskutkowały i krzyż poświęcono, natomiast w oficjalnej informacji sporządzonej przez Naczelnika Wydziału IV KW MO w Białymstoku ppłk Jana Cioska 11 września 1981 napisano, że pomimo fiaska w uzyskaniu formalnej zgody, w nocy z dnia 18 na 19 sierpnia nieznane osoby ustawiły na placu cerkiewnym krzyż z napisem w języku białoruskim: „Ojczye Jezu Chryste, ofiarujemy Tobie ten krzyż, znak naszej jedności i nadziei. Członkowie NSZZ Solidarność – region Białystok prawosławnego wyznania”. Jednocześnie podkreślono, że fakt postawienia krzyża oraz obecność przedstawicieli „Solidarności” na nabożeństwie wierni przyjęli biernie¹⁰.

Po 13 grudnia 1981 r. duchowieństwo prawosławne przyjęło postawę pełnego poparcia dla stanu wojennego. Jak już wspomniałem widziało ono bowiem w ruchu „Solidarności” zagrożenie. Również władze województwa białostockiego podkreślały, że społeczność prawosławna ze zro-

¹⁰ T. Danilecki, *Białorusini i Solidarność*; K. Sychowicz, *Kościół katolicki i Cerkiew prawosławna*, s. 66-67. AIPN, BU 0712/49 t. 1, Informacja dotycząca aktualnej sytuacji w kościele prawosławnym na terenie woj. białostockiego, z 11 września 1981 r., s. 299.

zumieniem przyjęło wprowadzenie stanu wojennego. Podkreśleniem pozytywnego stosunku władz do prawosławnych miało być zniesienie godziny milicyjnej na prawosławne święta Bożego Narodzenia w nocy z 6 na 7 stycznia 1982 r., oraz na święta Wielkiej Nocy z 17 na 18 kwietnia 1982 r., na terenie województwa białostockiego. W magazynie „Gazety Współczesnej” z dnia 22-23-24 stycznia 1982 r. zamieszczona została wypowiedź biskupa Sawy zatytułowana: „Zbiorową mądrością – wspólnymi siłami wierzymy w pozytywną współpracę”¹¹. Podczas dorocznej konferencji duchowieństwa i pracowników prawosławnej diecezji białostocko-gdańskiej w dniach 24-25 maja 1982 r. w Białymstoku uchwalono rezolucję czytaną w cerkwiach i opublikowaną w „Gazecie Współczesnej”, wzywającą do posłuszeństwa wobec władzy i nieangażowania się w działalność opozycyjną.

Świadomi współodpowiedzialności wynikającej z Ewangelii nie możemy nie dostrzegać negatywnych zjawisk mających ostatnio miejsce w Naszej Ojczyźnie. Podobnie jak czyniliśmy to w trudnych miesiącach roku ubiegłego gdy proces anarchizacji życia stał się dominujący, tak i teraz wzywamy o rozwagę, o mądrość i zgodę. (...) Szacunek i wzajemne zaufanie pomiędzy zwierzchnością i przewodzonymi są niezbędnymi. (...) Pragniemy szczerze uchronić naszą młodzież przed zgubnym wpływem ludzi nieodpowiedzialnych i nاپominamy ją w duchu łagodności, sprowadzając na właściwą drogę. Nade wszystko pragniemy, aby nigdy świątynie prawosławne ani jakichkolwiek innych wyznań nie były źródłem ani pośrednictwem, ani środkiem dla siania zamętu (...)

¹¹ AIPN, BU 0712/49 t. 1, s. 334, 336.

– stwierdzono w rezolucji. Podobną rezolucję duchowieństwo diecezji białostocko-gdańskiej przyjęło już wcześniej, w dniu 17 września 1981 r. na zjeździe diecezjalnym pod przewodnictwem biskupa Sawy. Warto przytoczyć również fragment tego dokumentu:

Kraj nasz, Polska Ludowa, wspólna Ojczyzna wierzących i niewierzących, znalazła się w niebezpieczeństwie. Składa się na nie prócz pogłębiającego się kryzysu gospodarczo-społeczno-politycznego, głęboki kryzys moralny. Jesteśmy świadkami dewaluacji tradycyjnych cnót i wartości chrześcijańskich – poszanowania ładu i porządku, pracowitości, uczciwości i rzetelności. Mnożą się przypadki chuligaństwa, kradzieży i napadów, w ogólnym rozprężeniu dochodzą do głosu emocje, skrajne, nierozważne poglądy i nieodpowiedzialne czyny. (...) Zwracamy się przeto do wiernych prawosławnej diecezji białostocko-gdańskiej z gorącym wezwaniem o działania rozważne, o nieuczestniczenie w nieodpowiedzialnych ekscesach sięjących zamęt i pogłębiających anarchię, o zaniechanie wszystkiego co prowadzi ku jeszcze większemu rozkładowi życia, utrudnia porozumienia społeczne i wyjście z kryzysu, o kierowanie się dobrem ogółu i podejmowanie zadań mających nadrzędne znaczenie dla naszej wspólnej Ojczyzny¹².

W połowie 1982 roku władze były przekonane o tym, że Kościół prawosławny popiera ich politykę. Starano się

¹² APB, KW PZPR w Białymstoku, 55/VII/3-t. 11, k. 228, Informacja o sytuacji w województwie; APB, Urząd Wojewódzki w Białymstoku, Wydział ds. Wyznań, Prawosławna Diecezja Białostocko-Gdańska, IV/105, k. 147, 190; T. Danilecki, *Białorusini i Solidarność*.

też wykorzystać zaangażowanie niektórych księży w sprawy społeczne, o czym świadczy fragment datowanej na 6 czerwca 1982 r., informacji o stanie Kościoła prawosławnego, którą napisał naczelnik Wydziału IV KW MO w Białymstoku płk Jan Ciosek:

Z rozpoznania operacyjnego wynika, że wśród szeregowych wyznawców prawosławia w środowisku wiejskim miejskim oraz wśród duchownych nie stwierdzono zagrożeń natury politycznej, które by negatywnie rzutowały na stan bezpieczeństwa w poszczególnych parafiach, bądź w skali diecezji białostocko-gdańskiej. W czasie trwania i po zawieszeniu stanu wojennego kler i wierni w zasadzie utożsamiali się z polityką władz PRL. Administrator diecezji bp Sawa na łamach miejscowej i krajowej prasy publikował specjalne komunikaty, w treści których, w imieniu wiernych i duchownych popierał wysiłki rządu zmierzające do normalizacji sytuacji w kraju. Powyższe stanowisko wiernych i duchownych spotkało się z krytycznym osądem ekstremy Solidarności i części wiernych wyznania rzymskokatolickiego. Opinie tego typu obecnie uległy złagodzeniu, co m.in. spowodowane jest włączeniem się części kleru rzymskokatolickiego do procesu normalizacji życia w kraju. Duchowni włączają się czynnie do ruchu odrodzenia narodowego. Kilku księży z terenu województwa białostockiego brało udział w Zjeździe Wojewódzkim PRON, a prob. par. Wasilków ks. Anatol Siegień uczestniczył w Krajowym Zjeździe i został wybrany do Rady Krajowej PRON. Ogół duchownych i wiernych PAKP jest usatysfakcjonowany z polityki władz PRL w stosunku do wyznania. Cieszy fakt coraz częstszego prezentowania życia wewnętrznego kościoła w środkach masowego przekazu.

Księża podkreślają, że nareszcie dostrzeżono, iż w Polsce oprócz kościoła katolickiego jest jeszcze duże wyznanie – prawosławie¹³.

Dnia 31 lipca 1981 r. ordynariuszem prawosławnej diecezji białostocko-gdańskiej został wspomniany już biskup Sawa (Hrycuniak). Otworzyło to nowy rozdział w kontaktach prawosławnych z rzymskimi katolikami, ożywieniu uległy także relacje Kościoła prawosławnego z przedstawicielami władz państwowych. 10 sierpnia 1981 r. biskup Sawa złożył wizytę Dyrektorowi Wydziału ds. Wyznań UW w Białymstoku, Mikołajowi Romańczukowi. Wyraził wówczas życzenie utrzymywania przyjaznych stosunków i zapewnił o swojej lojalności wobec władz państwowych. Dyrektor Wydziału ds. Wyznań kilkanaście dni później był obecny na uroczystym ingresie biskupa Sawy. W połowie sierpnia 1981 r. biskup Sawa złożył kurtuazyjną wizytę Prezydentowi Miasta Aleksandrowi Czuzowi oraz nawiązał osobisty kontakt z biskupem Edwardem Kisielem. Również władze bardzo szybko zauważyły, że przyjście nowego ordynariusza zaowocowało ożywieniem życia religijnego na parafiach prawosławnych, wzrosła dyscyplina wśród duchowieństwa, rozpoczęto porządkowanie już posiadanego majątku parafialnego oraz budowę nowych obiektów sakralnych i domów parafialnych. Nowy ordynariusz zintensyfikował również starania o budowę nowej cerkwi w Białymstoku. We wrześniu 1981 r. ogłosił natomiast stworzenie prawosławnego duszpasterstwa akademickiego. Wszystko

¹³ AIPN, BU 0712/49 t. 1, s. 262.

to było zgodne z zapowiedziami nowego ordynariusza diecezji, czynionymi tuż po objęciu stanowiska¹⁴.

W sprawie budowy nowej cerkwi w Białymstoku i powołania nowej parafii, w 1982 roku, władze państwowe, zgadzały się jedynie na rozbudowę kaplicy cmentarnej w dzielnicy Wygoda. Wówczas biskup w rozmowie z wojewodą białostockim Kazimierzem Dunajem stwierdził, że w takim razie wystąpi oficjalnie o zwrot nieruchomości, która stoi na miejscu byłej cerkwi Zmartwychwstania Pańskiego w Białymstoku, która została rozebrana w latach międzywojennych. Nieruchomością tą był budynek Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej (dzisiaj jest to Komenda Wojewódzka Policji). Przyparty „do muru” wojewoda wyraził zgodę na budowę nowej Cerkwi. Znalaziono odpowiednią działkę w dzielnicy Antoniuk. Po przewyciężeniu trudności z podpisaniem aktu notarialnego dotyczącego zakupu działki, pojawiły się nowe problemy. Do Urzędu Wojewódzkiego zaczęły przychodzić pisma w których podawano rozmaite przyczyny z powodu których zgoda na budowę powinna zostać cofnięta, między innymi twierdzono w nich, że dzwony będą przeszkadzać okolicznym mieszkańcom. Na uroczystość poświęcenia kamienia węgielnego zaproszony został biskup Edward Kisiel, który w zastępstwie przysłał znanego w Białymstoku ks. prałata Zygmunta Lewickiego oraz dwóch innych księży. To, między innymi ich obecność przyczyniła się do uspokojenia sytuacji wokół budowy nowej prawosławnej świątyni w Białymstoku¹⁵.

¹⁴ AIPN, BU 0712/49 t. 1, s. 293, 300, 305.

¹⁵ *Rozmowy o życiu i Cerkwi. Z metropolitą warszawskim i całej Polski Sawą rozmawia Jarosław Charkiewicz*, Warszawa 2013, s. 68-69.

We wrześniu 1981 r. do kancelarii prawosławnego biskupa przybyli przedstawiciele „Solidarności” by złożyć mu życzenia w związku z objęciem diecezji. Pierwsze rozmowy biskupa Sawy z członkami „Solidarności” były trudne. Podczas wspomnianej wizyty biskup Sawa zwrócił uwagę na to, że metody działania „Solidarności” są skierowane przeciwko Kościołowi prawosławnemu¹⁶.

Do końca 1981 r. uwidoczniły się pierwsze efekty działania nowego ordynariusza diecezji białostocko-gdańskiej. Biskup Sawa – jak już wspomniałem – zapoczątkował porządkowanie spraw majątkowych Kościoła prawosławnego. Proboszczowie zostali zobowiązani do założenia ksiąg wieczystych na posiadane nieruchomości. W rozmowach z władzami biskup Sawa poruszał sprawy dotyczące stanu posiadania Kościoła, uzyskał wstępną zgodę na przejęcie budynku stojącego obok cerkwi na działce należącej do Kościoła (budynek ten znajdował się w rękach władz państwowych) oraz poruszył problem budowy nowej cerkwi w Białymstoku. Władze pod koniec 1981 r. wyrażały zgodę na budowę cerkwi, a na początku 1982 r. – jak już o tym była mowa – ustalono, że nowa cerkiew będzie zlokalizowana w dzielnicy Antoniuk. Wydano wówczas także zgodę na rozbudowę cerkwi na cmentarzu prawosławnym w białostockiej dziel-

¹⁶ AIPN, BU 0712/49 t. 1, s. 305. We wspomnianej rozmowie biskup Sawa posłużył się przykładem działania „Solidarności” z diecezji łódzko-poznańskiej, gdzie wcześniej był ordynariuszem. Warto jednak zwrócić uwagę na fakt, że parafie Kościoła prawosławnego na obszarze tej diecezji są niewielkie i rozproszone na dużym terenie. Fakt ten mógł mieć znaczenie dla przedstawianej wówczas sytuacji i stosunku do Kościoła prawosławnego przedstawiciele: „Solidarności” z tamtego obszaru.

nicy Wygoda. Po raz pierwszy w rozmowach pojawiła się też sprawa klasztoru w Supraślu. Sygnalizując wówczas pragnienie odzyskania klasztoru przez Kościół prawosławny biskup Sawa podkreślał brak roszczeń wobec budynków zajmowanych przez Technikum Mechanizacji Rolnictwa w Supraślu. Władze wydały zgodę na budowę plebanii w Topilcu i budynków gospodarczych w parafii Nowa Wola, chociaż biskup Sawa prosił o zgodę na prace budowlane łącznie w dwunastu parafiach. W listopadzie 1981 r. – zgodnie z wcześniejszymi zapowiedziami – biskup Sawa reaktywował duszpasterstwo akademickie i skierował do pracy z młodzieżą trzech duchownych. Utworzono również 14 nowych punktów katechetycznych. Biskup Sawa mianował również kapelanów prawosławnych w białostockich szpitalach, domu rencisty, zakładzie poprawczym i areszcie śledczym. Pod koniec 1981 roku biskup Sawa zwrócił się z prośbą do rozgłośni Polskiego Radia w Białymstoku z prośbą o emisję w okresie świąt Bożego Narodzenia kolęd prawosławnych¹⁷.

W 1982 roku biskup Sawa otrzymał ustne zapewnienie od władz, że klasztor w Supraślu zostanie przekazany Kościołowi prawosławnemu. Chodziło o plac na którym znajdowały się ruiny cerkwi Zwiastowania NMP i przyległe budynki sąsiadujące z cerkwią św. Jana Teologa i nie zajmowane przez Technikum Mechanizacji Rolnictwa. 4 czerwca 1984 r., odbyła się uroczystość położenia kamienia węgielnego pod odbudowę cerkwi Zwiastowania, która zgromadzi-

¹⁷ AIPN, BU 0712/49 t. 1, s. 313-314, 334; APB, Urząd Wojewódzki w Białymstoku, Diecezja białostocko-gdańska, IV/105, s. 180, 186, 196.

ła około 3 tysiące wiernych. 15 czerwca 1984 r., do pracy duszpasterskiej w Supraślu został skierowany hieromnich Miron (Chodakowski), który 25 listopada otrzymał godność ihumena i funkcję przełożonego reaktywowanej oficjalnie 16 listopada 1984 r., wspólnoty monastycznej. Pod jego kierunkiem w klasztorze przeprowadzono gruntowną renowację cerkwi św. Jana Teologa, zabudowań mieszkalnych i gospodarczych oraz podjęto odbudowę zrujnowanej cerkwi Zwiastowania¹⁸. Jednak gdy w roku 1986 Kościół prawosławny wystąpił o zwrot całości zabudowań klasztornych łącznie z budynkiem, który zajmowali uczniowie pobliskiej szkoły rolniczej (tzw. „Żak”) zaczęły się problemy. Zaprotestowali przedstawiciele parafii katolickiej w Supraślu. W sprawę zaangażowali się biskupi katoliccy Henryk Gulbinowicz i Alfons Nossol będąc mediatorami w tej sprawie¹⁹. Ostatecznie decyzją ówczesnego szefa Urzędu Rady Ministrów Jana Marii Rokity kompleks klasztorny przekazano prawosławnym w 1993 roku, chociaż z powodu protestów supraskiej wspólnoty katolickiej oficjalne przekazanie zabudowań miało miejsce dopiero w 1996 r.

Już w połowie 1982 roku tematem politycznym i społecznym diskutowanym szeroko w całym kraju była II pielgrzymka papieża Jana Pawła II do Polski (odbyła się w dniach 16-23 czerwca 1983 r.). Według władz, zbliżająca się wizyta w Polsce papieża w środowisku wyznawców

¹⁸ APB, Urząd Wojewódzki w Białymstoku, Parafia prawosławna w Supraślu, IV/104, s. 11; *Nieść pokój, kochać ludzi. Arcybiskup general dywizji Miron (Chodakowski) 1957–2010*, red. A. Radziukiewicz, Warszawa 2011, s. 59.

¹⁹ *Rozmowy o życiu i Cerkwi*, s. 75 i nast.

prawosławia nie budziła większych emocji i oceniana była bardziej jako wydarzenie polityczne niż religijne²⁰.

W latach 80. XX wieku ożywiła się działalność międzynarodowa Kościoła prawosławnego w Polsce. Wyrazem tego było nawiązanie kontaktów z Cerkwiami prawosławnymi w Finlandii i USA oraz kontakty ze wspólnotami protestanckimi w Holandii, RFN i NRD. W lutym 1982 r. na Białostocczyźnie gościł metropolita Finlandii, Jan, odwiedzając miejscowe cerkwie i składając oficjalną wizytę wojewodzie białostockiemu Kazimierzowi Dunajowi. W ramach współpracy z Autokefalicznym Kościołem Prawosławnym USA i Kanady w lipcu 1982 r. przebywała w Polsce delegacja tego Kościoła na czele z metropolitą Teodozjuszem. W skład delegacji wchodził też o. John Meyendorff znany i ceniony prawosławny teolog. Delegacja odwiedziła między innymi, Białystok (gdzie metropolita Teodozjusz również złożył wizytę wojewodzie Kazimierzowi Dunajowi), Hajnówkę, Białowieżę, Gródek i Michałowo. Podczas pobytu w Warszawie goście z USA spotkali się z Adamem Łopatką, ministrem-kierownikiem Urzędu ds. Wyznań, oraz z przedstawicielami Polskiej Rady Ekumenicznej. Zostali też przyjęci przez prymasa Józefa Glempa. Najprawdopodobniej podczas wizyty w PRE Kazimierz Morawski zaproponował utworzenie w Białymstoku przez prawosławnych oddziału Chrześcijańskiego Stowarzyszenia Społecznego. Oddział taki utworzono w listopadzie 1982 r., a na jego czele stanął Eugeniusz Czykwin. Należało do niego około 100 osób głównie wyznania prawosławnego. Dzięki staraniom białostockiego oddziału ChSS w 1985 ro-

²⁰ AIPN, BU 0712/49, t. 2, s. 263.

ku zaczął ukazywać się „Tygodnik Podlaski” jako miesięczny dodatek do wydawanego przez ChSS „Tygodnika Polskiego”. „Tygodnik Podlaski” na początku lat 90. przekształcił się w „Przegląd Prawosławny”.

W dniach 13-23 września 1982 r. w Polsce gościła delegacja jednego z kościołów protestanckich z Holandii. Odwiedziła ona parafie prawosławne w Białymstoku, Siemiatyczach, Hajnówce, Drohiczynie oraz klasztor żeński na Grabarce. W październiku 1983 r. w diecezji białostocko-gdańskiej przebywał pastor Dymitr Verhoef – delegat rady ekumenicznej kościołów chrześcijańskich Niderlandów do stałych kontaktów z PAKP. Złożył on, m.in. wizytę ordynariuszowi diecezji biskupowi Sawie²¹.

Sytuacja i nastroje w Kościele prawosławnym na Białostocczyźnie były nieustannie monitorowane przez władze. W informacji sporządzonej przez Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Białymstoku 30 czerwca 1984 r. do Naczelnika Wydziału III Departamentu IV MSW w Warszawie można przeczytać:

Z rozpoznania operacyjnego (...) wynika, że wśród szeregowych wyznawców w środowisku miejskim i wiejskim oraz wśród duchownych nie stwierdzono zagrożeń natury politycznej, które rzutowałyby na stan bezpieczeństwa w poszczególnych parafiach oraz w skali diecezji białostocko-gdańskiej i warszawsko-bielskiej. Duchowni PAKP uczestniczą czynnie w ruchu odrodzenia narodowego, akceptują strategiczne założenia polityki zewnętrznej i wewnętrznej władz PRL są usatysfakcjonowani z prawidłowego rozwiązania problemów wyznaniowych w kraju. Twierdzą iż warunki

²¹ AIPN, BU 0712/49 t. 1, s. 373, 386, t. 2, s. 208.

rozwoju Kościoła prawosławnego są obecnie w Polsce tak dobre jak nigdy dotąd²².

Informacje te są dużym uogólnieniem i nie do końca odpowiadają rzeczywistym nastrojom wśród duchowieństwa prawosławnego na Białostocczyźnie w połowie lat 80. XX wieku.

17 czerwca 1984 r. odbyły się w Polsce wybory do rad narodowych. Władze twierdziły, że i wierni prawosławni i duchowieństwo masowo wzięli w nich udział. Odnotowano także przypadki apelowania księży do wiernych w czasie nabożeństw o aktywny udział w wyborach²³.

Bardzo ważnym wydarzeniem dla społeczności prawosławnej w Białymstoku była przeprowadzona 24 maja 1984 r. sesja naukowa poświęcona 1100-leciu misji św. św. Cyryla i Metodego. Odbywała się ona pod hasłem: „Z dziejów prawosławia na Podlasiu”. Celem sesji była popularyzacja wiedzy na temat prawosławia. Referaty wygłosili między innymi: bp. Jeremiasz, ks. Grzegorz Sosna, Aleksander Grygorowicz, Marian Bendza, Józef Maroszek i Antoni Mironowicz.

W roku 1984 odnotowano dalszy rozwój współpracy międzynarodowej Kościoła prawosławnego. Było to związane z poszerzeniem działalności skupiającego młodzież Koła Teologów Prawosławnych, Szkół Teologicznych, Świeckich i Młodzieży Laickiej zwanego potocznie Bractwem Młodzieży Prawosławnej. Szerzej o jego działalności napiszę w następnym rozdziale. Tymczasem właśnie w 1984 r.

²² AIPN, BU 0712/49 t. 2, s. 103.

²³ Ibidem, s. 104.

dzięki kontaktom zagranicznym KTP w maju 1984 r. w Polsce gościła młodzież z Grecji i Finlandii. Młodzież z Grecji gościła na Białostocczyźnie także w lipcu 1984 r. W obozie roboczym zorganizowanym w Supraślu w dniach 5-20 sierpnia 1984 r. wzięła udział młodzież z NRD, Holandii, Finlandii, Grecji, Wielkiej Brytanii, RFN, Włoch, Danii. Uczestnicy obozu pracowali przy porządkowaniu terenu wokół odbudowywanej cerkwi Zwiastowania NMP. Wydarzenia te nieco niepokoiły władze. W informacji sporządzonej przez WUSW w Białymstoku można było przeczytać, że: „odzywają kontakty z młodzieżą z krajów kapitalistycznych”²⁴. Podobne uwagi i raporty władz nie zahamowały jednak współpracy międzynarodowej Kościoła prawosławnego w omawianym okresie. W dniach 17-20 maja 1985 r. na Białostocczyźnie przebywały delegacje Kościołów prawosławnych z ZSRR, Finlandii, Czechosłowacji, Grecji oraz przewodniczący Syndesmosu Mark Stokoe. W obozach roboczych, który odbywały się w lipcu 1985 i 1986 r. w Supraślu uczestniczyli młodzi ludzie z RFN, oraz z Grecji, Holandii i Czechosłowacji. W 1985 roku w Bielsku Podlaskim gościli prawosławni z miejscowości Nurmes w Finlandii, a parafianie parafii św. Michała Archanioła, wraz z proboszczem ks. Leoncjuszem Tofilukiem przebywała w Nurmes w sierpniu 1986 roku. Do końca lat 80. młodzież prawosławna i chóry cerkiewne wyjeżdżały do NRD, Finlandii, Szwecji i Grecji wielokrotnie²⁵.

Ważnymi i smutnymi wydarzeniami były pożary cerkwi na Białostocczyźnie w latach 80. Spłonęły wówczas cerkwie

²⁴ Ibidem, s. 105.

²⁵ AIPN, BU 0712/49 t. 3, s. 28, 33, t. 3, s. 106.

w Jacznie, Kruszynianach, Czyżach. Pożar w Kruszynianach wybuchł 11 grudnia 1983 r. Spłonęła cała cerkiew oraz m.in. 35 obrazów, w tym 2 ikony o wartości muzealnej. W dniu 29 sierpnia 1984 r. spłonęła zabytkowa, drewniana cerkiew z XVII wieku w Czyżach. Pożar powstał wewnątrz budynku cerkwi, za ołtarzem głównym. Budynek cerkwi uległ całkowitemu spaleni. Cerkiew w Jacznie spłonęła 14 listopada 1985 r. Pożar doszczętnie strawił drewnianą świątynię. Spłonęła cudowna ikona Matki Bożej, zabytkowa Ewangelia, a także dzwony²⁶.

Poważnym problemem życia Kościoła prawosławnego na Białostocczyźnie były konflikty w wielu parafiach pomiędzy wiernymi a duchowieństwem. Konflikty takie, o różnym natężeniu miały miejsce Dojlidach, Gródku, Czyżach, Narewce, oraz w Siemiatyczach, gdzie konflikt trwał długo, miał największy zasięg i najpoważniejsze konsekwencje.

Konflikt w Dojlidach rozpoczął się w 1979 r. Jak wynika z dokumentów wierni z parafii w Białymstoku-Dojlidach kilkanaście razy interweniowali w tej sprawie w Urzędzie Wojewódzkim w Białymstoku. W sprawozdaniu o sytuacji Kościoła prawosławnego na Białostocczyźnie w 1979 r. inspektor UW w Białymstoku, Tadeusz Bujnowski stwierdził, że konflikt dotyczył nieporozumień pomiędzy proboszczem, a wikariuszem i, że konflikt ten uzyskał „szeroki rezonans” i przeniknął do Kościoła rzymskokatolickiego²⁷. Na przełomie lat 1979/80 grupy wiernych z parafii w Dojlidach uniemożliwiały odprawianie nabożeństw niedzielnych w cerkwi

²⁶ AIPN, BU 0712/49 t. 2, s. 70, 184, t. 3, s. 103.

²⁷ APB, XXI/6, Sprawozdania o sytuacji wyznaniowej 1973–1982, k. 36.

parafialnej. Grupy popierające duchownych zaangażowanych w konflikt słały pisma do Urzędu ds. Wyznań w Warszawie i do Wydziału ds. Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku. 17 marca 1980 r., w Warszawie, odbył się zjazd księży dziekanów Kościoła Prawosławnego w Polsce. Księża dziekani omawiając konflikt w Dojlidach stwierdzili, że:

zajścia w Dojlidach są bardzo bolesne i niepokojące ze względu na to, że autorytet Władzy Kościelnej i Państwowej został poniżony. Jest to wielkie zgorszenie dla społeczności prawosławnej i dla wierzących w Polsce²⁸.

Konfliktu nie udało się rozwiązać pomimo starań Metropolity Warszawskiego Bazylego i arcybiskupa białostocko-gdańskiego Nikanora. Dopiero gdy ordynariuszem białostockim i gdańskim został biskup Sawa, konflikt udało się zażegnać, skłóceni duchowni udali się do przydzielonych im wcześniej parafii, a do Dojlid przybyli nowy proboszcz i wikariusze.

Z konfliktem w Dojlidach powiązany był konflikt w parafii prawosławnej w Gródku. Jeden z duchownych zaangażowanych w konflikt w Dojlidach, został mianowany proboszczem w parafii w Gródku, gdzie pozyskał zwolenników, a swoje mianowanie na tę parafię przedstawiał jako wyrządzoną mu krzywdę. Wierni w Gródku „zamknęli cerkiew” i z tego powodu inni duchowni mający odprawiać nabożeństwa w Gródku nie mogli tego robić. Konflikt w Doj-

²⁸ AAN, 132/28, k. 128.

lidach wygenerował też niepokoje wśród wiernych w parafiach w Zabłudowie i Topilcu²⁹.

Od 1984 roku ciągnął się konflikt pomiędzy proboszczem a wiernymi w parafii w Czyżach. Zakończył się on w 1987 roku, kiedy to proboszcz został przeniesiony do innej parafii³⁰.

Konflikt cerkiewny w Siemiatyczach swoje apogeum miał w latach 1987–1988. W największym skrócie chodziło w nim o nieporozumienia na tle obsady stanowisk w parafii, pomiędzy hierarchią, duchowieństwem i wiernymi. Ci ostatni, 23 marca 1987 r., zawiązali Obywatelski Komitet Parafian Cerkwi Prawosławnej w Siemiatyczach, który „zamknął” cerkiew w Siemiatyczach uniemożliwiając odprawianie w niej nabożeństw, a także prowadził obszerną korespondencję, kierując ją nie tylko do metropolity warszawskiego Bazylego, ale również do najważniejszych wówczas osób w Polsce: gen. Wojciecha Jaruzelskiego, premiera Zbigniewa Messnera czy ministrów – kierowników Urzędu ds. Wyznań Adama Łopatki i Władysława Loranca.

Jednak pierwszym działaniem Komitetu było wydanie odezwy do parafian siemiatyckich w której o wywołanie konfliktu oskarżali metropolitę. Natomiast w piśmie do Soboru Biskupów PAKP członkowie Komitetu stwierdzali, że w związku z odwołaniem rady parafialnej biorą cerkiew w Siemiatyczach „pod swoją opiekę”, jeżeli ich postulaty nie zostaną spełnione. W kolejnych licznych skargach członkowie komitetu zarzucali metropolicie łamanie statutu PAKP, brak honoru, złamanie danego parafianom słowa, nie

²⁹ AAN, 132/28, k. 151, 163, 181-182.

³⁰ AAN 132/212, k. 124.

panowanie nad sytuacją w Kościele. Konflikt w Siemiatyczach był źle postrzegany przez obserwujących go urzędników z Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku oraz Urzędu ds. Wyznań w Warszawie. W urzędzie tym 13 stycznia 1988 r. powstała notatka charakteryzująca konflikt w Siemiatyczach. Notatka ma szerszy charakter, opisano w niej bowiem również w sposób bardzo krytyczny, sytuację w Cerkwi prawosławnej w Polsce.

W notatce tej można było przeczytać, między innymi:

W połowie 1986 r. do Urzędu do Spraw Wyznań napływać zaczęły skargi parafian prawosławnych z Siemiatycz na decyzje personalne podejmowane przez metropolitę Bazylego w sprawach obsady stanowiska proboszcza tej parafii. (...) W pierwszych tygodniach 1987 r. zbuntowani parafianie zamknęli łańcuchami wejście do cerkwi informując w podpisanym przez 3 125 osób liście do metropolity i Urzędu do Spraw Wyznań, iż cerkwi nie otworzą „dopóki (...) nie wyjedzie z Siemiatycz i nie będą spełnione żądania dotyczące powrotu usuniętych przez Metropolitę duchownych”. Swoje stanowisko i żądania parafianie z Siemiatycz zaczęli prezentować w listach do centralnych i terenowych organów parafii, władzy i administracji państwowej (m.in. I sekretarza KC, premiera, ministra sprawiedliwości, kierownika Urzędu do Spraw Wyznań, wojewody białostockiego) oraz w czasie wizyt w Urzędzie do Spraw Wyznań. Z upływem czasu wystąpienia te zaczęły nabierać charakter emocjonalny, a w ich treści pojawiły się pogróżki pod adresem władz państwowych (m.in. powstrzymania się na znak protestu od udziału w wyborach, zaprzestania sprzedaży mleka itp.) Przeciwnicy decyzji metropolity Bazylego utworzyli bez uwzględniania przewidzianych prawnie wymagań oraz bez poszanowania

postanowień statutu Kościoła tzw. „Obywatelski Komitet Parafian Cerkwi Prawosławnej w Siemiatyczach” (...) Konflikt trwa. W jego efekcie od 10 miesięcy zamknięta jest cerkiew w jednej z największych parafii prawosławnych w Polsce, zaś spory religijno-personalne prowadzą do podziału społeczeństwa Siemiatycz rodząc postawy wrogości, które przenoszą się na pozareligijne obszary życia społecznego (...) Wewnętrzkościelny charakter tego konfliktu powoduje, że jego rozwiązanie leży w kompetencjach statutowych władz Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego. Wielokrotne badanie przedmiotu i przebiegu konfliktu w Siemiatyczach pozwala jednoznacznie stwierdzić, że nie istnieją przesłanki dla włączenia się jakiegokolwiek organu władzy bądź administracji państwowej do bezpośredniego rozwiązania sporu. Podobne stanowisko zajmują: naczelnik miasta i gminy w Siemiatyczach, Urząd Wojewódzki i Prokurator Wojewódzki w Białymstoku. W tej sytuacji Urząd do Spraw Wyznań skoncentrował się na:

- wyjaśnieniu autorom listów do organów państwowych, że konflikt ma charakter wewnętrzkościelny i powinien być rozwiązany w ramach Kościoła;
- wskazaniu wobec ww. osób, że nieuprawnione są próby przenoszenia konfliktu między parafianami a duchownymi do sfery stosunków między obywatelami a państwem;
- wskazaniu metropolicie na potrzebę podjęcia zdecydowanych, zrozumiałych dla parafian decyzji, które doprowadzą do zakończenia konfliktu (...) Działania Urzędu do Spraw Wyznań:
- doprowadziły do zebrania materiału, z którego jednoznacznie wynika, że podstawą napięć jest konflikt między metropolitą a częścią szanowanych przez wiernych osób duchownych oraz emocjonalne zaangażowanie się metropolity Bazy-

lego w popieranie duchownych, którzy mają złą opinię u wiernych;

- potwierdziły informacje (m.in. z MSW), że w Polskim Autokefalicznym Kościele Prawosławnym rozpoczęły się spory w sprawie następstwa po szybko starzejącym się i coraz bardziej bezradnym metropolicie Bazylim;
- ukazały, że metropolita Bazyli, który swoją politykę kadrową w Kościele od lat opiera na emocjach i osobistych sympatiach jest coraz bardziej uparty i nieczuły na merytoryczne argumenty w sprawach personalnych, a równocześnie w wyraźnie malejącym stopniu potrafi zagwarantować realizację swoich decyzji (...) ³¹.

Ważnym wydarzeniem w życiu Cerkwi prawosławnej na Białostocczyźnie była zagadkowa śmierć w czerwcu 1985 r., proboszcza parafii prawosławnej w Narwi ks. Piotra Popławskiego. Odbiła się ona szerokim echem na Białostocczyźnie, była też komentowana w mediach, również zagranicznych. Media porównywały śmierć ks. Popławskiego do śmierci ks. Jerzego Popiełuszki. W taki sposób o śmierci ks. Popławskiego, można było przeczytać na łamach wydawanego w Zagrzebiu czasopisma „Głos Koncila”, które 20 października 1985 opublikowało artykuł zatytułowany: „Popławski – nowy Popiełuszko”. Artykuł spotkał się z reakcją metropolity Bazylego, który przesłał do redakcji list z prośbą o sprostowanie. W liście tym stwierdzał:

Ks. Piotr Popławski był wzorowym duszpasterzem, proboszczem, dziekanem przez długi czas, nie budząc żadnych zastrzeżeń ze strony parafian, władz duchownych i cywilnych.

³¹ AAN 132/218, k. 24-25, 29, 402.

Zginął tragicznie w dniach 15-19 VI br. z powodu: a) samobójstwa pod wpływem rozstroju nerwowego, jak wykazało szczegółowe śledztwo dokonane przez właściwe władze świeckie lub b) padł ofiarą zwyczajnych rabusiów, co jest też bardzo prawdopodobne gdyż miał zamiar dokonać zakupu blachy na pokrycie domu. Miał też ze sobą tylko jemu znaną sumę pieniędzy. Został pochowany ze wszystkimi honorami kościelnymi i ogromnym żalem ze strony wiernych prawosławnych i rzymskokatolików. (...) Oględziny zwłok nie stwierdziły żadnych obrażeń lub ran na ciele (...) Świadcami sekcji byli trzej księża prawosławni i prawnik – adwokat. Z całą stanowczością stwierdzam, iż zgon ks. Piotra Popławskiego nie może być komentowany jako analogia do zgonu ks. Jerzego Popiełuszki³².

W grudniu 1985 r. artykuł o śmierci ks. Piotra Popławskiego ukazał się na łamach „Washington Post”³³.

W związku ze śmiercią ks. Popławskiego 26 września 1985 r., oświadczenie wydali duchowni biorący udział w sekcji zwłok, która odbyła się 22 czerwca 1985 r. W oświadczeniu duchowni stwierdzali, że:

Sekcja trwała ok. 2,5 godz. i do jej przebiegu nie mamy zastrzeżeń. Z orzeczenia biegłego medycyny sądowej wynika iż śmierć nastąpiła gwałtownie na skutek zaduszenia przez zapętenie. Nie ustalono natomiast nawet w przybliżeniu czasu śmierci. Z tego też względu biorąc pod uwagę stan zwłok (...) i czasokres od zaginięcia Księdza do dnia odnalezienia (osiem dni), jak też temperaturę – m. czerwiec – uważamy, iż

³² AAN 132/211, k. 214.

³³ Ibidem, k. 216.

przyczyna śmierci do dnia dzisiejszego nie została wyjaśniona i pozostaje zagadką³⁴.

Sprawa śmierci ks. Popławskiego i informacje o niej w zagranicznej prasie były przedmiotem zainteresowania Służby Bezpieczeństwa. Na podstawie uzyskanych informacji jeden z prawosławnych księży był podejrzewany o przekazanie informacji o śmierci ks. Popławskiego na Zachód. SB starało się wpływać na biskupów prawosławnych, aby ci zablokowali możliwość „wypłynięcia na zewnątrz” jakiegokolwiek informacji o okolicznościach śmierci ks. Popławskiego. Natomiast w notatce służbowej sporządzonej przez funkcjonariusza SB z Białegostoku 25 listopada 1985 znalazł się taki fragment:

w prasie kościoła prawosławnego w krajach kapitalistycznych takich jak USA i Szwecja jest mowa, że ks. Popławski został zamordowany przez osoby do tego powołane. W artykułach tych jest również mowa, że zwłoki ks. Popławskiego siłą zostały zabrane z Białegostoku do Narwi, gdzie odprawione zostało nabożeństwo żałobne, w którym udział wzięło masę wiernych, a następnie zwłoki zostały przewiezione na cmentarz do Białegostoku. W uroczystościach pogrzebowych brał udział biskup prawosławny diecezji białostocko-gdańskiej Sawa, który również wygłosił homilię. Artykuły w tej prasie szczegółowo pokrywały się ze stanem faktycznym³⁵.

Z ożywieniem religijności i zaangażowania wiernych w życie Cerkwi wiążą się też pielgrzymki piesze na św. Gó-

³⁴ Ibidem, k. 129.

³⁵ AIPN BU 0712/49 t. 3, s. 97, s. 128 i nast.

re Grabarkę; na święto Przemienienia Pańskiego. Od 1987 roku aż do chwili obecnej odbywają się one regularnie. Jednak gdy w 1986 roku biskup Sawa i Bractwo Młodzieży Prawosławnej wystąpili do władz o zgodę na przeprowadzenie pielgrzymki pieszej spotkali się z odmową. To jednak nie powstrzymało pielgrzymów, którzy w małych grupach udali się na św. Górę Grabarkę. Po drodze przemarsz pielgrzymki udokumentowany został przez Służbę Bezpieczeństwa natomiast jej organizatorzy zostali w Kleszczelach wylegitymowani przez pracowników SB. Służba Bezpieczeństwa starała się też namówić księży by nie przyjmowali pielgrzymów lub by „zachęcili” pielgrzymów do rezygnacji z peregrynacji. Żaden z księży nie zgodził się jednak na tego rodzaju czyn³⁶. 10 października 1986 r. Biskup Sawa brał udział w spotkaniu z wojewodą białostockim Marianem Gałą. W spotkaniu uczestniczył Jerzy Orlacz, dyrektor Wydziału ds. wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku. Gdy biskup Sawa poruszył sprawę odmowy władz na zorganizowanie pielgrzymki pieszej na św. Górę Grabarkę, jak czytamy w protokole z tego spotkania:

Dyrektor J. Orlacz stwierdził, że negatywne stanowisko władz na wniosek Koła Teologów Prawosławnych i Młodzieży Laickiej zgłoszony za wiedzą Kurii Prawosławnej w Białymstoku na odbycie pielgrzymki pieszej do Grabarki, było podyktowane przede wszystkim względami bezpieczeństwa na drogach ale również i tym, że jest to nowa inicjatywa w tej mierze, której władze nie popierają. Od wielu lat bowiem odbywały się pielgrzymki autokarowe do Grabarki i tę

³⁶ AIPN, BU 0712/49 t. 3, s. 13. Zob.: APB, Urząd Wojewódzki w Białymstoku, diecezja białostocko-gdańska, IV/105, s. 7, s. 16.

formę należało zachować. Jesteśmy przeciwko eskalacji pieszonych form pielgrzymkowych, występujących zwłaszcza w kościele rzymskokatolickim i takie stanowisko zajmujemy również w stosunku do innych wyznań. Ubolewać należy z powodu nie dostosowania się organizatorów pielgrzymki do decyzji władz w tej sprawie, bowiem mimo negatywnego stanowiska, grupa ok. 30 osób aktywistów Koła Teologów Prawosławnych, Świeckich i Młodzieży Laickiej w dniu 14 sierpnia 1986 r. udała się na pielgrzymkę do Grabarki. Sądzimy, że znane są księdzu biskupowi te fakty i dlatego wyrażając dezaprobatę dla tego postępowania, oczekujemy ze strony księdza Biskupa stanowiska, które ukrócićby samowolę.

Wypowiedź ta spotkała się z ripostą biskupa Sawy, który stwierdził:

oficjalnie nie występowałem w tej sprawie do władz chociaż wnioski na pielgrzymkę został złożony za moją aprobatą. Wiadomo przecież, że środowisko prawosławne w ostatnich latach bardzo zaktywizowało się i uważam, że ludzie ci mają prawo zaspokajać swoje potrzeby religijne również i poprzez pielgrzymkę, zwłaszcza jeśli uznaje się prawo katolików w tym względzie (pielgrzymka młodzieży do Różanegostku). W związku z odmownym załatwieniem wniosku przez władze, co prawda nie przeciwstawiłem się zamiarowi pójścia pieszo do Grabarki nielicznej grupie, która taki zamiar podjęła, bo przecież jestem ich pasterzem, ale też nie pozwoliłem na to by czyniono dalsze interwencje. Uważam, iż należy cały ten problem wszechstronnie przemyśleć, by na przyszłość uniknąć nieporozumień³⁷.

³⁷ AAN, 132/216, k. 56-57.

Od 1982 roku w Hajnówce odbywały się Dni Muzyki Cerkiewnej. Inicjatorami byli księża Antoni Dziewiatowski i Michał Niegierewicz oraz dyrektor Hajnowskiego Domu Kultury Mikołaj Buszko. Pierwsze Dni Muzyki Cerkiewnej – Hajnówka 1982 trwały od 13 do 16 maja. Wzięło w nich udział dziewięć chórów parafialnych – przyjechały wówczas głównie chóry wiejskie, autentycznie ludowe chóry cerkiewne, dając obraz śpiewu prawosławnych wsi ziemi białostockiej. Na zakończenie I Dni wystąpił zawodowy Zespół Muzyki Cerkiewnej Warszawskiej Opery Kameralnej pod dyrekcją ks. Jerzego Szurbaka. Następny rok miał przełomowe znaczenie dla historii festiwalu, gdyż przeniesiono go do nowo otwartego Soboru pod wezwaniem Świętej Trójcy. Organizacja tego festiwalu, chociaż odbywał się za zgodą władz, również napotykała na trudności natury „politycznej”. W 1985 roku władze dyskretnie obserwowały gości festiwalu pochodzących z Zachodu. W 1986 roku natomiast, Mikołaj Buszko został zatrzymany na dwa dni przed rozpoczęciem festiwalu. Interweniował w tej sprawie metropolita Bazyli, który zwrócił uwagę na to, że Mikołaj Buszko, z powodu organizowania festiwalu był szykanowany już wcześniej. W liście z 7 czerwca 1986 r., skierowanym do Urzędu ds. Wyznań metropolita prosił aby Urząd wpłynął na służby by nie godziły w autorytet Kościoła³⁸.

W dniach 14-16 września 1985 r. odbyła się w Białymstoku międzynarodowa konferencja pokojowa zorganizowana z rozmachem przez diecezję białostocko-gdańską i Wojewódzki Komitet Obrońców Pokoju, połączona z Dniami Modlitwy o Pokój. Obecny był metropolita Bazyli, księża

³⁸ Ibidem, s. 27.

z Kościołów protestanckich z terenu Polski, przedstawiciele PRE i Urzędu ds. Wyznań. Wśród gości zagranicznych należy wymienić metropolitę lwowskiego i tarnopolskiego Nikodema, przedstawiciele Kościołów prawosławnych z Czechosłowacji i Bułgarii oraz przedstawiciele Rady Ekumenicznej Węgier oraz Chrześcijańskiej Konferencji Pokojowej w Pradze. Z okazji konferencji biskup Sawa wystosował arcybiskupskie orędzie. Po zakończeniu konferencji goście zagraniczni odwiedzali parafie prawosławne w Bielsku Podlaskim i Hajnówce³⁹.

Podobna konferencja odbyła się też 20 maja 1986 roku w Białymstoku. Ponownie organizatorami byli diecezja białostocko-gdańska i Wojewódzki Komitet Obrońców Pokoju.

Mimo iż generalnie relacje władz wojewódzkich z Kościołem prawosławnym układały się poprawnie, to nie brakowało nieporozumień. Władze nie chciały w 1985 roku zgodzić się na budowę nowej cerkwi w Białymstoku (w dzielnicy Wygoda) w kształcie proponowanym przez biskupa Sawę i sugerowały powrót do tematu po 1990 roku. Dopiero seria rozmów w Urzędzie Wojewódzkim w Białymstoku przełamała impas w tej sprawie. 9 grudnia 1985 r., dyrektor Wydziału ds. Wyznań UW w Białymstoku Jerzy Orlacz, poinformował też biskupa Sawę, że władze nie zgadzają się na rozbudowę domu parafialnego przy cerkwi św. Ducha w Białymstoku oraz nie wyrażają zgody na przekazanie Kościołowi prawosławnemu budynków w gminie Gródek. Diecezja białostocko-gdańska chciała przeznaczyć te budynki na bazę dla do prowadzenia pracy kulturalno-oświatowej, szkoleniowej bądź opiekuńczej na potrzeby

³⁹ AIPN, BU 0712/49 t. 3, s. 138.

środowiska wyznawców prawosławia. Dyrektor Orlacz argumentował, że budynki, którymi się interesuje będą zagospodarowane na potrzeby służby zdrowia bądź bazy rekreacyjno-wypoczynkowej przez kuratorium oświaty i wychowania, nie wchodzi w grę możliwość budowy własnego obiektu przez kurię, gdyż planowane formy kontaktu z wiernymi wykraczałyby poza formalne ramy funkcjonowania wyznania⁴⁰. Chciałbym zatrzymać się dłużej na tym pozornie mało ważnym epizodzie z życia Kościoła prawosławnego, bowiem zachowane dokumenty dość dobrze obrazują rzeczywisty, instrumentalny stosunek władz do Kościoła prawosławnego.

Dnia 2 stycznia 1984 r. biskup Sawa skierował pismo do Naczelnika Gminy w Gródku, w którym między innymi, postulował przekazanie (ewentualnie wydzierżawienie) na rzecz Cerkwi budynku po byłej szkole we wsi Grzybowce, gmina Gródek. W odpowiedzi z 17 stycznia 1985 r. Urzędu Gminy w Gródku stwierdzał, że sprawa przekazania lub wydzierżawienia budynku poszkolnego wymaga konsultacji z miejscowym społeczeństwem, a ponadto pozytywnej opinii Kuratorium Oświaty i Wychowania w Białymstoku. Biskup Sawa potraktował to pismo jako grę na zwłokę i w dwóch kolejnych pismach ze stycznia i marca 1985 r., prosił Urząd Gminy w Gródku o wiążącą odpowiedź

⁴⁰ AIPN, BU 0712/49 t. 3, s. 95. Z dokumentów wynika, że wspomniana rozmowa biskupa Sawy z Jerzym Orlaczem miała nieprzyjemny dla ordynariusza diecezji białostocko-gdańskiej wydźwięk i był on niezadowolony z jej przebiegu. Na zakończenie wyraził zdumienie z powodu tak oczywistego i jawnego lekceważenia potrzeb Kościoła prawosławnego mimo że ten stara się kształtować postawy wiernych w duchu porozumienia społecznego.

w sprawie przekazania budynku. Ponowił swą prośbę 29 czerwca 1985 r. i otrzymał odpowiedź z Urzędu Gminy datowaną na 26 lipca 1985 r., w której napisano: „Kuratorium Oświaty i Wychowania w Białymstoku nie wyraziło pozytywnej opinii na przekazanie Wam jakiegokolwiek szkoły z terenu tutejszej Gminy. Wobec powyższego należałoby rozważyć możliwość budowy ośrodka w okolicy Uroczyska „Boryk” w miejscowości Stacja Waliły. O ile teren odpowiada prośbę o przygotowanie podkładów geodezyjnych i wystąpienie do tutejszego Urzędu o uzyskanie informacji o terenie”. Teren jednak najwyraźniej diecezji białostocko-gdańskiej „nie odpowiadał”, wobec czego biskup Sawa napisał do Urzędu Gminy w Gródku kolejne pismo, w którym postulował przekazanie diecezji ziemi w Królowym Stojle. W związku z tym, że sprawa tkwiła w martwym punkcie, 9 grudnia 1985 r., biskup Sawa wysłał pismo do wojewody białostockiego Kazimierza Dunaja. W piśmie tym czytamy:

W związku z aktywną działalnością młodzieży prawosławnej działającej w Kole Teologów Prawosławnych i Młodzieży Szkół Laickich zaistniała konieczna potrzeba zorganizowania ośrodka wychowawczo-wypoczynkowo-szkoleniowego dla tej młodzieży. Od tej młodzieży wyszła inicjatywa by takowy ośrodek zorganizować w jednym z opuszczonych budynków poszkolnych na terenie gminy Gródek, z uwagi na odpowiednie warunki rekreacyjno-wypoczynkowe – lasy, woda, czyste powietrze. Inicjatywę tę poparłem. Uważam bowiem, że godna jest ona uwagi zważając na dotychczasową pozytywną działalność naszej młodzieży dla dobra Kościoła, Ojczyzny i jej kultury.

W trudnym okresie lat 1981–1983 podjąłem i rozwinąłem prośbę Obywatela Wojewody co do wpływu wychowania obywatelskiego naszego Kościoła na młodzież. Wyniki pracy, często trudnej, są dzisiaj widoczne. Władze państwowe nie mają trudności z tą młodzieżą prawosławną, która znajduje się pod wpływem Kościoła Prawosławnego. Zna ona swoje miejsce w społeczeństwie.

Aktualnie, w Białymstoku, w punktach katechetycznych i ośrodkach kół parafialnych aktywnie uczestniczy ponad 10 000 dzieci i młodzieży. Młodzież ta włączyła się w działalność społeczną, pokojową i charytatywną naszego Kościoła, czego przykładem niechaj posłuży konferencja pokojowa, w którą duży wkład wniosła młodzież. Młodzież aktywnie uczestniczyła w przygotowaniach uroczystości patriotycznych z okazji 40-lecia PRL. Uczestniczy w pracach PCK pomagając chorym i niedołącznym. Można przytoczyć wiele przykładów patriotycznej działalności młodzieży za granicą. (...)

Zaznaczyć także trzeba, że Koło Teologów Prawosławnych i Młodzieży Szkół Laickich, a co jest ważne, należy do światowej organizacji Młodzieży Prawosławnej Syndesmosu.

W organizacji tej młodzież nasza działa aktywnie sławiąc swój Kościół i Ojczyznę. Odbywają się częste wizyty gości zagranicznych o różnym poziomie i charakterze, a co wymaga stosownych warunków a szczególnie bazy lokalowej.

Mając to wszystko na uwadze wystąpiłem do Naczelnika Gminy w Gródku z prośbą o przekazanie Kościołowi Prawosławnemu, w czasowe użytkowanie, budynku poszkolnego w jednej z kilku podanych miejscowości. Naczelnik nadesłał odpowiedź, którą w odpisie załączam. W myśl tej odpowiedzi z dnia 26 VII 1985 r., nr KT 5132/14/85 suge-

rującej budowę ośrodka młodzieżowego wystąpiłem do Ob. Naczelnika z prośbą o jego lokalizację.

W dniu 9 XII 85 r. w rozmowie z dyrektorem Wydziału do Spraw Wyznań, Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku dowiedziałem się o negatywnym stosunku Władz Wojewódzkich do podniesionej kwestii.

W odpowiedzi diecezja otrzymała pismo datowane na 9 stycznia 1986 r. i podpisane przez wicewojewodę białostockiego Juliana Słarzyńskiego. Wicewojewoda napisał, że sprawy poruszone w piśmie są ważne i zasługują na uwagę „jednak leżą w sferze programowej powołanych do tego instytucji i nie powinny zajmować organizacji religijnych. W związku z tym postulat ks. biskupa nie może być pozytywnie załatwiony”⁴¹. Odpowiedź ta jest kuriozalna, bowiem jej autor stwierdził ni mniej ni więcej, że Kościół nie jest powołany do wychowywania młodzieży w duchu patriotyzmu, obywatelskości i zaangażowania społecznego.

Opisywana tutaj pewna zmiana w stosunku do Kościoła prawosławnego ma związek z jego rosnącą aktywnością, zarówno w skali lokalnej jak i międzynarodowej. Ciekawym przyczynkiem do zrozumienia tej zmiany może być fragment informacji o sytuacji Kościoła prawosławnego na Białostocczyźnie jaka została napisana 11 czerwca 1985 r., przez funkcjonariusza SB w Białymstoku i przesłana do Warszawy. Czytamy w niej:

Z operacyjno-politycznej analizy działalności Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego na terenie woj. bia-

⁴¹ APB, Urząd Wojewódzki w Białymstoku, diecezja białostocko-gdańska, IV/105, s. 32, 34-36, 70, 77, 79, 81, 103.

łostockiego wynika, iż w dalszym ciągu trwa ożywienie życia religijnego. Dotyczy to obu diecezji, szczególnie białostocko-gdańskiej, której administrator bp Sawa – wykazuje dużą prężność i energię w działaniu na rzecz podniesienia znaczenia i prestiżu wyznania. PAKP, który na naszym terenie jest obok Kościoła katolickiego liczącą się siłą, wywiera znaczny wpływ na świadomość i postawę społeczno-polityczną ludności, nie zawsze zgodny z wymogami socjalistycznego państwa. Dotyczy to głównie rozszerzania wpływów na wychowanie w duchu religijnym młodzieży, postępującego procesu fanatyzacji ogółu wiernych oraz rozwijania trudnych do skontrolowania kontaktów z różnymi wyznaniami z krajów kapitalistycznych. (...) Ożywiona działalność PAKP w ostatnich latach sprawia, iż kontrola operacyjna wyznania będzie wymagała z naszej strony uaktywnienia, szczególnie na odcinku powiązań z Zachodem⁴².

Sporządzający informację dodał, że wśród księży prawosławnych narastają przypadki wyjazdów na stałe za granicę z powodów materialnych.

Należy zauważyć, że pomimo różnych trudnych spornych sytuacji relacje katolicko-prawosławne w okresie gdy administratorem diecezji wileńskiej, a później metropolitą białostockim był biskup Edward Kisiel były poprawne. Kontakty nie ograniczały się do wzajemnego uczestnictwa w organizowanych co roku „Tygodniach Modlitw o Jedność Chrześcijan”. Próbowano podejmować wspólne inicjatywy. W 1988 r. Z inicjatywy biskupa Edwarda Ozorowskiego, ówczesnego biskupa pomocniczego administratora apostołskiego archidiecezji w Białymstoku podjęte zostały wspólne

⁴² AIPN, BU 0712/49 t. 3, s. 105, 107.

rozmowy duszpasterzy katolickich i prawosławnych z parafii w Białymstoku. Ze strony rzymskokatolickiej wzięło w nich udział dwunastu proboszczów białostockich, zaś ze strony prawosławnej, obok prawosławnych proboszczów, w naradach uczestniczył sekretarz kancelarii biskupiej w Białymstoku ks. Anatol Ławreszuk⁴³.

Przemiany społeczne i polityczne w Polsce w latach 1988–89 otworzyły możliwość wyborów do Sejmu kontraktowego, mających odbyć się w czerwcu 1989 r. Kościoły i związki wyznaniowe uzyskały możliwość wspierania kandydatów startujących w wyborach. Arcybiskup Sawa stanął na stanowisku, że Cerkiew nie włączy się do bezpośredniego udziału w kampanii wyborczej, a jej poparcie uzyskali Eugeniusz Czykwini i Jan Suchodoła – kandydaci Bractwa Prawosławnego. Cerkiew wsparła też Jana Piwnika – kandydata na senatora oraz Bogdana Martyniuka. Podczas rozmów z przedstawicielami władz politycznych i administracyjnych arcybiskup Sawa podkreślił poszanowanie przez wyznawców prawosławia decyzji podejmowanych przez władze, jak też wyraził poparcie dla wspomnianych J. Piwnika, E. Czykwina oraz Eugeniusza Mironowicza. Wspomniał również o próbach pozyskania poparcia środowiska prawosławnego przez Stanisława Marczuka, przewodniczącego KO „Solidarność” Ziemi Białostockiej, który w tej sprawie odwiedził arcybiskupa Sawę w jego siedzibie⁴⁴.

⁴³ APB IV/105, k. 164.

⁴⁴ K. Sychowicz, *Kościoły i związki wyznaniowe w Polsce północno-wschodniej (województwa: białostockie, łomżyńskie i suwalskie) u progu przemian demokratycznych (1988–89)*, w: *Między systemami. Społeczeństwo Polski północno-wschodniej wobec przemian ustrojowych 1989 r.*, pod red. M. Markiewicza i A. Pyżewskiej, Bia-

Przed wyborami w gazecie wyborczej KO „Solidarność” ukazał się apel Michała Klingera, wykładowcy Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej, skierowany do wyznawców prawosławia, aby głosowali na listę „Solidarności”. W tym samym numerze opublikowano wypowiedź Jana Beszty-Borowskiego, kandydata na posła z Komitetu Obywatelskiego, popierającą apel Michała Klingera i wyrażającą szacunek dla wyznawców prawosławia i Białorusinów⁴⁵. Ostatecznie posłem został wybrany jedynie E. Czykwin startujący z listy Chrześcijańskiego Stowarzyszenia Społecznego.

łystok 2014, s. 104; A. Mironowicz, Białorusini na Podlasiu w wyborach parlamentarnych i samorządowych w latach 1989-2011, Białystok 2014, s. 29-30; M. Kietliński, K. Sychowicz, *W drodze do demokracji. Białostocczyzna w latach 1988–1990*, Białystok 2009, s. 53. W kwietniu 1989 r. w Białymstoku próbowano umieścić na liście wyborczej do Senatu KO Ziemi Białostockiej kandydata mniejszości białoruskiej, którym miał być E. Mironowicz. Po burzliwej dyskusji pomysł ten nie zyskał aprobaty. M. Kietliński, K. Sychowicz, *W drodze do demokracji*, s. 50-53; M. Kietliński, *Ćwierć wieku podlaskiej Solidarności. NSZZ „Solidarność” Region Białystok 1980–2005*, Białystok 2005, s. 223–224; E. Mironowicz, *Białorusini w wyborach parlamentarnych i samorządowych w Polsce w latach 1989–1994*, „Białoruskie Zeszyty Historyczne” 1995, 2, s. 121–122.

⁴⁵ K. Sychowicz, *Kościóły i związki wyznaniowe*, s. 107.

Białystok 1986.06.24

33

Dotyczy sprawy
SA.6015 126 86

Obywatel Minister
Spraw Wewnętrznych
w Warszawie
ul. Rakowiecka 2 "A"

Za pośrednictwem

Obywatela Dyrektora
Wydziału Społeczno-Administracyjnego
Urzędu Wojewódzkiego
w Białymstoku

Tymczasowego Komitetu
Założycielskiego Stowarzyszenia
"Bractwa Prawosławnego"
w Białymstoku

O D W O Ł A N I E

od decyzji Obywatela Dyrektora Wydziału Społeczno-Administracyjnego Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku z dnia 11.06.1986r wydanej sprawie SA-6015 126 86 i doręczonej Tymczasowemu Komitetowi Założycielskiemu Stowarzyszenia " Bractwa Prawosławnego " w Białymstoku w dniu 19.06.1986r .

Zaskarżonej decyzji zarzucamy :

- 1) obrazę przepisu art.20 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1932r - prawo o stowarzyszeniach (Dz.U.nr 94 poz.808 z późniejszymi zmianami) poprzez brak należytego umotywowania odmowy rejestracji jak również nie wskazania , iż powstanie takiego stowarzyszenia nie odpowiada względem pożytku społecznego .
- 2) obrazę przepisu art.14 wyż.wym. rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej poprzez niewskazanie jakichkolwiek przesłanek z których wynikałoby , iż istnienie wnioskowanego stowarzyszenia nie da się pogodzić z prawem , albo może spowodować zagrożenie bezpieczeństwa , spokoju lub porządku publicznego ..

Wnioskujemy :

- o zmianę zaskarżonej decyzji poprzez jej uchylenie w całości i wydanie decyzji rejestrującej wnioskowane stowarzyszenie , ewentualnie przekazanie sprawy organowi I instancji w celu ponownego rozpatrzenia .

U Z A S A D N I E N I E

Zaskarżoną decyzją Obywatel Dyrektor odmówił rejestracji stowarzyszenia pod nazwą " Bractwo Prawosławne " podając w motywach uzasadnienia , iż podstawowe cele wnioskowanego stowarzyszenia zawarte w projekcie statutu mogą być realizowane w ramach istniejących już organizacji , a w szczególności " Chrześcijańskiego Stowarzyszenia Społecznego " .

Pierwsza strona odwołania od decyzji odmawiającej rejestracji
Stowarzyszenia „Bractwo Prawosławne”

Początki Bractwa Prawosławnego w drugiej połowie lat 80. XX wieku

Dzieje ruchu brackiego w Rzeczypospolitej mają długą historię. Od lat siedemdziesiątych XVI wieku wobec zagrożenia ze strony nowych nurtów religijnych, próbowano dotrzeć do jak najszerszych warstw społeczności prawosławnej. Temu celowi służyło, między innymi zakładanie drukarni, szpitali, przytułków i szkół. Nowym zjawiskiem w życiu religijnym Kościoła prawosławnego w Rzeczypospolitej i Wielkim Księstwie Litewskim było także pojawienie się zbiorowego patronatu w postaci bractw cerkiewnych.

Pierwsze bractwa cerkiewne na terenie Wielkiego Księstwa Litewskiego powstały w Wilnie w pierwszej połowie XVI wieku, w oparciu o cechy kupiecki, garbarski i kuśnierski. Członkowie bractwa na własny koszt sycili miody, wyrabiali świece. Statuty bractw były surowo przestrzegane i musiały być zatwierdzone przez króla. W okresie, o którym mowa, powstały też bractwa we Lwowie przy cerkwiach Zwiastowania NMP, Zaśnięcia NMP i św. Mikołaja¹.

¹ A. Mironowicz, *Bractwa Cerkiewne w Rzeczypospolitej*, Białystok 2003, s. 17-18.

Bractwa nowego typu – skupione na obronie praw Kościoła prawosławnego oraz dążące do wzmocnienia, uzdrowienia sytuacji Kościoła pojawiły się w drugiej połowie XVI wieku. Były to bractwa: św. Trójcy w Wilnie (przekształcone następnie w bractwo św. Ducha)², bractwa we Lwowie³, Brześciu, Mohylewie, Rohatynie, Lublinie i innych miastach. Jak zauważył A. Mironowicz, na początku XVII wieku bractwa cerkiewne zostały powołane w niemalże wszystkich miastach o mieszanej – prawosławno-unicko-katolickiej – strukturze wyznaniowej⁴.

W XVII wieku znaczenie uzyskały bractwa cerkiewne w Mińsku, Kijowie, Pińsku, Orszy, Łucku, Turowie, Mozyrzu czy Zamościu. Bractwa funkcjonowały także na Podlasiu. Były to bractwa Objawienia Pańskiego i św. Mikołaja w Bielsku, Przemienienia Pańskiego i św. Mikołaja w Drohiczynie oraz św. Mikołaja w Kleszczelach.

Po rozbiorach Rzeczypospolitej synod Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego nie wyraził zgody na funkcjonowanie bractw cerkiewnych o takim charakterze jak przed 1795 r. Na działalność bractw zezwolono dopiero po Powstaniu

² Na temat bractw wileńskich zob.: T. Kempa, *Wileńskie bractwo św. Ducha jako centrum obrony prawosławia w Wielkim Księstwie Litewskim w końcu XVI i pierwszej połowie XVII wieku*, „Białoruskie Zeszyty Historyczne” 21, s. 47-69; P. Chomik, *Bractwo św. Ducha w Wilnie w XVI-XVIII wieku*, w: „Pokazanie Cerkwie prawdziwej...”. *Studia nad dziejami i kulturą Kościoła Prawosławnego w Rzeczypospolitej*, red. P. Chomik, Białystok 2004, s. 21-36.

³ Ю. Шустова, *Документы Львовского Успенского Ставропигийского братства (1586–1788): источниковедческое исследование*, Москва 2009, s. 648; О. Матковська, *Львівське братство: культура, традиції*, Львів 1997.

⁴ A. Mironowicz, *Bractwa Cerkiewne*, s. 22.

Styczniowym. Uświadomiono sobie bowiem potrzebę wykorzystania ludzi świeckich do wzmocnienia struktur organizacyjnych Cerkwi prawosławnej na terenie zaboru rosyjskiego. W XIX wieku powstały bractwa cerkiewne w Wilnie, Kownie, Słonimie, Łucku, Grodnie, Żyrowicach, Chełmie. Bractwo funkcjonowało także przy monasterze w Supraślu oraz przy cerkwi Narodzenia św. Jana Chrzciciela w Pasynkach. Wszystkie bractwa miały za zadanie wspomaganie wychowania i nauczania cerkiewnego, zakładanie bibliotek, udzielanie pomocy duchowej i materialnej, a także propagowanie życia moralnego oraz wyrabianie szacunku do państwa i cara⁵.

W okresie międzywojennym reaktywowano w Rzeczypospolitej pewną ilość bractw cerkiewnych istniejących wcześniej. Były to głównie bractwa z obszaru Wołynia. Bractwa reaktywowano: w Łucku, Równem, Dubnie, Ostrogu i innych miejscowościach, od podstaw stworzono bractwo w Zdołbunowie (w 1928 r. władze ostatecznie odrzuciły wnioski o jego rejestrację). Reaktywowano również bractwo św. Ducha w Wilnie, które jednak nie doczekało się rejestracji przez władze (w 1932 Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego odpowiedziało, że wniosek w ogóle nie będzie rozpatrywany), podobnie jak bractwo w Grodnie⁶.

Po II wojnie światowej z przyczyn politycznych istnienie bractw cerkiewnych było niemożliwe. Dopiero na przełomie lat 70. i 80. XX wieku prawosławni studenci Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej oraz innych uczelni war-

⁵ Ibidem, s. 155.

⁶ Ibidem, s. 171 i nast.

szawskich podjęli próbę nadania bardziej zorganizowanego charakteru dotychczasowym spotkaniom i przedsięwzięciom studenckim. Ostatecznie w 1980 r. decyzją metropolity warszawskiego i całej Polski Bazylego utworzono Koło Teologów Prawosławnych Studentów Sekcji Prawosławnej Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej, z inicjatywy którego w dniach 9-11 maja 1980 r. odbyła się I Pielgrzymka Młodzieży Prawosławnej na św. Górę Grabarkę, która zgromadziła około 70 uczestników. Wydarzenia te stały się impulsem do starań o powołanie ogólnokrajowej organizacji młodzieży prawosławnej. Stało się to w 1982. Na I Walnym Zgromadzeniu Bractwa Młodzieży Prawosławnej, w dniach 15-17 października na św. Górze Grabarce wybrano przewodniczącego Bractwa. Został nim Eugeniusz Czykwin. Wcześniej działalność Bractwa pobłogosławił Sobór Biskupów Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, a pierwszym jego opiekunem z ramienia Soboru został ówczesny biskup białostocki i gdański Sawa⁷. Latem 1983 r. Bractwo zostało przyjęte do Światowego Bractwa Młodzieży Prawosławnej – Syndesmos. Warto zauważyć, że nazwa Bractwo Młodzieży Prawosławnej wciąż była nieakceptowana przez władze administracyjne, które zgodziły się wcześniej na działalność tylko w obrębie powstałego wcześniej koła studentów ChAT i używanie nazwy Koło Teologów Prawosławnych Szkół Teologicznych, Świeckich i Młodzieży Laickiej.

⁷ Szerzej na temat początków działalności Bractwa Młodzieży Prawosławnej zob.: J. Charkiewicz, *Bractwo Młodzieży Prawosławnej w Polsce*, Białystok 1995.

Po zmianach politycznych, jakie zaszły w Polsce w 1989 roku działalność organizacji cerkiewnych mogła rozwijać się bez przeszkód.

Pierwszą organizacją bracką było Stowarzyszenie Bractwo Prawosławne św. św. Cyryla i Metodego. Jednak jego powstanie – w przeciwieństwie do organizacji powstałych później – było okupione trzyletnią batalią o zgodę władz, co ostatecznie udało się w 1989 r. W tym przypadku, trzeba to jasno powiedzieć określić „rozwijać się bez przeszkód” nie ma zastosowania.

Zanim przejdę do omówienia początków Bractwa św. Cyryla i Metodego, warto przypomnieć nazwy innych bractw powstałych w 1989 r. W 1995 r. powstało Bractwo św. Mikołaja w Białymstoku; w 1997 r. powstało Bractwo Trzech Świętych Hierarchów Bazylego Wielkiego, Grzegorza teologa i Jana Złotoustego w Białymstoku; w 2002 r. powstało Bractwo św. Atanazego w Białymstoku; w 1993 r. powstało bractwo św. Atanazego w Lublinie, a w 1989 r. na terenie diecezji wrocławsko-szczecińskiej powstała organizacja o nazwie Stowarzyszenie Prawosławne.

*

Ożywienie życia religijnego prawosławnych w Białymstoku, jakie miało miejsce w pierwszej połowie lat 80. XX wieku przyniosło też zamysł stworzenia prawosławnej organizacji nawiązującej do tradycji dawnych bractw cerkiewnych. Organizacja taska miałyby skupiać dorosłych wiernych prawosławnych, chętnych do działania na rzecz Cerkwi.

Późną jesienią 1985 r. na tablicy ogłoszeń przy katedrze św. Mikołaja pojawił się komunikat informujący, że odbędzie się spotkanie prawosławnej inteligencji oraz wszystkich pragnących zintegrować się na rzecz pracy dla dobra Cerkwi. Na pierwsze spotkanie przyszło kilkanaście osób. Gospodarzem spotkania ze strony Cerkwi był ks. Anatol Ławreszuk, który w kilku zdaniach nakreślił założenia przyszłej organizacji oraz oczekiwania, jakie z organizacją inteligencji prawosławnej wiąże Cerkiew. Ustalono, że spotkania będą się odbywały w każdy czwartek w świetlicy parafialnej. Na spotkaniach w luźnej dyskusji omawiano problematykę religijną, społeczną, zadania prawosławnego chrześcijanina. Uczestnikami spotkań byli ludzie o różnym poziomie intelektualnym, zawodowym, społecznym, osoby nie znające się między sobą – może poza znajomością ze wspólnego uczestnictwa w nabożeństwach. Po przeszło miesięcznym okresie spotkań nie było wyraźnych postępów w formowaniu się organizacji. Brakowało po prostu lidera zdolnego do przywództwa. Sytuacja uległa zmianie, gdy na jednym ze spotkań pojawiła się grupa osób, wśród których był dr Anatol Odziejewicz z Filii Uniwersytetu Warszawskiego, obecnie profesor Wydziału Fizyki Uniwersytetu w Białymstoku. Dr Anatol Odziejewicz był w tym czasie prezesem Oddziału Białostockiego Towarzystwa Opieki nad Zabytkami. To on zadał pytanie: „Ludzie, do czego dążycie, co chcecie osiągnąć, jakie są wasze cele?”, a następnie przedstawił swoją wizję organizacji, nakreślił jej założenia i plan działania, a co najważniejsze – podstawy prawne. Mając doświadczenie w pracy organizacyjnej – wyznaczył kierunek działań kładąc wyraźny nacisk na sprawy czysto organiza-

cyjne i merytoryczne. Powstała grupa inicjatywna, wśród której byli: m.in.: Piotr Juszcuk, Walenty Pacewicz, Anatol Odziejewicz, Aleksander Sołowianowicz, Mikołaj Wawreniuk, Aleksander Nikitin, Antoni Mironowicz, Eugeniusz Mironowicz, Mikołaj Syczewski, Halina Koleśnik, Jan Piwnik, Jan Goworko, Włodzimierz Dudel, Dorota Zawadzka, Ludmiła Kuczyńska, Jarosław Szyrkowicz, Michał Bajko, Mikołaj Aleksiejuk. Przystąpiono do opracowania statutu. Odbyło się kilka spotkań, na których przedyskutowano cele i złożenia organizacji. Ostatecznie przyjęto wariant statutu autorstwa radcy prawnego Piotra Juszcuka. Spośród wielu pomysłów na nazwę: stowarzyszenie, związek, unia; ostatecznie przyjęto: Stowarzyszenie „Bractwo Prawosławne”. Biskup Białostocki i Gdański Sawa naciskał i wywierał presję na przyspieszenie prac związanych z rejestracją. W połowie stycznia 1986 r., delegował do pracy w grupie inicjatywnej Mikołaja Wawreniuka i Walentego Pacewicza, ludzi szczególnie związanych z Cerkwią⁸.

Po licznych spotkaniach w styczniu i lutym 1986 r. ostatecznie uzgodniono i uzyskano wstępną akceptację statutu Bractwa, przez Biskupa Sawę. Ustalono datę Zebrania Założycielskiego na dzień 1 marca 1986 r.

W zebraniu założycielskim wzięło udział 79 osób⁹. Przewodniczył mu Anatol Odziejewicz. Zebrani zaakceptowali propozycję przygotowanego wcześniej statutu, a także – w głosowaniu tajnym – wybrali tymczasowy zarząd Stowarzyszenia.

⁸ A. Sołowianowicz, Historia, <http://bractwocim.pl/pl/bractwo/historia>. Dostęp: 20.07.2017.

⁹ AIPN, Bractwo Prawosławne, sygn. BU 1585/18617, k. 15-23.

W jego skład weszli: Antoni Mironowicz, Michał Bajko, Mikołaj Aleksiejuk, Eugeniusz Ryżyk, Mikołaj Syczewski, Eugeniusz Mironowicz, Dorota Zawadzka, Piotr Juszczuk, Halina Koleśnik, Aleksander Nikitin, Jan Suchodoła, Jan Piwnik, Mikołaj Wawreniuk, Ludmiła Kuczyńska, Walenty Pacewicz, Aleksander Sołowianowicz, Jan Goworko¹⁰.

Postanowiono również upoważnić Aleksandra Sołowianowicza, Piotra Juszczuka oraz Walentego Pacewicza do załatwienia bieżących spraw związanych z rejestracją stowarzyszenia¹¹.

Uczestnicy zebrania zaakceptowali również treść wniosku o rejestrację stowarzyszenia skierowanego do władz administracyjnych. Wniosek taki został złożony z datą 1 marca 1986 r. do dyrektora Wydziału Społeczno-Administracyjnego Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku. Wnioskujący proszą o rejestrację Stowarzyszenia „Bractwo Prawosławne” oraz wyjaśniają powody powołania organizacji:

Podstawowym celem stowarzyszenia będzie pielęgnowanie ducha tożsamości i łączności wśród ludności prawosławnej w ramach zasad ustrojowych i na gruncie Konstytucji PRL. Cel swój stowarzyszenie będzie realizować zgodnie z & 9 statutu. Aktualnie wśród ludności prawosławnej obywatelstwa polskiego zamieszkałej na terytorium PRL brak jest organizacji społecznej – świeckiej grupującej ludność prawosławną i z tego względu powołanie do życia ww. stowarzyszenia jest w pełni konieczne i społecznie uzasadnione¹².

¹⁰ AIPN, Bractwo Prawosławne, sygn. BU 1585/18617, k. 5.

¹¹ Ibidem, k. 6.

¹² Ibidem, k. 1. Wspomniany &9 Statutu Bractwa Prawosławnego mówił: Bractwo realizuje swój cel w szczególności poprzez: a) pogłębia-

Komitet założycielski wystąpił w dniu 8 marca 1986 r. do Jego Ekscelencji Biskupa Sawy z prośbą o błogosławieństwo i objęcie duchowego patronatu nad działalnością Bractwa. 12 marca 1986 r. Kancelaria Biskupa Białostockiego i Gdańskiego pismem Nr 97/86 poinformowała Komitet Tymczasowy, iż Jego Ekscelencja, Najprzewielebniejszy SAWA, Biskup Białostocki i Gdański na piśmie Komitetu Założycielskiego Bractwa Prawosławnego w Białymstoku, z dnia 8 III 1986 r. napisał:

Przyszłe ewentualne Bractwo Prawosławne winno posiadać czysto cerkiewny charakter, służąc cerkwi wszechstronną swą pomocą. Bractwo posiadając strukturę demokratyczną powinno przestrzegać norm eklezjologicznych Matki Cerkwi. Działając w ten sposób może otrzymać Jej błogosławieństwo. Na obecnym etapie organizacyjnym, błogosławieństwa udzielić nie mogę. Przyczyna: brak wśród Członków Komitetu Założycielskiego jednolitego stanowiska ideologicznego, co do działalności Bractwa, brak pełnej dokumentacji i charakterystyki Cerkwi osób należących do Komitetu Założycielskiego. Ks. prot. A. Ławreszukowi dziękuję za Jego wkład w organizację Bractwa. Szkoda, że środowi-

nie wspólnoty ludności prawosławnej, b) zapoznanie społeczeństwa polskiego z tradycjami, dorobkiem materialnym i duchowym Kościoła Prawosławnego oraz szerzenie idei ekumenicznych, c) umacnianie w społeczeństwie polskim zasad tolerancji religijnej oraz zwalczanie wszelkich przejawów patologii społecznej, d) szerzenie idei pokoju oraz pokojowego współżycia narodów, e) udział w działalności charytatywnej Kościoła, f) prowadzenie działalności gospodarczo-usługowej, wydawniczej, prasowej i kolportażowej, g) współpracę z odpowiednimi instytucjami i organizacjami krajowymi, zagranicznymi i międzynarodowymi, h) gromadzenie i ochrona pomników cerkiewnej kultury materialnej i duchowej z dziejów prawosławia na ziemiach polskich. Ibidem, k. 8.

sko prawosławne nie rozumie zasad polityki swej Cerkwi. W tym zawarta jest przyczyna braku osiągnięcia wyników kilkumiesięcznej pracy. Ks. prot. A. Ławreszuka odwołując z dalszej pracy w tym kierunku, oprócz spotkania, na którym powinien ogłosić niniejszą decyzję. Błogosławię natomiast na zajęcia z wiernymi w piątki, o ile będą chętni, z tematyki czysto religijnej. Błogosławieństwa na dalsze spotkania w lokalu diecezji, aktualnie udzielić nie mogę. Do sprawy ustosunkuję się po przedłożeniu mi jasno sprecyzowanego stanowiska Bractwa, co do jego działalności ideologicznej oraz pełnej wszechstronnej cerkiewnej charakterystyki osób należących do Komitetu Założycielskiego. Informuję, że w sprawach cerkiewnych ostateczny głos należy do biskupa. Nie może być takiego zjawiska, aby Członek Bractwa twierdził, jeśli idzie o relację Cerkiew-Bractwo, cytując wypowiedź Członka Komitetu Założycielskiego: „po co, na co”. Jeśli Członek Komitetu Założycielskiego nie wie po co i na co w Cerkwi istnieje biskup, nie może należeć do Bractwa. 12 III 1986 r. /-/+ Biskup SAWA.¹³

Powstałe nieporozumienia postarano się jak najszybciej wyjaśnić, bowiem 28 marca 1986 r. założyciele Bractwa Prawosławnego skierowali do Biskupa Sawy kolejne pismo z prośbą o błogosławieństwo dla ich inicjatywy oraz objęcie jej duchowym patronatem¹⁴. W odpowiedzi Biskup Sawa napisał:

Po zapoznaniu się z przedstawionymi dokumentami stwierdzam, iż idea zintegrowania wyznawców Kościoła Prawo-

¹³ Cytat za: A. Sołowianowicz, Historia, <http://bractwocim.pl/pl/bractwo/historia>. Dostęp: 20.07.2017.

¹⁴ AIPN, Bractwo Prawosławne, sygn. BU 1585/18617, k. 24-25.

stawnego wokół Bractwa jest zasadna i celowa, zwłaszcza, że jest ona spontaniczna i wyszła spośród samych wiernych.

Cele działania Bractwa Prawosławnego przedstawione w piśmie i projekcie statutu, nie wychodzą poza ramy Kościoła. Wspieranie działalności społecznej, ekumenicznej, charytatywnej, pokojowej i gospodarczej Kościoła przez laikat zrzeszony w Bractwie jest pożądane i wpłynie, mam nadzieję, pozytywnie na ogólną integrację społeczeństwa naszego kraju. Walka z patologią społeczną (pijaństwo, narkomania itp.) nakreślona w statucie, poszerzy zasięg działania Kościoła poprzez jego poszczególnych członków zrzeszonych w Bractwie i korzystnie wpłynie na rozwiązywanie palącego problemu odnowy moralnej społeczeństwa. Jest to zadanie wspólne – Kościoła i całego społeczeństwa.

W tym względzie powołanie stowarzyszenia stawiającego przed sobą ww. cele uważam za pożyteczne i wskazane.

Błogosławię i popieram szlachetną ideę powołania Bractwa Prawosławnego w Białymstoku i cieszę się z samego faktu pojawienia się jej. Jest to nawiązanie do chlubnej i pomocnej działalności Kościołowi w Jego przeszłej historii.

Stosownie do prośby Komitetu Założycielskiego Bractwa powierzam ks. prot. Anatolowi Ławreszukowi opiekę duszpasterską nad Bractwem. Aktualnie zaś upoważniam Go do występowania w moim imieniu przed Władzami Administracji Państwowej w celu służenia wszelką informacją na temat Bractwa z ramienia Kościoła¹⁵.

Również z datą 1 kwietnia 1986 r. Biskup Sawa skierował list do Wydziału do Spraw Wyznań, Urzędu Wojewódz-

¹⁵ Ibidem, k. 26. Zob.: Archiwum Państwowe w Białymstoku (dalej: APB), Wydział ds. Wyznań, sygn. XIX/1 k. 55; Archiwum Akt Nowych w Warszawie (dalej: AAN), Urząd ds. Wyznań, sygn. 132/29, k. 139.

kiego w Białymstoku, w którym prosił „o pozytywne ustosunkowanie się do sprawy i łaskawe poparcie przy rejestracji stowarzyszenia”¹⁶.

Zabiegi te nie przyniosły jednak oczekiwanego przez Biskupa Sawę i inicjatorów powołania Bractwa Prawosławnego rezultatów. 16 kwietnia 1986 r. Jerzy Orlacz, dyrektor Wydziału ds. Wyznań, Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku napisał pismo do Adama Łopatki, Ministra-Kierownika Urzędu ds. Wyznań w Warszawie. Informował w nim o powołaniu Bractwa przez środowisko prawosławne oraz przesyłał kopie Statutu Stowarzyszenia Bractwo Prawosławne oraz pism Biskupa Sawy do założycieli Bractwa. Jednocześnie zwracał uwagę na działalność młodzieżowego Koła Teologów Prawosławnych, podkreślając, że jego „ideowym” opiekunem jest Biskup Sawa oraz Oddział Wojewódzkiego Chrześcijańskiego Stowarzyszenia Społecznego, gdzie funkcje kierownicze sprawowali prawosławni, przewodniczącym Oddziału był Eugeniusz Czykwin. W konkluzji Jerzy Orlacz pisał:

Biorąc powyższe pod uwagę Zespół ds. Kleru przy Wydziale do Spraw Wyznań uważa, że obecnie miejscowy oddział ChSS i Koło Teologów Prawosławnych z powodzeniem wypełniają program Kurii Prawosławnej, zawarty w projekcie statutu stowarzyszenia „Bractwo Prawosławne”. Poza tym w naszych warunkach mogą powstać sytuacje niekorzystnie

¹⁶ AIPN, Bractwo Prawosławne, sygn. BU 1585/18617, k. 24-25. Zob.: APB, Wydział ds. Wyznań, sygn. XIX/1 k. 54; AAN, Urząd ds. Wyznań, sygn. 132/29, k. 138.

wpływające na integrację społeczną ludzi różnych wyznań w województwie białostockim¹⁷.

Była to zdecydowanie negatywna opinia wobec możliwości działalności nowej organizacji prawosławnej, mająca wpływ na późniejszą decyzję o odmowie rejestracji Bractwa Prawosławnego.

Jednak najważniejszymi dokumentami w tym okresie, które miały kolosalne znaczenie w sprawie rejestracji Bractwa Prawosławnego były pisma powstałe w Warszawie, których autorami byli funkcjonariusze Służby Bezpieczeństwa. Pierwszym z nich było pismo datowane na 17 kwietnia 1986 roku napisane przez płk. Lucjana Stasikowskiego, Naczelnika Wydziału VI, Departamentu IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych do mjr. Zbigniewa Zielonki, Naczelnika Wydziału IV WUSW w Białymstoku. W piśmie tym płk L. Stasikowski nie przesądzał ostatecznie o tym czy Bractwo powinno być zarejestrowane czy nie, wskazywał jednak na najważniejsze konsekwencje jego ewentualnego powstania oraz na zadana, jakie białostockie SB powinno podjąć w przypadku rejestracji Bractwa:

Przewidując wydanie zgody przez władze administracyjne na zarejestrowanie Stowarzyszenia „Bractwo Prawosławne” celowym wydaje się podjęcie przez Waszą jednostkę na etapie rozpatrywania projektu statutu, działań mających na celu zminimalizowanie możliwości Bractwa szerokiego oddziaływania. Chodzi o stworzenie organizacji o zasięgu lokalnym, co osiągnąć można jedynie w wyniku wyeliminowania z projektu zapisów dotyczących m.in.:

¹⁷ AAN, Wydział ds. Wyznań, sygn. 132/29, s. 136-137.

- terenu działania (&2 ust. 2) sprowadzając go do obszaru woj. białostockiego, a co się z tym wiąże, pozbawienia go możliwości zakładania oddziałów wojewódzkich (& 4);
- wykluczenia członkostwa w organizacjach podobnego charakteru zagranicznych i międzynarodowych (& 5);
- pozbawienia możliwości prowadzenia działalności gospodarczo-usługowej (& 9 lit. f), ponieważ Stowarzyszenie, którego zasadniczym celem jest kultywowanie tradycji prawosławnej, nie musi tego osiągać drogą tworzenia zakładów gospodarczo-usługowych. Fundusze natomiast na ten cel można uzyskiwać w wystarczającym stopniu z „wpisowego i składek członkowskich” – & 51, eliminując dalsze zapisy cyt. Paragrafu, typowe dla osób prawnych, których głównym celem działania są usługi bądź działalność gospodarcza;
- dążąc do ograniczenia zasięgu oddziaływania Bractwa, koniecznością staje się także przeredagowanie i sprecyzowanie & 9 lit. F w odniesieniu do sformułowania dot. prowadzenia działalności „wydawniczej, prasowej i kolportażowej”. Nie można bowiem dopuścić do powstania dużego zakładu poligraficznego, który produkował będzie różnorodną literaturę na rzecz całego Kościoła Prawosławnego w warunkach gdy Bractwu wystarczyłby przykładowo Biuletyn informacyjno-propagandowy. Tak więc zapis ww. paragrafu winien jednoznacznie określać, iż wydawnictwo Bractwa będzie pracowało wyłącznie na jego rzecz¹⁸.

Prawie dwa tygodnie później, 30 maja 1986 r. płk J. Zaremba, Dyrektor Departamentu Społeczno-Administracyjnego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych napisał krótkie pismo (właściwie notatkę) do Kazimierza Konopki, Dyrektora Wydziału Społeczno-Administracyjnego Urzędu Wojewódz-

¹⁸ AIPN, Sprawa obiektowa „Bizancjum”, sygn. IPN BU 0712/49, k. 66-67.

kiego w Białymstoku. W piśmie tym stwierdzał jednoznacznie:

uprzejmie informuję, że naszym zdaniem powstanie stowarzyszenia pn. „Bractwo Prawosławne” nie odpowiada względom pożytku społecznego. Inicjatorzy powstania ww. stowarzyszenia posiadają możliwość realizowania swojej działalności w ramach istniejących już organizacji społecznych¹⁹. Dokument ten był prawdopodobnie następstwem odręcznej notatki sporządzonej dnia 26 maja 1986 r., wyrażającej ostatecznie stanowisko płk L. Stasikowskiego w sprawie rejestracji Bractwa Prawosławnego. W notatce tej czytamy: „W dniu 24 maja 1986 Naczelnik Wydziału płk Stasikowski Departamentu IV MSW poinformował Naczelnika ppłk J. Cichockiego, że Departament IV zajmuje negatywne stanowisko w sprawie zarejestrowania stowarzyszenia pn. „Bractwo Prawosławne” z siedzibą w Białymstoku²⁰”.

Niestety, ze znanych autorowi dokumentów nie wynika co spowodowało zwrot w opiniach sporządzanych w Warszawie, a dotyczących rejestracji Bractwa Prawosławnego. Płk L. Stasikowski początkowo w obszernym piśmie, jak już to zauważyłem, nie był jednoznacznie przeciwny rejestracji Bractwa Prawosławnego. Można się tylko domyślać, że jakąś rolę odegrało tu przesłanie 16 maja 1986 r., kompletu dokumentów dotyczących rejestracji Bractwa przez Wydział Społeczno-Administracyjny Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku do Departamentu Społeczno-Administracyjnego MSW w Warszawie i odbyte tam później konsultacje²¹.

¹⁹ AIPN, Bractwo Prawosławne, sygn. BU 1585/18617, k. 28.

²⁰ AIPN, Bractwo Prawosławne, sygn. BU 1585/18617, k. 29.

²¹ AIPN, Bractwo Prawosławne, sygn. BU 1585/18617, k. 30.

11 czerwca 1986 r. Wydział Społeczno-Administracyjny Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku wydał negatywną decyzję w sprawie rejestracji stowarzyszenia „Bractwo Prawosławne”. Uzasadnienie tej decyzji – pod którą podpisał się dyrektor Wydziału Kazimierz Konopka – zawarte było w jednym zdaniu:

Podstawowe cele zawarte w projekcie statutu opracowanego przez Komitet Założycielski Stowarzyszenia pod nazwą „Bractwo Prawosławne” mogą być realizowane w ramach istniejących już organizacji, a w szczególności „Chrześcijańskiego Stowarzyszenia Społecznego”²².

24 czerwca 1986 r. założyciele Bractwa Prawosławnego sporządzili odwołanie od decyzji Dyrektora Wydziału Społeczno-Administracyjnego Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku w sprawie rejestracji Bractwa Prawosławnego, skierowane do Ministra Spraw Wewnętrznych, Czesława Kiszczaka. Odwołanie to 15 lipca 1986 r., zostało przesłane przez Kazimierza Konopkę do Departamentu Społeczno-Administracyjnego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Warszawie z zaznaczeniem, że podtrzymuje on swoje dotychczasowe stanowisko.

We wspomnianym odwołaniu członkowie założyciele na wstępie napisali:

Zaskarżonej decyzji zarzucamy:

1) obrazę przepisu art. 20 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1932 r. – prawo o stowarzyszeniach (Dz. U. Nr 94 poz. 808 z późniejszymi

²² AIPN, Bractwo Prawosławne, sygn. BU 1585/18617, k. 31.

zmianami) poprzez brak należytego umotywowania odmowy rejestracji jak również nie wskazanie, iż powstanie takiego stowarzyszenia nie odpowiada względom pożytku społecznego.

2) obrazę przepisu art. 14. wyż. wym. rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej poprzez niewskazanie jakichkolwiek przesłanek, z których wynikałoby, iż istnienie wnioskowanego stowarzyszenia nie da się pogodzić z prawem, albo może spowodować zagrożenie bezpieczeństwa, spokoju lub porządku publicznego.

Wnioskujemy:

– o zmianę zaskarżonej decyzji poprzez jej uchylenie w całości i wydanie decyzji rejestrującej wnioskowane stowarzyszenie, ewentualnie przekazanie sprawy organowi I instancji w celu ponownego rozpatrzenia²³.

W uzasadnieniu odwołania członkowie założyciele odnieśli się do jednozdaniowego uzasadnienia odmowy rejestracji:

Jednozdaniowy argument uzasadnienia Obywatela Dyrektora jest sprzeczny z zasadami wyrażonymi w przepisach art. 20 i art. 14 – prawa o stowarzyszeniach, które nie uzależniają rejestracji stowarzyszenia od innych organizacji, a w szczególności Chrześcijańskiego Stowarzyszenia Społecznego. Nie wymaga również dowodzenia fakt, iż nie tylko w Polsce istnieje wiele organizacji, których cele mogą być zbieżne z celami zawartymi w projekcie wnioskowanego stowarzyszenia, ale to nie oznacza, że są to cele tożsame.

Bezspornym w sprawie pozostaje fakt, iż wnioskowane stowarzyszenie ma na celu pielęgnowanie ducha tożsamości

²³ AIPN, Bractwo Prawosławne, sygn. BU 1585/18617, k. 33.

i łączności wśród ludności prawosławnej (&8 statutu). Stowarzyszenie ogranicza więc swą działalność tylko do osób wyznania prawosławnego nie ingerując w sprawy innych wyznań. Cel podstawowy stowarzyszenia nie może więc być samoistnie realizowany ani w istniejących organizacjach katolików, ewangelików, baptystów itp., ani też w Ch.S.S.

Należy wskazać, iż ludność prawosławna nie ma w Polsce własnej świeckiej organizacji. Stowarzyszenie byłoby więc tą jedyną reprezentacją społeczeństwa prawosławnego w PRL. Powstanie z kolei stowarzyszenia nie stanowiłoby przeszkody w przynależności osób wyznania prawosławnego do innych organizacji a w szczególności do „Chrześcijańskiego Stowarzyszenia Społecznego”. Sam fakt zrodzenia się idei powołania wnioskowanego stowarzyszenia odbił się szerokim echem wśród ludności prawosławnej i został przez nią przychylnie przyjęty. Jest to już zjawisko społeczne, które należy brać pod uwagę, a nad którym Obywatel Dyrektor przeszedł do porządku dziennego. Społeczeństwo prawosławne Polski posiada bogatą wiedzę na temat innych organizacji tak religijnych, jak i świeckich działających w PRL. Przy istnieniu innych organizacji, jak sam Obywatel Dyrektor wzmiankuje w decyzji: odmowa rejestracji wnioskowanego stowarzyszenia stanowi jawną dyskryminację i może spowodować niezadowolenie społeczeństwa prawosławnego, które w potrzebach chwili było lojalne i tak jak mówi projekt statutu zawsze działało zgodnie ze swym wyznaniem w ramach zasad ustrojowych i na gruncie Konstytucji PRL²⁴.

Pod odwołaniem podpisy złożyli: Aleksander Nikitin, Walenty Pacewicz, Aleksander Sołowianowicz, Jan Goworko, Mikołaj Syczewski.

²⁴ Ibidem, k. 34

Odwołanie to nie przyniosło skutku. 1 sierpnia 1986 r. Minister Spraw Wewnętrznych wydał ostateczną decyzję odmawiającą rejestracji Stowarzyszenia Bractwo Prawosławne. Pod decyzją z upoważnienia podpisał się płk J. Smereczński.

Odmawiając rejestracji Bractwa, minister argumentował:

Po rozpatrzeniu odwołania od zaskarżonej decyzji nie znaleziono dostatecznych podstaw do jej uchylecia.

Dyrektor Wydziału Społeczno-Administracyjnego Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku słusznie bowiem uznał, że cele zawarte w projekcie statutu opracowanego przez Komitet Założycielski Stowarzyszenia pn. „Bractwo Prawosławne” mogą być realizowane w ramach istniejących organizacji, a w szczególności „Chrześcijańskiego Stowarzyszenia Społecznego”.

W tej sytuacji zarejestrowanie „Bractwa Prawosławnego” nie odpowiadałoby względem pożytku społecznego, gdyż prowadziłoby do rozdrobnienia społecznych sił i środków.

Biorąc powyższe pod uwagę należy uznać zaskarżoną decyzję za zasadną i wydaną zgodnie z prawem²⁵.

Decyzja ta spowodowała zawieszenie działalności komitetu założycielskiego i przerwała starania o rejestrację Bractwa Prawosławnego do 1988 roku.

Wspomniane starania o rejestrację Bractwa Prawosławnego były możliwe, bowiem w Polsce zmieniła się sytuacja społeczna i polityczna. W listopadzie 1987 r. władze poniosły spektakularną klęskę, gdy w rozpisany przez siebie referendum nie zdołały uzyskać wiążących wyników. Rów-

²⁵ AIPN, Bractwo Prawosławne, sygn. BU 1585/18617, k. 35.

niez fala strajków, jaka przetoczyła się przez Polskę w sierpniu 1988, zmieniła krajobraz polityczny w kierunku tendencji do osiągnięcia porozumienia pomiędzy ówczesną władzą a opozycją. Nastroje społeczne nie były wówczas dobre, społeczeństwo nie wierzyło, że uda się wyjść z trudnej sytuacji gospodarczej. Władzom państwowym, zarówno na szczeblu centralnym jak i lokalnym zależało na przełamaniu tego impasu, były one bardziej skłonne by wspierać różne inicjatywy społeczne, również te, którym wcześniej były zdecydowanie przeciwne.

Pierwszy krok wykonał arcybiskup Sawa. Odbił on rozmowę z ówczesnym dyrektorem Wydziału ds. Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku Jerzym Orlaczem, a następnie skierował do niego list, w którym mówił o własnych konsultacjach z inicjatorami założenia Bractwa, oraz sygnalizował wolę środowiska prawosławnego do stworzenia stowarzyszenia społecznego o charakterze wyznaniowym, jakim miało być Bractwo Prawosławne. W liście arcybiskupa Sawy czytamy:

uprzejmie przedkładam ramowy zarys założeń programowych ewentualnego Stowarzyszenia „Bractwa Prawosławnego” i proszę o łaskawe wypowiedzenie się, co do meritum sprawy.

Śmiem nadmienić, iż po naszej rozmowie na ten temat, odbyłem dwukrotnie spotkanie z grupą inicjatywną rekrutującą się ze środowiska inteligencji prawosławnej naszego miasta. W rezultacie tych spotkań wypracowane zostały założenia, które przedkładam. Za każdym punktem stoją konkretni ludzie, którzy wyrazili chęć pracy i współpracy z ewentualnym Stowarzyszeniem.

Uważam, iż założenie takiego Stowarzyszenia przyniosłoby wiele korzyści pozytywnych dla Kościoła Prawosławnego i jego wyznawców²⁶.

Do listu arcybiskupa Sawy dołączony był dokument zatytułowany: „Ramowy zakres założeń programowych Stowarzyszenia Bractwo Prawosławne”. W dokumencie tym na kilku stronach wykładano cele działalności Bractwa oraz metody jakimi będą one osiągane. Zwracano uwagę na działalność kulturalną, oświatową i wydawniczą. Środki na funkcjonowanie Bractwa zamierzano pozyskiwać poprzez działalność gospodarczą. Co interesujące działalność ta była planowana bardzo szeroko, zamierzano bowiem prowadzić prace projektowe (w tym architektoniczne), prace budowlane (ogólne i drogowe), produkcję prefabrykatów budowlanych, pielęgnowanie zieleni, prowadzenie usług kamieniarskich i pogrzebowych²⁷.

Po otrzymaniu listu od arcybiskupa Sawy Jerzy Orlacz skierował pytanie do Urzędu do Spraw Wyznań w Warszawie, między innymi w sprawie utworzenia Bractwa Prawosławnego w Białymstoku. Dyrektor Zespołu II Urzędu do Spraw Wyznań Tadeusz Dusik 7 lutego 1989 r., napisał w związku z tym list do Władysława Loranca, ministra-kierownika Urzędu ds. Wyznań:

Dyrektor Orlacz prosi o stanowisko (...) powołanie organizacji laikatu prawosławnego w rejonie woj. białostockiego.

²⁶ APB, sygn. XIX/8, k. 40.

²⁷ Ibidem, k. 41-43.

Wniosek złożony, decyzja należy do Wydz. Społ-Administracyjnego UW Białystok, nie ma przeszkód formalnych, władze województwa obawiają się, że organizacja ta stanie się instrumentem ruchu nacjonalistycznego Białorusinów. Podjęte w rozmowie z met. Bazylim próby wyprzedzenia inicjatywy przez powołanie organizacji o ogólnokrajowym zasięgu i siedzibie w Wwie i mieszanym składzie (Polacy, Białorusini, Ukraińcy) nie udały mi się – wymagałoby to kilku miesięcy biorąc pod uwagę tryb działania Bazylego²⁸.

Jak wynika z tego listu władze w Białymstoku obawiały się stworzenia organizacji, w której dominowałyby nastroje nacjonalistyczne białoruskie, natomiast administracja państwowa w Warszawie wciąż nie porzuciła myśli, że można dać zgodę na stworzenie organizacji społecznej przez prawosławnych, ale organizacja taka miałaby być kontrolowana przez władze.

Tym niemniej władze lokalne nie przeciwstawiły się próbie rejestracji stowarzyszenia o nazwie „Bractwo Prawosławne” o czym świadczy wymiana korespondencji pomiędzy założycielami Bractwa Prawosławnego, w imieniu których działał Walenty Pacewicz, a arcybiskupem Sawą. W piśmie datowanym na 6 marca 1989 r. skierowanym do arcybiskupa Sawy czytamy:

Wśród wiernych Kościoła Prawosławnego w Białymstoku zrodziła się samorzutnie idea powstania organizacji skupiającej świeckich wyznawców prawosławia, pragnących w sposób

²⁸ AAN, Urząd ds. Wyznań, sygn. 132/29, k. 116.

zorganizowany aktywnie okazywać pomoc swojemu Kościołowi.

W dniu 24 stycznia 1989 roku odbyło się zebranie założycielskie Tymczasowego Zarządu Stowarzyszenia, który zredagował wystąpienie do władz i przyjął statut Stowarzyszenia.

3 marca 1989 roku decyzją Wydziału Społeczno-Administracyjnego Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku zarejestrowane zostało Stowarzyszenie pod nazwą „Bractwo Prawosławne.

Tymczasowy Zarząd Stowarzyszenia „Bractwa Prawosławnego” zwraca się do Waszej Ekscelencji z prośbą o błogosławieństwo i objęcie duchowym patronatem powstałego „Bractwa Prawosławnego”. Prosimy również o pomoc w pozyskaniu lokalu na czasową siedzibę Bractwa.

Poprzez zintegrowanie laikatu prawosławnego pragniemy w ścisłej więzi z hierarchią naszego Kościoła uczestniczyć w jego społecznej, ekumenicznej, charytatywnej, pokojowej i gospodarczej działalności²⁹.

W odpowiedzi datowanej na 8 marca 1989 r., Kancelaria arcybiskupa Sawy poinformowała że:

Jego Ekscelencja, Najprzewielebniejszy SAWA, Arcybiskup Białostocki i Gdański na piśmie Obywatela z dnia 6 III 1989 r. napisał:

„K.A. Dn 8.III.1989 r. Bogu dzięki za Jego pomoc w zrealizowaniu dążeń wierzącego laikatu Kościoła Prawosławnego m. Białegostoku, który ma, z momentem powstania Stowarzyszenia „Bractwo Prawosławne” dodatkową możliwość integracyjną swej religijnej tożsamości.

²⁹ APB, Urząd Wojewódzki w Białymstoku, sygn. XIX/8, k. 25; AAN, Urząd ds. Wyznań, sygn. 132/29, s. 97. Por. APB, Urząd Wojewódzki w Białymstoku, sygn. XIX/8, k. 22.

Ze swej strony, w miarę możliwości, będę starał się służyć pomocą patronalną. Opiekunem duchowym Stowarzyszenia „Bractwo Prawosławne” wyznaczam ks. prot. Aleksandra Chilimoniuka.

Dla potrzeb Stowarzyszenia udostępnia się, czasowo, pomieszczenie w budynku parafialnym w Białymstoku przy ul. Wysockiego 1.

Szczęść Boże w pracy dla dobra społeczności prawosławnej naszego miasta. /-/+ Arcybiskup Sawa³⁰.

W dniu 13 marca 1989 r. na zebraniu Komitetu Założycielskiego Bractwa dokonano ustaleń w sprawie powołania Zarządu Tymczasowego, którego zadaniem będzie przygotowanie I Walnego Zebrania Delegatów celem przeprowadzenia wyborów statutowych władz Bractwa.. W skład Zarządu Tymczasowego weszli: Michał Małofiejew – przewodniczący, Mikołaj Wawreniuk – z-ca przewodniczącego, Walenty Pacewicz – sekretarz, Aleksander Sołowianowicz – skarbnik oraz: członkowie: Mikołaj Hajduk, Halina Koleśnik, Aleksander Nikitin, Jan Piwnik, Jan Suchodoła, Antonina Mozolewska, Jan Kabac, Jerzy Romaniuk, Mikołaj Misiukiewicz, Andrzej Łapko, Jerzy Uścińowicz, Aleutyna Romaniuk i Jerzy Andrejuk³¹.

Dla usprawnienia prac Zarządu Tymczasowego, oraz dla zapewnienia maksymalnej skuteczności realizacji celów działania Bractwa określonych w statucie powołano komisje: organizacyjną, kulturalno-oświatową, gospodarczą. Ko-

³⁰ APB, Urząd Wojewódzki w Białymstoku, sygn. XIX/8, k. 24; AAN, Urząd ds. Wyznań, sygn. 132/29, k. 96.

³¹ A. Sołowianowicz, Historia, <http://bractwocim.pl/pl/bractwo/historia>. Dostęp: 24.07.2017.

misje na spotkaniach roboczych miały wypracować program i przyszłe zadania do realizacji przez Bractwo.

Komisja organizacyjna zaproponowała zorganizowanie sekcji poradnictwa prawnego dla członków Bractwa, która w miarę narastania problemów oraz zapotrzebowania na jej merytoryczną działalność mogłaby przekształcić się w samodzielny zespół. Zadaniem komisji organizacyjnej miała być również organizacja pielgrzymek a także różnych form turystyki w oparciu o współpracę z organizacjami prawosławnym w innych krajach.

Komisja kulturalno-oświatowa za swój cel stawiała realizację swoich zadań poprzez sekcje: poetycko-literacką, wydawniczą, plastyczną, konserwatorską, artystyczną, katechetyczno-oświatową. W ramach działalności oświatowej propozycje programowe dotyczyły organizacji odczytów i prelekcji, organizowania kursów katechetyczno-biblijnych.

W ramach działalności wydawniczej postanowiono rozpocząć wydawanie biuletynu informacyjnego Bractwa. Planowano wydawać kalendarze ścienne (cerkwie, ikony), modlitewnika w tłumaczeniu na cztery języki, słownika staro-cerkiewno – słowiańskiego w tłumaczeniu na język polski, zamierzano także wydawać płyty i kasety z muzyką cerkiewną. Planowano utworzenie biblioteki, fonoteki i wideoteki, a nawet pojawiły się plany podjęcia działań na rzecz przetłumaczenia Pisma Świętego z języka greckiego na polski.

W ramach sekcji plastycznej planowane było organizowanie kursów i obozów ikonograficznych, zorganizowanie wystaw sztuki cerkiewnej, a w perspektywie galerii sztuki

cerkiewnej, a także wysyłanie uzdolnionych ludzi na stypendia ikonograficzne.

W ramach działalności konserwatorskiej zamierzano rozpocząć prowadzenie prac konserwacji zabytków sakralnych, a także inwentaryzacji takich zabytków jak świątynie i cmentarze. Ponadto w planach przewidywano stworzenie ośrodka badań historycznych, uruchomienie fundacji kultury prawosławnej, podjęcie działań w celu zorganizowania centrum kultury prawosławnej, a także nawiązanie współpracy z zagranicznymi organizacjami prawosławnymi³².

Jak słusznie zauważył A. Sołowianowicz:

Program Bractwa we wszystkich wymienionych dziedzinach był przeogromny i niezwykle ambitny. Opracowane plany stanowiły wytyczne i kierunki działania dla przyszłego Zarządu Głównego i realizacji statutowych zadań. Dzisiaj z perspektywy czasu można stwierdzić, że niektóre z planowanych zadań były nierealne, chociażby z ekonomicznego punktu widzenia. Niemniej euforia z jaką członkowie Zarządu przystąpili do działania, ich chęci i zaangażowanie były godne naśladowania³³.

17 marca 1989 r. doszło do spotkania członków Tymczasowego Zarządu Bractwa Prawosławnego z Dyrektorem Jerzym Orlaczem. Zarząd Bractwa reprezentowali: Michał Małofiejew – przewodniczący oraz członkowie: Walenty Pacewicz i Mikołaj Wawreniuk. Obecny na spotkaniu Zdzisław Rybicki, starszy inspektor, Wydziału ds. Wyznań Urzędu Wojewódzkiego, sporządził notatkę, w której czytamy:

³² Ibidem.

³³ Ibidem.

Ww. (tzn. członkowie Zarządu Bractwa Prawosławnego – dop. P. Ch.) poinformowali o planach i zamierzeniach Bractwa w najbliższym czasie.

W m-cu maju planowany jest pierwszy zjazd statutowy Bractwa. Po zjeździe mają być podjęte działania w celu rozbudowy struktur organizacyjnych Stowarzyszenia. W pierwszym rzędzie planowane jest stworzenie oddziałów m.in. w Warszawie, Gdańsku, Olsztynie i we Wrocławiu. Planuje się podjęcie przez Bractwo działalności gospodarczej m.in. uruchomienia kiosku z kwiatami na cmentarzu przy ul. Wysockiego. Poinformowano, że Bractwo prowadzić będzie swoją działalność pod bezpośrednim nadzorem Arcb. Sawy. Aktualnie swoją siedzibę Bractwo mieć będzie w Kurii Prawosławnej i na plebanii przy ul. Wysockiego.

Na zadane pytanie przez dyrektora, czy istnieje wg ich oceny możliwość przejścia do Bractwa części członków UChS – padła odpowiedź, że to nie przeszkadza być członkiem Bractwa a jednocześnie także członkiem UChS nawet wtedy kiedy ono może stać się partią polityczną. Ob. W. Pacewicz poparł to przykładem swojej osoby (jest etatowym pracownikiem UChS a jednocześnie członkiem Zarządu BP).

Spotkanie miało charakter kurtuazyjny. Dyrektorowi złożono podziękowanie za pomoc w rychłej rejestracji Stowarzyszenia.

Dyrektor natomiast życzył uczestnikom spotkania pomyślnej działalności Bractwa dla dobra kraju i Cerkwi prawosławnej³⁴.

28 marca 1989 r., Kancelaria arcybiskupia z polecenia arcybiskupa Sawy przesłała list do księży dziekanów diecezji białostocko-gdańskiej, w którym informowała o zarejestrowaniu przez władze Bractwa Prawosławnego w Białym-

³⁴ APB, Urząd Wojewódzki w Białymstoku, sygn. XIX/8, k. 23.

stoku, wyznaczeniu terminu Walnego Zebrania Delegatów Bractwa na 24 maja 1989 r., oraz prosiła księży dziekanów o przyczynienie się, „by na walne zgromadzenie wydelegowani zostali przedstawiciele parafii poszczególnych dekanatów, ludzie oddani Cerkwi i rozumiejący jej potrzeby”³⁵.

Pierwsze Walne Zebranie Bractwa odbyło się 24 maja 1989 r. w domu parafialnym, parafii Wszystkich Świętych w Białymstoku. W zebraniu udział wzięło 56 delegatów i 14 gości. Wśród nich był przedstawiciel wojewody, inspektor Urzędu Wojewódzkiego Zdzisław Rybicki. Otwarcia Zebrania dokonał Arcybiskup Sawa. Prowadzenie Walnego Zebrania powierzono Aleksandrowi Sołowianowiczowi. Referat sprawozdawczy i programowy przedstawił przewodniczący Tymczasowego Zarządu Stowarzyszenia Michał Małofiejew. Referat o św. Cyrylu i Metodym wygłosił proboszcz parafii św. Mikołaja w Białymstoku ks. Serafin Żeleźniakowicz, natomiast referat o Bractwach Prawosławnych w historii Kościoła Prawosławnego przedstawił Antoni Mironowicz³⁶.

Delegaci w głosowaniu jawnym przyjęli bez zastrzeżeń projekt Statutu Bractwa. Zdecydowano także, że patronami Bractwa będą św. św. Cyryl i Metody. Następnie po wysłuchaniu programowych wystąpień przeprowadzono wybory władz Bractwa. W tajnym głosowaniu wybrano Zarząd Główny, Komisję Rewizyjną oraz Sąd Polubowny. W skład Zarządu Głównego weszli: Michał Małofiejew, Mikołaj Hajduk, Jan Piwnik, Katarzyna Kuryło, Jan Kabac, Aleksander Sołowianowicz, Jan Demidziuk, Władysław Kaniuk,

³⁵ APB, Urząd Wojewódzki w Białymstoku, sygn. XIX/8, k. 12.

³⁶ APB, Urząd Wojewódzki w Białymstoku, sygn. XIX/8, k. 9.

Halina Koleśnik, Jarosław Makal, Mikołaj Wawreniuk, Mikołaj Malesza, Aleksander Nikitorowicz, Jerzy Uścińowicz, Jarosław Werdoni, Aleksander Nikitin, Walenty Pacewicz³⁷. Prezydium Zarządu utworzyli: Michał Małofiejew – Przewodniczący; Jan Piwnik – Zastępca Przewodniczącego; Mikołaj Wawreniuk – Zastępca Przewodniczącego; Walenty Pacewicz – Sekretarz; Halina Koleśnik – Zastępca Sekretarza; Aleksander Sołowianowicz – Skarbnik; Jarosław Makal – Zastępca Skarbnika³⁸.

Do Komisji Rewizyjnej Bractwa Walne Zebranie wybrało następujące osoby: Aleksy Mularczyk, Jarosław Matwiejuk, Kira Kononowicz, Sławomir Grześ, Włodzimierz Klukowski, Antonina Mozolewska, Jan Suchodoła, Antoni Jarocki³⁹.

Podczas Walnego Zebrania opracowano i przyjęto wnioski końcowe, które były wyznacznikiem kierunków dalszej działalności Bractwa Prawosławnego. Wśród tych wniosków zawarto postanowienie o tym, że patronami Bractwa będą święci Cyryl i Metody. Przedstawiam skróconą wersję wniosków końcowych, zachowaną jako załącznik do protokołu Walnego Zebrania:

1. Pierwsze Walne Zgromadzenie Delegatów zgodnie uznało, że patronami Bractwa Prawosławnego są Apostołowie Słowian św. św. Cyryl i Metody.

2. Zadaniem Bractwa jest wzmacnianie poczucia więzi i braterstwa wśród ogółu społeczeństwa prawosławnego, a zwłaszcza wśród młodzieży. Osiągniemy to poprzez sze-

³⁷ APB, Urząd Wojewódzki w Białymstoku, sygn. XIX/8, k. 3.

³⁸ Ibidem, k. 4.

³⁹ Ibidem, k. 3.

rzenie wiedzy o tradycjach prawosławnych i historii cerkwi oraz podstawach wiary i istocie liturgii w prawosławiu.

3. Wszystkie skupiska ludności prawosławnej w kraju, powinny być poinformowane o powstaniu Bractwa, zapoznane ze statutem oraz winne być zachęczone do tworzenia oddziałów terenowych naszego Bractwa.

4. Bractwo otacza szczególną opieką i szacunkiem nauczycieli kształtujących naszą młodzież w poszanowaniu wiary i kultury prawosławnej.

5. Podstawowym celem Bractwa jest propagowanie i rozwijanie kulturotwórczej działalności Cerkwi.

W przyszłości Bractwa planuje się powstanie ośrodka i fundację dla twórców kultury prawosławnej imienia św. św. Cyryla i Metodego w Białymstoku z pełnym wyposażeniem typowym dla takiego obiektu.

6. Zarząd Główny Bractwa zobowiązuje się do powołania następujących grup roboczych.

a) sekcję gospodarczą

b) sekcję wydawniczą (biuletyn informacyjny Bractwa, opracowanie albumu sztuki cerkiewnej w Polsce i inne np. modlitewniki)

c) sekcję budownictwa i restauracji obiektów sakralnych

d) sekcję krzewienia i propagowania różnych form sztuki cerkiewnej

e) sekcję turystyki i współpracy z zagranicą

7. Bractwo ma za zadanie wszechstronnie rozwijać działalność gospodarczą oraz nawiązać współpracę z podobnymi organizacjami w innych krajach.

8. Zarząd Główny uznaje za wskazane opracowanie godła, emblematu i insygniów Bractwa (sztandary).

9. Zarząd Główny zwróci się do hierarchii cerkiewnej o ustalenie miejsc i terminów nabożeństw na intencję rozwoju Bractwa Prawosławnego⁴⁰.

Opisywane wydarzenia nie zamknęły działań związanych z rejestracją Bractwa Prawosławnego. W dniu 2 czerwca 1989 r. Zarząd Główny złożył w Sądzie Wojewódzkim I Wydział Cywilny w Białymstoku – wniosek o zarejestrowanie stowarzyszenia pod nazwą Bractwo Prawosławne. O wyborze władz Bractwa powiadomiono Urząd ds. Wyznań w Warszawie. Dnia 21 czerwca 1989 r. Sąd Wojewódzki I Wydział Cywilny w Białymstoku powiadomił ZG iż:

W rejestrze stowarzyszeń prowadzonym przez Sąd Wojewódzki w Białymstoku w dniu 9 czerwca 1989 roku zarejestrowano w dziale A pod numerem 32 – w rubryce 3 stowarzyszenie BRACTWO PRAWOSŁAWNE z siedzibą w Białymstoku, ul. Wysockiego 1, działające na terenie – obszar Polski, posiadające uprawnienia do zakładania oddziałów zgodnie z § 4 Statutu, o celach działania i sposobach ich realizacji określonych w §§ 8 i 9.

Z chwilą wpisania do sądowego rejestru stowarzyszeń, Bractwo uzyskało pełną osobowość prawną i możliwość swobodnego działania⁴¹.

W pierwszym okresie działalności Bractwo zorganizowało kursy języka angielskiego, niemieckiego i białoruskiego dla członków Bractwa. Wzięło w nich udział około 60 osób. Otworzono także kiosk na cmentarzu Wszystkich

⁴⁰ Ibidem, k. 5.

⁴¹ A. Sołowianowicz, Historia, <http://bractwocim.pl/pl/bractwo/historia>. Dostęp: 24.07.2017.

Świętych. Dochód ze sprzedaży zniczy, kwiatów ziemi, je-
dliny zaspakajał finansowo statutową działalność Bractwa.
Zorganizowano także spotkania o charakterze modlitew-
nym, którym przewodniczył ks. Aleksander Chilimoniuk.
Rozpoczęto również wydawanie „Biuletynu Informacyjne-
go”, którego pierwszym redaktorem był Jarosław Makal⁴².

Doskonałym podsumowaniem tego pierwszego okresu
działalności Bractwa Prawosławnego jest wypowiedź Arcy-
biskupa Sawy z października 1989 r. wygłoszona na spotka-
niu z członkami Zarządu Bractwa z okazji 10 rocznicy chi-
rtonii biskupiej ówczesnego ordynariusza diecezji biało-
stocko-gdańskiej:

Bractwa Prawosławne zawsze spełniały w Cerkwi wielką ro-
lę. Dzięki Bogu, iż wznawiamy tę piękną tradycję. Zaszczyt
ten przypadł Białemustokowi. Bractwo Prawosławne cho-
ciażby z tego powodu powinno być dumne, a to zobowiązuje
je do efektywnej pracy. Jego konstruktywna działalność sta-
nowi dobre wsparcie Kościoła. Cieszę się, że Bractwo ogar-
nia swoim zasięgiem coraz to nowych członków i sympaty-
ków. Mam nadzieję, że poprzez utrwalanie i dalsze rozbu-
dzanie tego zapału, który dzisiaj panuje wśród członków
Bractwa, będzie ono rozwijało się pomyślnie i wydatnie
przyczyni się do ugruntowania świadomości wśród wiernych
i ich większej tożsamości z Cerkwią, prezentacji bogatej kul-
tury prawosławnej i jej pięknych obyczajów. Tym bardziej,
że w swych szeregach skupia wielu wspaniałych ludzi, zna-
komitych specjalistów z różnych dziedzin, doświadczonych
i ofiarnych działaczy społecznych⁴³.

⁴² Ibidem; A. Mironowicz, Bractwa Cerkiewne, s. 187-188.

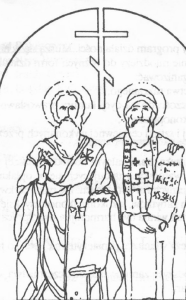
⁴³ Cytat za: A. Sołowianowicz, Historia, <http://bractwocim.pl/pl/bractwo/historia>. Dostęp: 24.07.2017.

DOKUMENTY

STOWARZYSZENIE
BRACTWO PRAWOSŁAWNE
św. św. Cyryla i Metodego
ZARZĄD GŁÓWNY
15-420 Białystok
ul. Św. Metodego 5, tel. 605 34 30 40
tel. 602 47 70 41, REG. 001389060

BRACTWO PRAWOSŁAWNE

św. św. CYRYLA I METODEGO

BIULETYN INFORMACYJNY

BIAŁYSTOK · STYCZEŃ 1990 · NUMER 1-2

NIE ZWLEKAJ! DOŁĄCZ DO NAS.

Mamy obecnie sprzyjające warunki dla działalności Bractwa Prawosławnego. Możemy stać się aktywnymi uczestnikami rozwoju bogatej życia Cerkwi. Dbając o zachowanie tradycji prawosławia w ciągle zmieniającym się współczesnym świecie jest jednym z podstawowych założeń naszej działalności. Dlaczego jest to tak ważne? dlatego, że w obecnych czasach wszystko ulega gwałtownym zmianom, a podstawowe zasady i normy moralne są pustymi słowami. Człowiek winien mieć świadomość, że istnieją trwałe wartości takie jak wiara i braterstwo ludzi wynajazanych tę samą wiarą.

Walne Zebranie Bractwa Prawosławnego. Przemawia przewodniczący prof. Michał Malofiejew.

Żyjąc na styku dwu kultur, powinniśmy dbać o naszą tożsamość, przy pełnym poszanowaniu i tolerancji wobec innych. Celem nadrzędnym jest harmonijne współżycie, a przede wszystkim poszanowanie uczuć i godności każdego człowieka. Naszym obowiązkiem jest zwrócić uwagę na młodzież i zachęcić jej do uczestnictwa w różnych formach działalności dla dobra Cerkwi. Na naszych oczach odbywa się rozwój zarówno teologiczny jak i świeckiej myśli prawosławnej. Autorytetami o światowym uznaniu są tacy myśliciele jak Biedrzycki, Ewdokimow, Florenski i inni. Planowana przez nasze Bractwo działalność wydawnicza winna popularyzować i przybliżyć pogody współczesnych, czołowych prawosławnych teologów.

Sądzę, że moim obowiązkiem i wszystkich współbraci jest propagowanie dziedzictwa duchowego i kulturalnego Cerkwi po to aby zajęło trwałe miejsce na mapie wiedzy i kultury nie tylko Polski, lecz i Europy. Nie możemy zgodzić się na to, żeby prawosławie było traktowane jako atrakcyjny folklor wschodnich regionów Polski. Nie możemy być bierni wobec wyznaczenia nam miejsca w skansenie na obrzeżu kultury. Nie możemy się zgodzić z poglądami, że Cerkiew prawosławna i jej kultura są tylko atrakcją turystyczną i barwnym reliktem mniejszości narodowych. Dlatego uważamy, że we współpracy z duchowieństwem powinna zostać opracowana historia Cerkwi i kultury prawosławnej.

Strona tytułowa pierwszego numeru
Biuletynu Informacyjnego Bractwa Prawosławnego

Nr 1

1986 III 1 Białystok – Wniosek o rejestrację stowarzyszenia do dyrektora Wydziału Społeczno-Administracyjnego Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku.

Białystok 1986.03.01

Obywatel Dyrektor
Wydziału Społeczno-Administracyjnego
Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku

WNIOSEK O REJESTRACJĘ STOWARZYSZENIA

Na podstawie art. 19 Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Polski z 27.10.1932 r. – Prawo o stowarzyszeniach – /Dz. U. Nr 94, poz. 808, ze zmianami z 1946 r. Nr 4, poz. 30, z 1949 r. Nr 41, poz. 292, Nr 45, poz. 335, z 1950 r. Nr 44, poz. 401, Nr 53, poz. 489 /sprostowanie/, z 1954 r. Nr 23, poz. 83, z 1984 r. Nr 41, poz. 276, z 1972 r. Nr 49, poz. 317 i z 1974 r. Nr 22, poz. 131 wnosimy o:

- 1) zarejestrowanie stowarzyszenia o nazwie „Bractwo Prawosławne”,
- 2) wpisanie zarejestrowanego stowarzyszenia do rejestru stowarzyszeń wg danych wskazanych w założonym statucie.
- 3) przesłanie zawiadomienia o dokonanym wpisie do rejestru na adres: Zarządu tymczasowego stowarzyszenia „Bractwo Prawosławne” w Białymstoku ul. Próchniaka 2.

UZASADNIENIE

Dnia 1986-03-01 odbyło się zebranie założycielskie stowarzyszenia. W zebraniu udział wzięło 80 osób. Zebrani uchwalili statut stowarzyszenia i przyjęli nazwę odróżniającą organizowane stowarzyszenie od innych stowarzyszeń. Podstawowym celem stowarzyszenia będzie pielęgnowanie ducha tożsamości i łączności wśród ludności prawosławnej w ramach zasad ustrojowych i na gruncie Konstytucji PRL. Cel swój stowarzyszenie będzie realizować zgodnie z & 9 statutu. Aktualnie wśród ludności prawosławnej obywatelstwa polskiego zamieszkałej na terytorium PRL brak jest organizacji społecznej – świeckiej grupującej ludność prawosławną i z tego względu powołanie do życia ww. stowarzyszenia jest w pełni konieczne i społecznie uzasadnione. Mając powyższe na uwadze wnosimy jak na wstępie.

W załączeniu:

- 1) 4 egzemplarze projektów statutu
- 2) protokół z zebrania członków założycieli
- 3) lista obecności członków założycieli.
- 4) opinia J. E. Biskupa Sawy Ordynariusza Prawosławnej Diecezji Białostocko-Gdańskiej.
- 5) wystąpienie Komitetu Założycielskiego do J. E. Biskupa Sawy.
- 6) pismo J. E. Biskupa Sawy do Wydziału do Spraw Wyznań Urzędu Wojewódzkiego.

Z upoważnienia Komitetu Założycielskiego

3 podpisy nieczytelne

Źródło: Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Bractwo Prawosławne, sygn. BU 1585/18617, k. 1-2.

Nr 2

1986 III 1 Białystok – Protokół z zebrania założycielskiego Stowarzyszenia Bractwo Prawosławne.

PROTOKÓŁ

z zebrania założycielskiego Stowarzyszenia odbytego
w dniu 1.03.1986 r. w Białymstoku

W zebraniu udział wzięli członkowie założyciele Stowarzyszenia wg załączonej listy obecności.

Porządek dzienny zebrania obejmował:

- 1) przywitanie zebranych,
- 2) wskazanie celu zebrania,
- 3) wybór przewodniczącego zebrania,
- 4) wybór protokolantów,
- 5) wybór komisji skrutacyjnej,
- 6) odczytanie projektu statutu Stowarzyszenia
- 7) przyjęcie statutu przez zebranych,
- 8) wybór zarządu tymczasowego Stowarzyszenia w liczbie 17 osób,
- 9) ustalenie i przyjęcie tymczasowej siedziby Stowarzyszenia,
- 10) zredagowanie i przyjęcie projektu wniosku o rejestrację Stowarzyszenia,
- 11) upoważnienie 3-5 członków zarządu tymczasowego Stowarzyszenia do przedsięwzięcia niezbędnych czynności związanych z rejestracją Stowarzyszenia oraz do reprezentowania tymczasowego zarządu i zebranych członków na zewnątrz,

- 12) dyskusja
- 13) wolne wnioski
- 14) zamknięcie zebrania.

Ad 1) – Zebranych przywitał i rozpoczął obrady Ob. Aleksander Sołowianowicz, proponując na przewodniczącego obrad Ob. Anatola Odziejewicza.

Ad 2) – Wskazał, iż celem zebrania jest powołanie Stowarzyszenia, które ma działać zgodnie ze statutem.

Ad 3) – Zebrani jednogłośnie wybrali na przewodniczącego zebrania Ob. Anatola Odziejewicza.

Ad 4) – Na protokolantów wybrano Ob. Aleksandrę Kazberuk oraz Ob. Barbarę Todorczuk.

Ad 5) – Do komisji skrutacyjnej w jawnym głosowaniu powołano:

- 1) Jerzego Misiejuka
- 2) Annę Gawryluk
- 3) Lubę Timoszewicz.

Przewodniczący zebrania oficjalnie otworzył zebranie i zapoznał zebranych z jego porządkiem, który został przyjęty jednogłośnie, bez zmian i uzupełnień.

Ad 6) – Z upoważnienia przewodniczącego zebrania Ob. Piotr Juszcuk odczytał projekt statutu Stowarzyszenia.

Po odczytaniu projektu statutu, przewodniczący poprosił zebranych o uzupełnienie, bądź zmiany do projektu statutu.

Żadnych uwag nie zgłoszono a zatem przystąpiono do jawnego głosowania o przyjęcie statutu.

Ad 7) – Projekt statutu został przyjęty jednogłośnie, z dwoma głosami wstrzymującymi się

Ad 8) – Zebrani przystąpili do zgłaszania kandydatów do zarządu tymczasowego Stowarzyszenia.

Nastąpiło typowanie kandydatów wyłącznie z sali. Każdy typujący omówił krótką charakterystykę kandydata.

Wytypowano:

- 1) Olga Brucka
- 2) Mikołaj Syczewski
- 3) Jan Suchodoła
- 4) Eugeniusz Ryżyk
- 5) Michał Bajko
- 6) Jarosław Szyrkowiec
- 7) Piotr Juszcuk
- 8) Halina Koleśnik
- 9) Aleksander Sołowianowicz
- 10) Dorota Zawadzka
- 11) Halina Fiedorcuk
- 12) Jan Goworko
- 13) Antoni Mironowicz¹

¹ Antoni Mironowicz – ukończył studia na Wydziale Humanistycznym Filii Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku. W 1990 uzyskał stopień naukowy doktora (na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, na podstawie pracy *Podlaskie ośrodki i organizacje prawosławne w końcu XVI i XVII wieku*), a w 1997 habilitował się na Wydziale Humanistycznym Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego na podstawie rozprawy *Prawosławie i unia za panowania Jana Kazimierza*. Zawodowo związany z Uniwersytetem w Białymstoku, od 1998 jako profesor nadzwyczajny, a od 2006 na stanowisku profesora zwyczajnego. Kierownik Katedry Historii Europy Środkowo-Wschodniej w Instytucie Historii i Nauk Politycznych UwB. Specjalizuje się w problematyce historii Białorusi, historii Europy Środkowo-Wschodniej, historii Kościoła prawosławnego. Działacz organizacji mniejszości białoruskiej i Kościoła prawosławnego. Był przewodniczącym Bractwa Prawosławnego św. św. Cyryla i Metodego w latach 1999–2002. Założyciel i pierwszy prezes Białoruskie-

- 14) Irena Szeszko
- 15) Eugeniusz Mironowicz²
- 16) Jan Piwnik
- 17) Mikołaj Aleksiejuk
- 18) Ludmiła Kuczyńska
- 19) Barbara Biegańska
- 20) Mikołaj Wawreniuk
- 21) Walenty Pacewicz
- 22) Aleksander Nikitin
- 23) Włodzimierz Dudel
- 24) Iraida Gryko
- 25) Mirosław Natusiewicz.

go Towarzystwa Oświatowego. Był również współzałożycielem Białoruskiego Zjednoczenia Demokratycznego. Zasiadał w Miejskiej Radzie Narodowej Białegostoku (1983–1990), Wojewódzkiej Radzie Narodowej (1988–1990) oraz Radzie Miejskiej (1994–1998) z listy Komitetu Wyborczego Prawosławnych.

- ² Eugeniusz Mironowicz – białoruski historyk i działacz społeczny. W latach 1976–1980 studiował historię na Wydziale Humanistycznym Filii Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku. W 1990 r. obronił pracę doktorską na Wydziale Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego na temat *Białoruska mniejszość narodowa w Polsce Ludowej w latach 1944–1949*. W latach 1992–1997 pracował w redakcji tygodnika „Niwa” na stanowisku redaktora naczelnego. Od 1995 r. jest redaktorem pisma naukowego „Białoruskie Zeszyty Historyczne”, które specjalizuje się w publikacji opracowań i materiałów na temat historii Białorusi i stosunków polsko-białoruskich. Od 1997 jest pracownikiem Uniwersytetu w Białymstoku. W 2000 r. obronił rozprawę habilitacyjną *Polityka narodowościowa PRL*. W 2008 r. Wydział Nauk Historycznych Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu wystąpił do Centralnej Komisji do Spraw Tytułu Naukowego i Stopni Naukowych o nadanie E. Mironowiczowi tytułu profesorskiego. Nominację wręczył Prezydent RP Lech Kaczyński 11 lutego 2009 r. Zob.: <http://www.bialorus.pl/tworcy-kultury?artid=17> (dostęp: 20.07.2016)

Na podstawie jawnego głosowania, listę kandydatów zamknięto i przyjęto do głosowania tajnego.

Po przegłosowaniu – komisja skrutacyjna przystąpiła do liczenia głosów i po przeliczeniu stwierdziła, że do tymczasowego zarządu zostali wybrani w głosowaniu tajnym:

- 1) Antoni Mironowicz
- 2) Michał Bajko
- 3) Mikołaj Aleksiejuk
- 4) Eugeniusz Ryżyk
- 5) Mikołaj Syczewski
- 6) Eugeniusz Mironowicz
- 7) Dorota Zawadzka
- 8) Piotr Juszczyk
- 9) Halina Koleśnik
- 10) Aleksander Nikitin
- 11) Jan Suchodoła
- 12) Jan Piwnik
- 13) Mikołaj Wawreniuk
- 14) Ludmiła Kuczyńska
- 15) Walenty Pacewicz
- 16) Aleksander Sołowianowicz
- 17) Jan Goworko

Ad 9) – W głosowaniu jawnym ustalono siedzibę – lokum Stowarzyszenia Białystok, ul. Próchniaka 2.

Ad 10) – Następnie zredagowano wnioski o rejestrację Stowarzyszenia. Projekt redakcji odczytał – Piotr Juszczyk.

Po zapoznaniu się z treścią wniosku, zebrani przyjęli treść wniosku jednogłośnie.

Ad 11) – Zebrani upoważnili Ob. Ob. Aleksandra Sołowianowicza, Piotra Juszcuka oraz Walentego Pacewicza do załatwienia bieżących spraw związanych z rejestracją Stowarzyszenia.

Ad 12) – W dyskusji głos zabrali – Ob. Ob. Jan Kazberuk, Al. Sołowianowicz, Jarosław Szyrkowiec.

Ob. Jan Kazberuk wskazał, iż przyjęty statut pozwoli członkom Stowarzyszenia aktywniej włączyć się w życie publiczne Kraju i dla jego dobra.

Ob. Aleksander Sołowianowicz postulował, aby Stowarzyszenie ściśle współpracowało z Kościołem w celu niesienia pomocy ludziom potrzebującym. W tej kwestii należy mieć patronat duchowy Kościoła.

Ob. Jan Szyrkowiec poruszył temat kontaktów z terenem oraz działalności oświatowej Stowarzyszenia.

Obecni zebrani wyrazili pogląd, że sprawy statutowo-merytorycznej działalności, będą rozwijane po dokonanej rejestracji.

Na tym dyskusję zakończono.

Ad 13) – Wniosków postulatów nie zgłoszono.

Ad 14) – Przewodniczący zebrania zamknął naradę, dziękując wszystkim za udział.

Na tym protokół zakończono.

Przewodniczył
A. Odziejewicz
(podpis odręczny)

Protokołował:
B. Todorczuk
(podpis odręczny)

Nr 3

Statut Stowarzyszenia Bractwo Prawosławne.

STATUT STOWARZYSZENIA
„BRACTWA PRAWOSŁAWNEGO”

Rozdział I

&1.

Stowarzyszenie nosi nazwę: Bractwo Prawosławne, w dalszej części statutu zwane Bractwem.

&2.

1. Siedzibą Bractwa jest miasto Białystok.
2. Terenem działania Bractwa jest obszar województwa białostockiego.

&3.

Bractwo jest stowarzyszeniem zarejestrowanym na podstawie przepisów obowiązującego prawa o stowarzyszeniach i z tego tytułu posiada osobowość prawną.

&4.

Bractwo ma prawo zakładania oddziałów, które podlegają legalizacji przez właściwą miejscową władzę administracji państwowej, Bractwo może powoływać koła.

&5.

Bractwo może być członkiem krajowych, zagranicznych i międzynarodowych organizacji o takim lub podobnym profilu działania.

&6.

Bractwo używa pieczęci okrągłej z napisem w otoku: „Bractwo Prawosławne” i napisem wewnątrz: „Zarząd Główny” oraz pieczęci podłużnych z napisem „Bractwo Prawosławne” – Zarząd Główny albo Zarząd Oddziału w.....

&7.

Bractwo opiera swą działalność na pracy społecznej jego członków – natomiast dopuszczalne jest pobieranie przez nich zwrotu poniesionych kosztów.

Rozdział II

Cele i środki działania

& 8.

Celem Bractwa jest pielęgnowanie ducha tożsamości i łączności wśród ludności prawosławnej zgodnie ze swym wyznaniem w ramach zasad ustrojowych i na gruncie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.

& 9.

Bractwo realizuje swój cel w szczególności poprzez:

- a) pogłębianie wspólnoty ludności prawosławnej,
- b) zapoznanie społeczeństwa polskiego z tradycjami, dobrem materialnym i duchowym Kościoła Prawosławnego oraz szerzenie idei ekumenicznych,
- c) umacnianie w społeczeństwie polskim zasad tolerancji religijnej oraz zwalczanie wszelkich przejawów patologii społecznej,
- d) szerzenie idei pokoju oraz pokojowego współżycia narodów,

- e) udział w działalności charytatywnej Kościoła,
- f) prowadzenie działalności gospodarczo-usługowej, wydawniczej, prasowej i kolportażowej,
- g) współpracę z odpowiednimi instytucjami i organizacjami krajowymi, zagranicznymi i międzynarodowymi,
- h) gromadzenie i ochrona pomników cerkiewnej kultury materialnej i duchowej z dziejów prawosławia na ziemiach polskich.

Rozdział III

Członkowie, ich prawa i obowiązki

& 10.

Członkiem Bractwa może być pełnoletni obywatel Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej wyznania prawosławnego, akceptujący postanowienia statutu i przyjęty na podstawie pisemnej deklaracji przez Zarząd Oddziału Bractwa.

& 11.

Członkowi Bractwa przysługuje:

- 1) czynne i bierne prawo wyborcze do władz Bractwa,
- 2) prawo do czynnego udziału w życiu Bractwa i zgłaszania postulatów lub wniosków pod adresem władz Bractwa w sprawach związanych z jego działalnością,
- 3) prawo do korzystania z pomocy i urządzeń stanowiących mienie Bractwa na zasadach określonych przez Zarząd Główny.

& 12.

Członek Bractwa jest obowiązany:

- 1) przestrzegać postanowień statutu, regulaminów i uchwał władz Bractwa,
- 2) brać czynny udział w realizacji celów Bractwa,
- 3) dbać o dobro Bractwa, o poszanowanie jego imienia i o jego zabezpieczenie,
- 4) regularnie opłacać składki członkowskie.

& 13.

Członkostwo w Bractwie ustaje na skutek:

- 1) wystąpienia członka,
- 2) wykluczenia członka,
- 3) wykreślenia z listy członków,
- 4) śmierci członka.

& 14.

- 1) Członek może wystąpić z Bractwa w każdym czasie za wypowiedzeniem złożonym Zarządowi, które pod rygorem nieważności powinno być dokonane na piśmie lub ujęte do protokołu zebrania.
- 2) Członek może być wykluczony z Bractwa w wypadku gdy z jego winy dalsze pozostawanie w Bractwie nie da się pogodzić z postanowieniami statutu lub zasadami współżycia społecznego.
- 3) Członek może być wykreślony z Bractwa gdy:
 - a) zalega z opłatą składek członkowskich przez co najmniej 12 miesięcy i nie uiści ich mimo dwukrotnego wezwania.

& 15.

- 1) Wykluczenia lub wykreślenia członka dokonuje Zarząd Główny.

- 2) Wykluczonemu lub wykreślونemu członkowi przysługuje prawo odwołania się do Sądu Publicznego.
- 3) Odwołanie powinno być wniesione do Zarządu Oddziału na piśmie w terminie jednego miesiąca od daty za wiadomienia o pozbawieniu członkowstwa.
- 4) Członka zmarłego skreśla się z rejestru członków Bractwa ze skutkiem od dnia, w którym nastąpiła śmierć.

Rozdział IV Władze Bractwa

& 16.

Władzami Bractwa są:

- a) Walne Zebranie Delegatów,
- b) Zarząd Główny,
- c) Główna Komisja Rewizyjna,
- d) Sąd Polubowny.

& 17.

Kadencja wszystkich władz trwa 3 lata.

& 18.

Uchwały władztwa Bractwa zapadają zwykłą większością głosów przy obecności co najmniej połowy liczby osób uprawnionych do głosowania, o ile szczegółowe przepisy statutu nie stanowią inaczej. W razie równej ilości głosów decyduje głos przewodniczącego zebrania.

& 19.

Wybory do wszystkich władz odbywają się w głosowaniu tajnym. Ilość zgłaszanych kandydatów nie jest ograniczona.

& 20.

Walne Zebranie Delegatów jest najwyższą władzą Bractwa.

& 21.

- 1) Uchwały Walnego Zebrania Delegatów mogą być powzięte jedynie w sprawach objętych porządkiem obrad, w innych zaś sprawach za zgodą Walnego Zebrania Delegatów.
- 2) Walne Zebranie Delegatów wybiera Prezydium Zebrania.

& 22.

Walne Zebrania Delegatów są zwyczajne i nadzwyczajne.

& 23.

Do kompetencji Walnego Zebrania Delegatów należy:

- a) określenie merytorycznej i finansowej działalności Bractwa,
- b) zatwierdzanie sprawozdań z działalności i bilansu Zarządu Głównego, Komisji Rewizyjnej i Sądu Polubownego,
- c) rozstrzyganie wniosków Zarządu Głównego i Komisji Rewizyjnej oraz odwołań od orzeczeń Sądu Polubownego.
- d) udzielanie absolutorium Zarządowi na wniosek Komisji Rewizyjnej,
- e) wybór władz Bractwa,
- f) uchwalanie statutu lub jego zmiany,
- g) uchwalanie regulaminu wewnętrznego Bractwa,
- h) ustalanie wysokości wpisowego i składek członkowskich,

- i) rozporządzanie majątkiem nieruchomości,
- j) podejmowanie uchwał w sprawach zastrzeżonych Walnemu Zebraniu Delegatów,
- k) rozwiązywanie Bractwa.

& 24.

Zwyczajne Walne Zebranie Delegatów zwołuje Zarząd Główny. O terminie, miejscu i porządku obrad Walnego Zebrania Delegatów Zarząd Zawiadania przynajmniej na dwa tygodnie przed wyznaczonym terminem – pisemnie.

& 25.

Nadzwyczajne Walne Zebranie Delegatów zwołuje Zarząd:

- a) z własnej inicjatywy,
- b) na wniosek Komisji Rewizyjnej,
- c) na wniosek 1/10 części ogółu delegatów Bractwa zgłoszony na piśmie z podaniem motywów oraz proponowanym porządkiem obrad.

& 26.

W Walnym Zebraniu Delegatów biorą [udział]:

- a) z głosem decydującym – delegaci wybrani na zgromadzeniach członków oddziałów,
- b) z głosem doradczym – pozostali członkowie oraz członkowie władz Bractwa jeżeli nie są delegatami,
- c) zaproszeni goście.

& 27.

Zarząd Główny składa się z 13-17 członków wybranych w głosowaniu tajnym przez Walne Zebranie Delegatów.

& 28.

1. Na pierwszym posiedzeniu Zarząd Główny wybiera spośród siebie w głosowaniu tajnym: przewodniczącego, dwóch zastępców przewodniczącego, sekretarza i skarbnika oraz zastępców sekretarza i skarbnika.
2. Zarząd może w czasie trwania jego kadencji dokonywać zmiany rozdziału funkcji zwykłą większością głosów członków Zarządu.
3. W razie ustąpienia któregokolwiek z członków funkcyjnych Zarządu w czasie kadencji wchodzi w jego miejsce kolejno wybrany zastępca.

& 29.

Do kompetencji Zarządu Głównego należy:

- a) wykonywanie uchwał Walnego Zebrania Delegatów,
- b) reprezentowanie Bractwa na zewnątrz,
- c) zarządzanie majątkiem Bractwa.
- d) ustalanie planu pracy, budżetu oraz sporządzanie bilansu,
- e) przedkładanie sprawozdań ze swej działalności Walnemu Zebraniu Delegatów,
- f) zwoływanie Walnego Zebrania Delegatów,
- g) rozpatrywanie odwołań wniesionych przez członków Bractwa,
- h) powoływanie oddziałów Bractwa oraz nadzorowanie ich działalności,
- i) ustalanie zasad wyboru Delegatów na Walne Zebranie Delegatów,
- j) zawieszanie w czynnościach członków zarządów oddziałów,

- k) powoływanie zespołów tematycznych wiekowych oraz komisji problemowych jako organów doradczych Zarządu Głównego.

& 30.

Posiedzenia Zarządu Głównego odbywają się w miarę potrzeb, jednak nie rzadziej niż cztery razy w roku.

& 31.

Korespondencję zwykłą podpisuje przewodniczący, zastępcy lub sekretarz Zarządu Głównego. Do ważności pism dotyczących zaciągania zobowiązań majątkowych wymagane są podpisy dwóch osób – skarbnika i przewodniczącego względnie jego zastępców lub sekretarza.

& 32.

Główna Komisja Rewizyjna składa się z trzech członków i trzech zastępców. Członkowie i zastępcy członków wybierają na swym pierwszym posiedzeniu w głosowaniu tajnym spośród członków komisji przewodniczącego i sekretarza.

& 33.

Postanowienia & 28 ust. 2 i 3 stosuje się odpowiednio.

& 34.

Członkowie Głównej Komisji Rewizyjnej mają prawo uczestniczyć we wszystkich posiedzeniach Zarządu Głównego i Zarządów Oddziałów z głosem doradczym.

& 35.

Do kompetencji Głównej Komisji Rewizyjnej należy:

- a) czuwanie nad przestrzeganiem statutu,
- b) kontrola działalności Zarządu Głównego i Zarządów Oddziałów ze szczególnym uwzględnieniem spraw finansowych, co najmniej dwa razy na rok,
- c) stawianie na Walnym Zebraniu Delegatów Bractwa wniosku w przedmiocie absolutorium dla Zarządu Głównego, a na zebraniach członków oddziałów wniosków w [przedmiocie] absolutorium dla Zarządów Oddziałów,
- d) składanie Zarządowi Głównemu wniosku w przedmiocie zwołania Nadzwyczajnego Walnego Zebrania Delegatów z podaniem przyczyny i porządku obrad,
- e) przedkładanie Zarządowi Głównemu i Zarządom Oddziałów wniosków i postulatów.

& 36.

Protokoły z dokonanych kontroli podpisuje co najmniej trzech członków Komisji Rewizyjnej i są one przesyłane w ciągu 14 dni zainteresowanemu Zarządowi do wiadomości i wykonania (zalecenia pokontrolne).

& 37.

Sąd Polubowny składa się z 7 członków. Przewodniczącego wybierają spośród siebie wszyscy członkowie w głosowaniu tajnym na pierwszym posiedzeniu.

& 38.

Do zakresu działania Sądu Polubownego należy rozstrzygnięcie spraw między członkami Bractwa wynikłych w związku z ich działalnością w obrębie Bractwa.

& 39.

Odwołania od orzeczeń Sądu Polubownego rozpatruje i rozstrzyga Walne Zebranie Delegatów. Odwołania powinny być kierowane do Zarządu Głównego w ciągu jednego miesiąca od daty doręczenia orzeczenia Sądu Polubownego.

Rozdział V.

Oddziały

& 40.

Zarząd Główny Bractwa w miarę potrzeby powołuje oddziały terenowe Bractwa liczące minimum 15 członków ustalając ich teren działania i siedzibę.

& 41.

Władzami oddziału są:

- a) Walne Zebranie Członków,
- b) Zarząd Oddziału,
- c) Komisja Rewizyjna.

& 42.

Walne Zebranie Członków – sprawozdawcze Oddziału jest zwoływane raz na rok przez Zarząd Oddziału, a sprawozdawczo-wyborcze raz na trzy lata.

& 43.

Do Walnego Zebrania sprawozdawczo-wyborczego oddziału należy:

- a) uchwalanie programu działalności oddziału,
- b) wybór Zarządu Oddziału w liczbie 5,
- c) wybór Komisji Rewizyjnej w składzie 3 członków,

- d) zatwierdzanie sprawozdań i bilansu Zarządu Oddziału,
- e) uchwalanie absolutorium dla Zarządu Oddziału na wniosek Komisji Rewizyjnej,
- f) uchwalanie preliminarza budżetowego Zarządu Oddziału,
- g) rozstrzygnięcie wniosków i postulatów Zarządu Oddziału i Komisji Rewizyjnej,
- h) wybór delegatów na Walne Zgromadzenie Delegatów.

& 44.

Do zebrania sprawozdawczego należą zadania wymienione w pkt. d), e), f), g) & 43.

& 45.

Postanowienia paragr. 17,18,19, 21, 22 stosuje się odpowiednio do Walnego Zebrania Członków Oddziału.

& 46.

Członkowie Zarządu Oddziału wybrani przez Walne Zebranie Członków wybierają spośród siebie w głosowaniu tajnym przewodniczącego, sekretarza i skarbnika.

& 47.

Zarząd Główny ma prawo odwołania Zarządu Oddziału w przypadku działalności niezgodnej ze statutem lub na wniosek Komisji Rewizyjnej i wyznaczenia tymczasowego kierownictwa, które zobowiązane jest zwołać w ciągu 3 miesięcy Walne Zebranie Członków Oddziału celem wyboru nowego Zarządu Oddziału.

& 48.

Do kompetencji Zarządu Oddziału należy:

- a) realizacja postanowień statutu oraz uchwał władz Bractwa,
- b) przedkładanie Zarządowi Głównemu oraz Walnemu Zebraniu Członków Oddziału rocznych sprawozdań ze swej działalności,
- c) uchwalanie planu pracy i projektu preliminarza budżetowego,
- d) zwoływanie Walnego Zebrania Członków Oddziału przynajmniej raz do roku,
- e) zarządzanie powierzonym majątkiem i funduszami Oddziału.

& 49.

Komisja Rewizyjna Oddziału działa na zasadach Głównej Komisji Rewizyjnej w odniesieniu do Oddziału.

Rozdział VI.

Majątek i fundusze Bractwa

& 50.

Majątek Bractwa stanowią nieruchomości, ruchomości i fundusze.

& 51.

Na fundusze Bractwa składają się:

- wpisowe i składki członkowskie,
- dary i subwencje,
- zapisy i dotacje,
- dochody z nieruchomości,
- dochody z działalności gospodarczej i usługowej,

& 52.

Na podstawie uchwał Walnego Zebrania mogą być tworzone fundusze celowe.

& 53.

Szczegółowe zasady tworzenia i gospodarowania funduszami określają regulaminy uchwalone przez Walne Zebranie Delegatów.

& 54.

Postanowienia Walnego Zebrania Delegatów w przedmiocie zbycia części lub całości majątku nieruchomego Bractwa wymagają dla swej ważności zgody 2/3 delegatów przy obecności co najmniej 1/2 ogółu liczby osób uprawnionych do głosowania.

& 55.

W sprawach gospodarki Bractwa oraz prowadzenia rachunkowości nie uregulowanych w statucie obowiązują odpowiednie przepisy prawa cywilnego.

Rozdział VII.

Zmiana Statutu i rozwiązanie Bractwa

& 56.

Zmiana statutu lub rozwiązanie Bractwa może nastąpić na mocy uchwały Walnego Zebrania Delegatów. Wniosek o rozwiązanie musi być zgłoszony na miesiąc przed terminem zebrania. Uchwała o rozwiązaniu Bractwa wymaga zgody 3/4 delegatów przy obecności co najmniej 2/3 ogółu liczby osób uprawnionych do głosowania.

& 57.

W razie rozwiązania Bractwa Walne Zebranie Delegatów powoła komisję likwidacyjną. Majątek Bractwa powinien być przekazany do dyspozycji Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.

& 58.

Statut wchodzi w życie z dniem zarejestrowania.

Źródło: Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Bractwo Prawosławne,
sygn. BU 1585/18617, k. 7-15.

Nr 4

Lista obecności członków założycieli na zebraniu założycielskim 1986.03.01.

1. Sołowianowicz Aleksander
2. Juszcuk Piotr
3. Koleśnik Halina
4. Szyrkowiec Jarosław
5. Sadowski Antoni
6. Romaniuk Jerzy
7. (...) Eugeniusz
8. Giermaniuk Piotr
9. Ryżyk Eugeniusz
10. Suchodoła Jan
11. Kononiuk Walentyna
12. Sielewoniuk Antonina
13. Todorczyk Barbara
14. Jakóbiuk Nadzieja
15. Kazberuk Aleksander
16. Zawadzka Dorota
17. Brewko Teodor
18. Piwnik Jan
19. Mironowicz Antoni
20. Borowska Lida
21. Natusiewicz Mirosław
22. Nalewajko Raisa
23. Fiedorczyk Halina
24. Suchodoła Jerzy
25. Siemienkowicz Antoni

26. Samojlik Arkadiusz
27. Stankiewicz Leon
28. Dudel Włodzimierz
29. Dykałowicz Walentyna
30. Skiepmo Olga
31. Brucka Olga
32. Syczewska Wiera
33. Misiejuk Jerzy
34. Kononowicz Kira
35. Gryc Walentyna
36. Bajko Michał
37. Kuniec Irena
38. Pacewicz Walenty
39. Gryko Iraida
40. Bogdanowicz Iraida
41. Wawreniuk Mikołaj
42. (brak nazwiska) Helena
43. Karpowicz Eugenia
44. Gierasimiuk Aleksander
45. Domańska Serafina
46. Kuczyńska Ludmiła
47. Biegańska Barbara
48. Timoszewicz Luba
49. Klimiuk Mikołaj
50. Kazberuk Jan
51. Smyk Lidia
52. Sołowiej Walentyna
53. Kryszeń Irena
54. Nielipowicz Wiktor
55. Gawryluk Jan

56. Słowicki Oleg
57. Szczurko Jan
58. Makarewicz Anna
59. Iwanowiec Krystyna
60. Cichończyk Irena
61. Walentyna Hammer
62. Sawicka Lidia
63. Dojlida Halina
64. Wysocki Jan
65. Makarewicz Jerzy
66. Aleksiejuk Mikołaj
67. Szeszko Irena
68. Sebastianiuk Jan
69. Gawryluk Anna
70. Nikitin Sergiusz
71. Jan Goworko
72. Eugeniusz Mironowicz
73. Nowicki Mikołaj
74. Sołowianowicz Lidia
75. Kubajewska Eugenia
76. Biziuk Aleksander
77. Nikitin Aleksander
78. Hapunik Mikołaj
79. Syczewski Mikołaj

Źródło: Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Bractwo Prawosławne,
sygn. BU 1585/18617, k. 16-23.

Nr 5

1986 III 28, Białystok – Pismo komitetu założycielskiego Bractwa Prawosławnego do Jego Ekscelencji Najprzewielebniejszego Sawy, Biskupa Białostockiego i Gdańskiego.

Białystok 1986-03-28

Komitet Założycielski
Bractwa Prawosławnego
w Białymstoku

Jego Ekscelencja
Najprzewielebniejszy Sawa
Biskup Białostocki i Gdański

Pośród wiernych Kościoła Prawosławnego Białostoczyny zrodziła się samorzutnie idea powołania organizacji skupiającej wyznawców prawosławnych, pragnących w sposób zorganizowany włączyć się aktywnie w życie i działalność Kościoła Prawosławnego.

Upoważnieni przez Zebranie założycielskie które miało miejsce 1986-03-01 w Białymstoku, zwracamy się do Waszej Ekscelencji z prośbą o błogosławieństwo i objęcie duchowym patronatem stowarzyszenie wiernych wyznania prawosławnego w Białymstoku.

Poprzez zintegrowanie laikatu prawosławnego pragniemy w ścisłej więzi z hierarchią naszego Kościoła Prawosławnego uczestniczyć w Jego społecznej, ekumenicznej, charytatywnej, pokojowej i gospodarczej działalności.

Uwzględniając prowadzoną przez Kościół Prawosławny działalność remontowo-budowlaną obiektów sakralnych, szczególnie w tym zakresie pragniemy wspierać inicjatywę naszego Kościoła.

Od dłuższego już czasu w społeczności prawosławnej Białostoczczyzny wskazywano na potrzebę istnienia takiego stowarzyszenia – biorąc za przykład istniejące stowarzyszenia wśród innych kościołów w Polsce (Społeczne Towarzystwo Polskich Katolików, Polskie Towarzystwo Ewangeliczne, itp.). Podkreślono przy tym, że brak tego typu organizacji wśród prawosławnych w sposób zasadniczy ogranicza możliwość wspomagania Kościoła Prawosławnego w wypełnianiu jego misji.

Nawiązując do historycznych tradycji bractw prawosławnych istniejących w przeszłości, większość członków założycieli zaaprobowała przyjęcie przez Stowarzyszenie nazwy „Bractwo Prawosławne w Białymstoku”.

Na zebraniu założycielskim, w którym uczestniczyło około 100 osób członków założycieli wybrano 17 osobowy Tymczasowy Zarząd Bractwa Prawosławnego upoważniając go do:

- zwrócenia się do Prawosławnego Biskupa Białostockiego i Gdańskiego z prośbą o objęcie duchowego patronatu nad działalnością Bractwa.
- wyznaczenie opiekuna duchowego ze strony Cerkwi w osobie Ks. prot. Anatola Ławreszuka,
- podjęcie czynności związanych z zarejestrowaniem Stowarzyszenia w odnośnych organach administracji państwowej,

- poinformowanie członków założycieli o wynikach działalności Tymczasowego Zarządu odnośnie stanowiska kompetentnych organów administracji państwowej.

Prosimy Waszą Ekszelencję o błogosławieństwo i objęcie duchowego patronatu nad działalnością Bractwa Prawosławnego w Białymstoku.

W załączeniu przedkładamy przyjęty przez Zebranie założycielskie projekt statutu Bractwa Prawosławnego z prośbą o opinię Waszej Ekszelencji.

Jednocześnie prosimy o tymczasowe udostępnienie lokalu w budynku Centrum Diecezjalnego w Białymstoku, przy ul. Próchniaka 2, na spotkania Bractwa Prawosławnego. Z upoważnienia Zebrania Założycieli Bractwa Prawosławnego w Białymstoku

1. Aleksander Nikitin
2. Syczewski Mikołaj
3. Walenty Pacewicz
4. Jan Goworko
5. Aleksander Sołowianowicz

podpisy nieczytelne

Źródło: Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Bractwo Prawosławne, sygn. BU 1585/18617, k. 24-25.

Nr 6

1986 IV 1, Białystok – Pismo Jego Ekscelencji Najprzewielebniejszego Sawy, Biskupa Białostockiego i Gdańskiego do komitetu założycielskiego Bractwa Prawosławnego.

1 kwietnia 86 r.

Biskup Prawosławny
Białostocki i Gdański
15-420 Białystok, ul. Próchniaka 2
Nr 59/86

Komitet Założycielski
Bractwa Prawosławnego
w Białymstoku

Potwierdzam otrzymanie Waszego pisma z dnia 28 III 1986 r. wraz z listą członków Tymczasowego Zarządu Bractwa Prawosławnego w Białymstoku oraz projektu statutu.

Po zapoznaniu się z przedstawionymi dokumentami stwierdzam, iż idea zintegrowania wyznawców Kościoła Prawosławnego wokół Bractwa jest zasadna i celowa, zwłaszcza, że jest ona spontaniczna i wyszła spośród samych wiernych.

Cele działania Bractwa Prawosławnego przedstawione w piśmie i projekcie statutu, nie wychodzą poza ramy Kościoła. Wspieranie działalności społecznej, ekumenicznej, charytatywnej, pokojowej i gospodarczej Kościoła przez laikat zrzeszony w Bractwie jest pożądane i wpłynie, mam nadzieję, pozytywnie na ogólną integrację społeczeństwa

naszego kraju. Walka z patologią społeczną (pijaństwo, narkomania itp.) nakreślona w statucie, poszerzy zasięg działania Kościoła poprzez jego poszczególnych członków zrzeszonych w Bractwie i korzystnie wpłynie na rozwiązywanie palącego problemu odnowy moralnej społeczeństwa. Jest to zadanie wspólne – Kościoła i całego społeczeństwa.

W tym względzie powołanie stowarzyszenia stawiającego przed sobą ww. cele uważam za pożyteczne i wskazane.

Błogosławię i popieram szlachetną ideę powołania Bractwa Prawosławnego w Białymstoku i cieszę się z samego faktu pojawienia się jej. Jest to nawiązanie do chlubnej i pomocnej działalności Kościołowi w Jego przeszłej historii.

Stosownie do prośby Komitetu Założycielskiego Bractwa powierzam ks. prot. Anatolowi Ławreszukowi opiekę duszpasterską nad Bractwem. Aktualnie zaś upoważniam Go do występowania w moim imieniu przed Władzami Administracji Państwowej w celu służenia wszelką informacją na temat Bractwa z ramienia Kościoła.

Zezwalam na czasowe korzystanie przez Bractwo z pomieszczeń cerkiewnych.

+Sawa

Prawosławny Biskup Białostocki i Gdański

Źródło: Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Bractwo Prawosławne, sygn. BU 1585/18617, k. 26³.

³ Kopie tego pisma znajdują się również w Archiwum Państwowym w Białymstoku, Wydział ds. Wyznań, sygn. XIX/1 k. 55 oraz w Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Urząd ds. Wyznań, sygn. 132/29, s. 139.

Nr 7

1986 IV 1, Białystok – Pismo Jego Ekscelencji Najprzewielebniejszego Sawy, Biskupa Białostockiego i Gdańskiego do Wydziału do Spraw Wyznań, Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku.

1 kwietnia 86

Biskup Prawosławny
Białostocki i Gdański
15-420 Białystok, ul. Próchniaka 2
Nr 60/86

Urząd Wojewódzki
Wydział do Spraw Wyznań
w Białymstoku

W Białymstoku, wśród wiernych prawosławnych, szczególnie inteligencji, zjawiała się myśl powołania do życia stowarzyszenia aktywistów prawosławnych, zadaniem którego byłaby wszechstronna pomoc swojemu Kościołowi.

Wyłoniony Komitet Założycielski opracowawszy projekt statutu zwrócił się do mnie z prośbą o błogosławieństwo i poparcie ich inicjatywy.

Stanowisko swoje na ten temat wyraziłem w liście do Komitetu założycielskiego, kopię którego załączam.

Zjawienie się tak cennej inicjatywy wśród wiernych, służącej ku integracji społeczeństwa w okresie rozluźnienia więzi społecznej pochwalam i akceptuję.

Informując o powyższym, ze swej strony proszę Wyso-
ki Urząd o pozytywne ustosunkowanie się do sprawy i ła-
skawe poparcie przy rejestracji stowarzyszenia. Dziękuję.

+Sawa

Prawosławny Biskup Białostocki i Gdański

Źródło: Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Bractwo Prawosławne,
sygn. BU 1585/18617, k. 27⁴.

⁴ Kopie tego pisma znajdują się również w Archiwum Państwowym w Białymstoku, Wydział ds. Wyznań, sygn. XIX/1 k. 54 oraz w Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Urząd ds. Wyznań, sygn. 132/29, s. 138.

Nr 8

1986 IV 16, Białystok – Pismo Jerzego Orlacza, dyrektora Wydziału ds. Wyznań, Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku do Adama Łopatki, Ministra-Kierownika Urzędu ds. Wyznań w Warszawie.

Białystok, 1986-04-16

Urząd Wojewódzki
w Białymstoku
Wydział do Spraw Wyznań

Poufne

Towarzysz Adam Łopatka⁵
Minister-Kierownik
Urzędu do Spraw Wyznań
Warszawa

Wydział do Spraw Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku w załączeniu przesyła projekt statutu stowarzyszenia „Bractwo Prawosławne” oraz odpis pism Prawo-

⁵ Adam Łopatka – absolwent Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, od 1968 profesor na tej uczelni. Od lipca 1969 do września 1987 był dyrektorem Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk. W latach 70. był przewodniczącym Zrzeszenia Prawników Polskich. W latach 1982–1987 pełnił funkcję szefa Urzędu do Spraw Wyznań w rządach: Wojciecha Jaruzelskiego i Zbigniewa Messnera. Od 14 maja 1987 do 30 czerwca 1990 był Pierwszym Prezesem Sądu Najwyższego. W okresie 1976–1985 poseł na Sejm VII i VIII kadencji. Autor wielu prac o tematyce prawniczej. Współautor Międzynarodowej Konwencji Praw Dziecka. www.goodreads.com/author/show/14253770.Adam_Opatka; dostęp 9.08.2017.

sławnego Biskupa Białostockiego i Gdańskiego – Sawy, skierowanych do Komitetu Założycielskiego ww. Bractwa i tut. Wydziału.

Jednocześnie informujemy, że z inicjatywy bpa Sawy i za zgodą Urzędu do Spraw Wyznań w 1984 r. utworzone zostało i czynnie działa Koło Teologów Prawosławnych, Szkół Teologicznych, Świeckich i Młodzieży Laickiej. Ideowym opiekunem tej organizacji jest bp Sawa.

Koło to ma swoje ogniwa w parafiach prawosławnych na terenie całego kraju. W naszym województwie ma jednak zdecydowanie najwięcej członków. Koło prowadzi ożywiającą działalność religijną, kulturalną i turystyczną. Utrzymuje kontakty z młodzieżą różnych krajów – głównie kapitalistycznych (m.in. wymiana uczestników obozów letnich, wzajemne uczestnictwo w różnego rodzaju imprezach itp.).

Kierownictwo tej organizacji ma ścisły związek z Oddziałem Wojewódzkim Chrześcijańskiego Stowarzyszenia Społecznego w Białymstoku. Przewodniczącym Koła do niedawna był przewodniczący O/W ChSS ob. Eugeniusz Czykwin, a z chwilą wybrania go posłem do Sejmu PRL funkcję tę przekazał swemu zastępcy.

Z obserwacji wynika, że O/W ChSS w Białymstoku ściśle współdziała z miejscową Kurią Prawosławną, stąd też prawie wszyscy członkowie są wyznania prawosławnego a znaczna ich część uczestniczy w działalności wymienionego Koła Teologów Prawosławnych.

ChSS w województwie rozwija się bardzo szybko (na dzień 31 XII 1983 r. liczyło 123 członków, a na koniec 1985 r. 782 członków). Jest to zdecydowanie najliczniejsza organizacja spośród wszystkich stowarzyszeń wyznaniowych dzia-

łających na naszym terenie. Członkowie ChSS-u rekrutują się przede wszystkim spośród młodzieży studenckiej, szkół pomaturalnych i środowisk inteligenckich.

Biorąc powyższe pod uwagę Zespół ds. kleru przy Wydziale do Spraw Wyznań uważa, że obecnie miejscowy oddział ChSS i Koło Teologów Prawosławnych z powodzeniem wypełniają program Kurii Prawosławnej, zawarty w projekcie statutu stowarzyszenia „Bractwo Prawosławne”. Poza tym w naszych warunkach mogą powstać sytuacje niekorzystnie wpływające na integrację społeczną ludzi różnych wyznań w województwie białostockim.

Dyrektor Wydziału
Jerzy Orlacz

Źródło: Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Wydział ds. Wyznań, sygn. 132/29, s. 136-137.

Nr 9

1986 IV 17, Warszawa – Pismo płk. Lucjana Stasikowskiego, Naczelnika Wydziału VI, Departamentu IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych do mjr. Zbigniewa Zielonki, Naczelnika Wydziału IV WUSW w Białymstoku.

Tajne Spec. Znaczenia.

Egz. Nr 2

Naczelnik Wydziału IV WUSW
w Białymstoku

mjr mgr Z. Zielonka

W odpowiedzi na Wasze pismo dot. projektu powołania w Białymstoku Stowarzyszenia pn. „Bractwo Prawosławne” uprzejmie informuję:

Projekt statutu ww. Stowarzyszenia pomimo sformułowania w rozdziale II & 8, iż celem jego jest ... pielęgnowanie ducha, tożsamość i łączność wśród ludności prawosławnej..., stwierdza jednocześnie w & 9 lit. F, że cel powyższy realizowało będzie poprzez prowadzenie działalności gospodarczo-usługowej, wydawniczej, prasowej i kolportażowej. Ażeby nie było żadnych wątpliwości & 51 projektu statutu uwypukla, iż na fundusze Bractwa składają się m.in. dochody z działalności gospodarczej i usługowej, dochody z nieruchomości, dotacje, dary oraz wkraczając w dziedzinę prawa spadkowego – zapisy.

Analiza zacytowanych paragrafów projektu wskazuje dobitnie, iż założyć należy jako działalność pierwszoplanową Stowarzyszenia – działalność gospodarczą na wzór np.

zakładów usługowych „Polkat” przy Kościele Polskokatolickim, sprawa zaś wspólnoty duchowej prawosławnych zjednoczonych poprzez Bractwo jest jedynie pretekstem uzasadniającym powołanie do życia Stowarzyszenia.

Poparciem dla takiej tezy mogą być coraz powszechniejsze głosy o konieczności zmonopolizowania i prowadzenia przez Kościół Prawosławny własnych zakładów gospodarczych, zajmujących się np. produkcją świec, szyciem szat liturgicznych, wytwarzaniem wszelkiego rodzaju dewocjonaliów, produkcją ikon itd. itd.

Sprawa nie mniej istotna to propozycja prowadzenia przez „Bractwo” działalności wydawniczej i prasowej.

Wydawnictwo Metropolii Prawosławnej, pomimo posiadanego wyposażenia w szereg otrzymanych z Zachodu maszyn i urządzeń poligraficznych, praktycznie ogranicza się do druku Kalendarza Prawosławnego oraz wydawania z sięgających kilku miesięcy opóźnieniem „Cerkiewnego Wiestnika”. Wydaje się zatem, iż dążenie przez Bractwo do otwarcia własnego wydawnictwa w Białymstoku, sprowadzi się w dużym stopniu do zaspokajania potrzeb na prasę i wydawnictwa periodyczne bądź pozycje książkowe członków Bractwa, generalnie zaś chodziło będzie o przejęcie i rozbudowanie nie spełniającego potrzeb kościelnych Wydawnictwa Metropolitalnego.

O ile więc chodzi o samą ideę powołania Bractwa Prawosławnego, brak jest argumentów przemawiających przeciwko jego powstaniu, aczkolwiek posiadane przez nas informacje wskazują, iż będzie ono alternatywą dla białostockiego oddziału ChSS, który zdaniem bpa Sawy nie jest należyście doceniany przez władze krajowe ChSS. W kolporto-

wanych przez niego opiniach, lekceważący stosunek władz ChSS w stosunku do oddziału białostockiego składającego się niemal całkowicie z prawosławnych, przejawia się niedostateczną ilością jego przedstawicieli w Zarządzie i Prezydium ChSS, zbyt niskim nakładem i częstotliwością ukazywania się prawosławnej wkładki do „Tygodnika Polskiego”, a także szczątkowym przedstawianiem problematyki prawosławnej w tygodniku „Za i Przeciw”.

Te oraz szereg innych mało istotnych faktów warunkuje zamysł powołania do życia Bractwa, którego przewidywany rozwój doprowadzi w efekcie do obumarcia aktualnie istniejącego w Białymstoku O.W. ChSS.

Przewidując wydanie zgody przez władze administracyjne na zarejestrowanie Stowarzyszenia „Bractwo Prawosławne” celowym wydaje się podjęcie przez Waszę jednostkę na etapie rozpatrywania projektu statutu, działań mających na celu zminimalizowanie możliwości Bractwa szerokiego oddziaływania. Chodzi o stworzenie organizacji o zasięgu lokalnym, co osiągnąć można jedynie w wyniku wyeliminowania z projektu zapisów dotyczących m.in.:

- terenu działania (&2 ust. 2) sprowadzając go do obszaru woj. białostockiego, a co się z tym wiąże, pozbawienia go możliwości zakładania oddziałów wojewódzkich (& 4);
- wykluczenia członkostwa w organizacjach podobnego charakteru zagranicznych i międzynarodowych (& 5);
- pozbawienia możliwości prowadzenia działalności gospodarczo-usługowej (& 9 lit. f), ponieważ Stowarzyszenie, którego zasadniczym celem jest kultywowanie tradycji prawosławnej, nie musi tego osiągać drogą

- tworzenia zakładów gospodarczo-usługowych. Fundusze natomiast na ten cel można uzyskiwać w wystarczającym stopniu z „wpisowego i składek członkowskich” – & 51, eliminując dalsze zapisy cyt. Paragrafu, typowe dla osób prawnych, których głównym celem działania są usługi bądź działalność gospodarcza;
- dążąc do ograniczenia zasięgu oddziaływania Bractwa, koniecznością staje się także przeredagowanie i sprecyzowanie & 9 lit. F w odniesieniu do sformułowania dot. prowadzenia działalności „wydawniczej, prasowej i kolportażowej”. Nie można bowiem dopuścić do powstania dużego zakładu poligraficznego, który produkował będzie różnorodną literaturę na rzecz całego Kościoła Prawosławnego w warunkach gdy Bractwu wystarczyłby przykładowo Biuletyn informacyjno-propagandowy. Tak więc zapis ww. paragrafu winien jednoznacznie określać, iż wydawnictwo Bractwa będzie pracowało wyłącznie na jego rzecz.

Naczelnik Wydziału VI Dep. IV MSW
Płk mgr L. Stasikowski

Źródło: Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Sprawa obiektowa „Bizancjum”, sygn. IPN BU 0712/49, k. 65-67.

Nr 10

1986 V 30, Warszawa – Pismo płk. J. Zaremby, Dyrektora Departamentu Społeczno-Administracyjnego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych do Kazimierza Konopki, Dyrektora Wydziału Społeczno-Administracyjnego Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku.

1986.05.30

DŚ365/S/VIIb/86

Dyrektor Wydziału
Społeczno-Administracyjnego
Urzędu Wojewódzkiego
w Białymstoku
Obywatel mgr K. Konopka

W związku z pismem znak: SA.6015/126/86 z dnia 16 maja 1986 r. uprzejmie informuję, że naszym zdaniem powstanie stowarzyszenia pn. „Bractwo Prawosławne” nie odpowiada względem pożytku społecznego.

Inicjatorzy powstania ww. stowarzyszenia posiadają możliwość realizowania swojej działalności w ramach istniejących już organizacji społecznych.

Dyrektor Departamentu
płk mgr J. Zaremba
(podpis nieczytelny)

Źródło: Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Bractwo Prawosławne, sygn. BU 1585/18617, k. 28.

Nr 11

1986 V 26, Warszawa – Notatka odręczna informująca o stanowisku Departamentu IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w sprawie zarejestrowania Stowarzyszenia „Bractwo Prawosławne”.

W dniu 24 maja 1986 Naczelnik Wydziału płk Stasiowski Departamentu IV MSW poinformował Naczelnika ppłk J. Cichockiego, że Departament IV zajmuje negatywne stanowisko w sprawie zarejestrowania stowarzyszenia pn. „Bractwo Prawosławne” z siedzibą w Białymstoku.

86.05.26

podpis nieczytelny

Źródło: Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Bractwo Prawosławne, sygn. BU 1585/18617, k. 29.

Nr 12

1986 V 16, Białystok – Pismo z Wydziału Społeczno-Administracyjnego Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku do Departamentu Społeczno-Administracyjnego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Warszawie.

Białystok, 1986-05-16

Urząd Wojewódzki
w Białymstoku
WYDZIAŁ
Społeczno-Administracyjny
SA.6015/126/86

MINISTERSTWO SPRAW WEWNĘTRZNYCH
Departament Społeczno-Administracyjny
02-514 WARSZAWA 12

Wydział Społeczno-Administracyjny Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku w załączeniu przesyła dokumenty członków założycieli stowarzyszenia pod nazwą „Bractwo Prawosławne” z siedzibą w Białymstoku do konsultacji – zgodnie z ustaleniami.

Załącznik 8 po wykorzystaniu do zwrotu.

Z-ca Dyrektora Wydziału
mgr Mikołaj Dudzicz
(podpis nieczytelny)

Na piśmie odręczna adnotacja:

of. Nawrocki

proszę o rozmowę

86.05.21

(podpisy nieczytelne)

Źródło: Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Bractwo Prawosławne,
sygn. BU 1585/18617, k. 30.

Nr 13

1986 VI 11, Białystok – Decyzja Wydziału Społeczno-Administracyjnego Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku w sprawie rejestracji stowarzyszenia „Bractwo Prawosławne”.

DECYZJA

Na podstawie art. 20 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1932 r. – Prawo o stowarzyszeniach (Dz. U. Nr 94 poz. 808 z późniejszymi zmianami) i po rozpatrzeniu wniosku TYMCZASOWEGO KOMITETU ZAŁOŻYCIELSKIEGO STOWARZYSZENIA o nazwie „BRACTWO PRAWOSŁAWNE” z dnia 1986.03.01 w sprawie rejestracji stowarzyszenia

postanawia

odmówić rejestracji stowarzyszenia pod nazwą „Bractwo Prawosławne”

UZASADNIENIE

Podstawowe cele zawarte w projekcie statutu opracowanego przez Komitet Założycielski Stowarzyszenia pod nazwą „Bractwo Prawosławne” mogą być realizowane w ramach istniejących już organizacji, a w szczególności „Chrześcijańskiego Stowarzyszenia Społecznego”.

Od decyzji niniejszej służy stronie odwołanie do Ministra Spraw Wewnętrznych, za pośrednictwem Dyrektora Wydziału Społeczno-Administracyjnego Urzędu Woje-

wódzkiego w Białymstoku w terminie 14 dni od daty jej doręczenia.

Dyrektor Wydziału
mgr Kazimierz Konopka
(podpis nieczytelny)

Źródło: Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Bractwo Prawosławne,
sygn. BU 1585/18617, k. 31.

Nr 14

1986 VII 15, Białystok – Pismo Wydziału Społeczno-Administracyjnego Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku, do Departamentu Społeczno-Administracyjnego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych.

Wydział Społeczno-Administracyjny Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku, w załączniku przesyła odwołanie od decyzji Nr SA.6015/126/86 z dnia 1986-06-11, Dyrektora Wydziału Społeczno-Administracyjnego, dotyczącej odmowy rejestracji stowarzyszenia pod nazwą „Bractwo Prawosławne”.

Równocześnie uprzejmie informujemy, że Wydział Społeczno-Administracyjny, biorąc za punkt wyjścia opinię Wydziału Wyznań UW, WUSW a także pogląd przedstawicieli wojewódzkich władz politycznych, podtrzymuje swoje dotychczasowe stanowisko w przedmiotowej sprawie.

Dyrektor Wydziału
mgr Kazimierz Konopka
(podpis nieczytelny)

Źródło: Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Bractwo Prawosławne, sygn. BU 1585/18617, k. 32.

Nr 15

1986 VI 24, Białystok – Odwołanie Tymczasowego Komitetu Założycielskiego „Bractwa Prawosławnego” w Białymstoku od decyzji Dyrektora Wydziału Społeczno-Administracyjnego Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku do Ministra Spraw Wewnętrznych.

Białystok 1986.06.24

Dotyczy sprawy SA. 6015 126 86

Obywatel Minister Spraw Wewnętrznych
w Warszawie

ul. Rakowiecka 2 „A”

Za pośrednictwem

Obywatela Dyrektora

Wydziału Społeczno-Administracyjnego

Urzędu Wojewódzkiego

w Białymstoku

Tymczasowego Komitetu

Założycielskiego Stowarzyszenia

„Bractwa Prawosławnego

w Białymstoku

ODWOŁANIE

od decyzji Obywatela Dyrektora Wydziału Społeczno-Administracyjnego Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku z dnia 11.06.1986 r. wydanej w sprawie SA-6015 126 86 i doręczonej Tymczasowemu Komitetowi Założycielskiemu Stowarzyszenia „Bractwa Prawosławnego” w Białymstoku w dniu 19.06.1986 r.

Zaskarżonej decyzji zarzucamy:

- 1) obrazę przepisu art. 20 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1932 r. – prawo o stowarzyszeniach (Dz. U. Nr 94 poz. 808 z późniejszymi zmianami) poprzez brak należytego umotywowania odmowy rejestracji jak również nie wskazanie, iż powstanie takiego stowarzyszenia nie odpowiada względom pożytku społecznego.
- 2) obrazę przepisu art. 14. wyż. wym. rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej poprzez niewskazanie jakichkolwiek przesłanek, z których wynikałoby, iż istnienie wnioskowanego stowarzyszenia nie da się pogodzić z prawem, albo może spowodować zagrożenie bezpieczeństwa, spokoju lub porządku publicznego.

Wnioskujemy:

– o zmianę zaskarżonej decyzji poprzez jej uchylenie w całości i wydanie decyzji rejestrującej wnioskowane stowarzyszenie, ewentualnie przekazanie sprawy organowi I instancji w celu ponownego rozpatrzenia.

UZASADNIENIE

Zaskarżoną decyzją Obywatel Dyrektor odmówił rejestracji stowarzyszenia pod nazwą „Bractwo Prawosławne” podając w motywach uzasadnienia, iż podstawowe cele wnioskowanego stowarzyszenia zawarte w projekcie statutu mogą być realizowane w ramach istniejących już organizacji, a w szczególności „Chrześcijańskiego Stowarzyszenia Społecznego”.

Jednozdaniowy argument uzasadnienia Obywatela Dyrektora jest sprzeczny z zasadami wyrażonymi w przepisach art. 20 i art. 14 – prawa o stowarzyszeniach, które nie uzależniają rejestracji stowarzyszenia od innych organizacji, a w szczególności Chrześcijańskiego Stowarzyszenia Społecznego. Nie wymaga również dowodzenia fakt, iż nie tylko w Polsce istnieje wiele organizacji, których cele mogą być zbieżne z celami zawartymi w projekcie wnioskowanego stowarzyszenia, ale to nie oznacza, że są to cele tożsame.

Bezspornym w sprawie pozostaje fakt, iż wnioskowane stowarzyszenie ma na celu pielęgnowanie ducha tożsamości i łączności wśród ludności prawosławnej (§8 statutu). Stowarzyszenie ogranicza więc swą działalność tylko do osób wyznania prawosławnego nie ingerując w sprawy innych wyznań. Cel podstawowy stowarzyszenia nie może więc być samoistnie realizowany ani w istniejących organizacjach katolików, ewangelików, baptystów itp., ani też w Ch.S.S”.

Należy wskazać, iż ludność prawosławna nie ma w Polsce własnej świeckiej organizacji. Stowarzyszenie byłoby więc tą jedyną reprezentacją społeczeństwa prawosławnego w PRL. Powstanie z kolei stowarzyszenia nie stanowiłoby przeszkody w przynależności osób wyznania prawosławnego do innych organizacji a w szczególności do „Chrześcijańskiego Stowarzyszenia Społecznego”. Sam fakt zrodzenia się idei powołania wnioskowanego stowarzyszenia odbił się szerokim echem wśród ludności prawosławnej i został przez nią przychylnie przyjęty. Jest to już zjawisko społeczne, które należy brać pod uwagę, a nad którym Obywatel Dyrektor przeszedł do porządku dziennego. Społeczeństwo prawosławne Polski posiada bogatą wiedzę na temat innych

organizacji tak religijnych jak i świeckich działających w PRL. Przy istnieniu innych organizacji jak sam Obywatel Dyrektor wzmiankuje w decyzji – odmowa rejestracji wnioskowanego stowarzyszenia stanowi jawną dyskryminację i może spowodować niezadowolenie społeczeństwa prawosławnego, które w potrzebach chwili było lojalne i tak jak mówi projekt statutu zawsze działało zgodnie ze swym wyznaniem w ramach zasad ustrojowych i na gruncie Konstytucji PRL.

Tymczasowy Komitet Założycielski Stowarzyszenia „Bractwa Prawosławnego” uważa fakt odmowy rejestracji za chwilowe niezrozumienie istoty celów wnioskowanego stowarzyszenia jako – co należy wyraźnie podkreślić – organizacji świeckiej i ma nadzieję, że Obywatel Minister uwzględni nasz wniosek o rejestrację stowarzyszenia zgodnie z załączonym projektem statutu.

Uwzględniając powyższe prosimy jak na wstępie.

W załączeniu

1) 1 egz. projektu Statutu TKZS „BP”

Aleksander Nikitin
Walenty Pacewicz
Aleksander Sołowianowicz
Jan Goworko
Mikołaj Syczewski
(podpisy nieczytelne)

Źródło: Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Bractwo Prawosławne, sygn. BU 1585/18617, k. 33-34⁶.

⁶ Kopia tego pisma znajduje się również w Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Urząd ds. Wyznań, sygn. 132/29, s. 122-123.

Nr 16

1986 VIII 1, Warszawa – Decyzja Ministra Spraw Wewnętrznych w sprawie odwołania od decyzji Dyrektora Wydziału Społeczno-Administracyjnego Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku z dnia 11 czerwca 1986 r.

D.365/S/VIIIb/86

DECYZJA

Na podstawie art. 138 & 1 pkt. 1 k.p.a., po rozpatrzeniu odwołania od decyzji Dyrektora Wydziału Społeczno-Administracyjnego Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku znak: SA.6015/126/86 z dnia 11 czerwca 1986 r. odmawiającej zarejestrowania stowarzyszenia pn. „Bractwo Prawosławne” – utrzymuję zaskarżoną decyzję w mocy.

UZASADNIENIE

Po rozpatrzeniu odwołania od zaskarżonej decyzji nie znaleziono dostatecznych podstaw do jej uchylenia.

Dyrektor Wydziału Społeczno-Administracyjnego Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku słusznie bowiem uznał, że cele zawarte w projekcie statutu opracowanego przez Komitet Założycielski Stowarzyszenia pn. „Bractwo Prawosławne” mogą być realizowane w ramach istniejących organizacji, a w szczególności „Chrześcijańskiego Stowarzyszenia Społecznego”.

W tej sytuacji zarejestrowanie „Bractwa Prawosławnego” nie odpowiadałoby względom pożytku społecznego,

gdyż prowadziłyby do rozdrobnienia społecznych sił i środków.

Biorąc powyższe pod uwagę należy uznać zaskarżoną decyzję za zasadną i wydaną zgodnie z prawem.

Decyzja niniejsza jest ostateczna.

Minister

z up.

Płk mgr J. Smereczański

Zastępca Dyrektora Departamentu

Źródło: Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Bractwo Prawosławne,
sygn. BU 1585/18617, k. 35.

Nr 17

1988 XI 10, Białystok – Pismo Arcybiskupa Sawy do dyrektora Wydziału ds. Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku dotyczące założeń programowych przyszłego Stowarzyszenia „Bractwo Prawosławne”.

Białystok, dnia 10 listopada 1988 r.

Prawosławny Biskup
Białostocki i Gdański
ul. Lipowa 15
15-424 Białystok
Nr 257/88

W. Pan
Mgr Jerzy Orłacz
Dyrektor Wydziału do Spraw Wyznań
Urzędu Wojewódzkiego
w Białymstoku

W nawiązaniu do naszej rozmowy uprzejmie przedkładam ramowy zarys założeń programowych ewentualnego Stowarzyszenia „Bractwa Prawosławnego” i proszę o łaskawe wypowiedzenie się, co do meritum sprawy.

Śmiem nadmienić, iż po naszej rozmowie na ten temat, odbyłem dwukrotnie spotkanie z grupą inicjatywną rekrutującą się ze środowiska inteligencji prawosławnej naszego miasta. W rezultacie tych spotkań wypracowane zostały założenia, które przedkładam. Za każdym punktem stoją kon-

kretni ludzie, którzy wyrazili chęć pracy i współpracy z ewentualnym Stowarzyszeniem.

Uważam, iż założenie takiego Stowarzyszenia przyniosłoby wiele korzyści pozytywnych dla Kościoła Prawosławnego i jego wyznawców.

+Sawa

Prawosławny Arcybiskup Białostocki i Gdański

Pieczeńc podłużna

KANCELARIA ARCYBISKUPA

Białostockiego i Gdańskiego

15-420 Białystok

ul. Próchniaka 2

tel. 240-88

RAMOWY

ZAKRES ZAŁOŻEŃ PROGRAMOWYCH STOWARZYSZENIA „BRACHTWA PRAWOSŁAWNEGO”

Projektowane Stowarzyszenie realizowałoby swój program poprzez:

I – działalność kulturalno-oświatową

- a) odczytowa z zwróceniem szczególnej uwagi na tematykę religijno-teologiczną (Klub Inteligencji Prawosławnej)
- b) naukowo badawczą (wykopaliska archeologiczne i zabytki świadczące o prawosławiu)
- c) wychowawczą – (zwalczanie wszelkich przejawów patologii społecznych; szerzenie idei ekumenicznych;

umacnianie w społeczeństwie polskim zasad tolerancji;
szerzenie idei wychowania społeczeństwa do pokoju;
branie czynnego udziału w działalności charytatywnej
i wychowanie szczególnie młodzieży w tym kierunku)

- d) krajoznawczo-turystyczną
- e) oświatową poprzez prowadzenie biblioteki, archiwum, muzeum, klubo-kawiarni.

II – działalność wydawniczą służącą ku zapoznaniu społeczeństwa polskiego z tradycjami, dorobkiem materialnym i duchowym Cerkwi Prawosławnej

- a) wydawanie niezbędnych ksiąg liturgicznych (reprinty)
- b) książek i broszur krzewiących kulturę i tradycję prawosławną – ikony, kalendarze, pocztówki
- c) prowadzenie działalności usługowej dla ludności.

III – działalność gospodarczą:

- 1. Prace projektowe
 - a) architektura
 - b) konstrukcje
 - c) instalacje elektryczne
- 2. Budownictwo ogólne
 - a) architektura
 - b) konstrukcje
 - c) instalacje
- 3. Budownictwo drogowe
 - a) projektowanie dróg i ulic
 - b) projektowanie ulic i placów
 - c) projektowanie mostów i przepustów
- 4. Organizacja i inżynieria ruchu
 - a) projektowanie oznakowania pionowego
 - b) projektowanie oznakowania poziomego

-
- c) oznakowanie robót i objazdów
 - 5. Technologia robót budowlano-drogowych
 - a) badanie materiałów
 - b) opracowanie receptur laboratoryjnych na wykonanie budów cementowych, asfaltowych
 - 6. Rozliczanie robót budowlanych, drogowych, elektrycznych
 - 7. Wykonawstwo robót
 - a) produkcja prefabrykatów
 - b) prefabrykaty budowlane: bloczki, cegła
 - c) prefabrykaty drogowe: krawężniki, trylinka, obrzeża, płytki chodnikowe
 - d) prefabrykaty ogrodzeniowe
 - 8. Budownictwo sakralne
 - a) budowa obiektów w stanie surowym
 - b) roboty wykończeniowe
 - c) wystrój wnętrz
 - 9. Budownictwo drogowe
 - a) drogi, mosty, chodniki, place, parkingi
 - b) roboty ziemne, wykopy, nasypy, rowy, plantowanie terenu
 - 10. Utrzymanie zieleni i zadrzewienia
 - a) utrzymanie zadrzewienia, wycinka, podcinka, nasadzenie przy cmentarzach itp.
 - b) utrzymanie zieleni i trawników na cmentarzach, alejach, placach
 - 11. Działalność kamienna
 - a) kompleksowe usługi pogrzebowe
 - b) produkcja świec
 - c) produkcja małej metaloplastyki

- d) usługi transportowe
- e) krawiectwo (szaty liturgiczne, ślubne)
- f) kwiaciarstwo.

Celem przyszłego Stowarzyszenia byłoby pielęgnowanie ducha tożsamości wyznaniowej oraz wzajemnej łączności ze swym wyznaniem w ramach zasad ustrojowych i na gruncie Konstytucji PRL.

+ Arcybiskup Sawa
(podpis odręczny)

Źródło: Archiwum Państwowe w Białymstoku, Urząd Wojewódzki w Białymstoku, sygn. XIX/8, k. 40-43.

Nr 18

1989 II 07, Warszawa – Pismo dyrektora Zespołu II Urzędu ds. Wyznań do ministra-kierownika Urzędu ds. Wyznań Władysława Loranca⁷.

Warszawa dnia 89.02.07

Dyrektor Zespołu II Urzędu do Spraw Wyznań

Tow. Minister
W. Loranc

Dyrektor Orlacz prosi o stanowisko w dwóch sprawach

- 1) powołanie organizacji laikatu prawosławnego w rejonie woj. białostockiego. Wniosek złożony, decyzja należy

⁷ Władysław Loranc (ur. 5 grudnia 1930 r. w Biernej koło Żywca) – polski dziennikarz, działacz Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Absolwent wydziału filologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego (1955), w 1973 r. obronił doktorat nauk humanistycznych. Początkowo pracownik naukowo-dydaktyczny UJ, następnie (1957–1968) pracownik etatowy Wydziału Nauki i Oświaty Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Krakowie; w latach 1968–1971 dziennikarz tamtejszej rozgłośni Polskiego Radia, 1971–1972 pracownik etatowy Wydziału Nauki i Oświaty Komitetu Centralnego PZPR. W latach 1972–1973 zastępca przewodniczącego Radiokomitetu. Następnie (1974–1981) podsekretarz stanu (wiceminister) w Ministerstwie Kultury i Sztuki; w latach 1981–1982 przewodniczący Radiokomitetu, skąd przeszedł do KC PZPR na stanowisko kierownika Wydziału Ideologicznego. Od maja 1987 r. do sierpnia 1989 r. minister-kierownik Urzędu do Spraw Wyznań. W latach 1986–1989 był członkiem Ogólnopolskiego Komitetu Grunwaldzkiego. Zob.: T. Mołdawa, *Ludzie władzy 1944–1991. Władze państwowe i polityczne Polski według stanu na dzień 28 II 1991*, Warszawa 1991.

do Wydz. Społ-Administracyjnego UW Białostok, nie ma przeszkód formalnych, władze województwa obawiają się, że organizacja ta stanie się instrumentem ruchu nacjonalistycznego Białorusinów. Podjęte w rozmowie z met. Bazylim próby wyprzedzenia inicjatywy przez powołanie organizacji o ogólnokrajowym zasięgu i siedzibie w Wwie i mieszanym składzie (Polacy, Białorusini, Ukraińcy) nie udały mi się – wymagałoby to kilku miesięcy biorąc pod uwagę tryb działania Bazylego.

- 2) Sprawy szkoły i internatu w Supraślu, której przekazania oczekuje arcyb. Sawa. Zdecydowanie negatywne stanowisko władz szkoły i władz terenowych i w praktyce również dyr. Orlacza, który podkreśla, że to budynek państwowy⁸.

Podpis nieczytelny
(T. Dusik?)

Źródło: Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Urząd ds. Wyznań, sygn. 132/29, k. 116.

⁸ Obok tego zapisu dopisek odrębny: to oczywiste, ale nie o to chodzi.

Nr 19

1989 III 6, Białystok – Pismo przedstawiciela Zarządu Tymczasowego Stowarzyszenia „Bractwo Prawosławne do Arcybiskupa Sawy.

Białystok 1989.03.06

Za Tymczasowy Zarząd Stowarzyszenia
„Bractwa Prawosławnego”
mgr inż. Walenty Pacewicz
ul. Wasilkowska 47 m. 23
15-117 Białystok

Jego Ekscelencja
Najprzewielebniejszy Sawa
Prawosławny Arcybiskup
Białostocki i Gdański

Wśród wiernych Kościoła Prawosławnego w Białymstoku zrodziła się samorzutnie idea powstania organizacji skupiającej świeckich wyznawców prawosławia, pragnących w sposób zorganizowany aktywnie okazywać pomoc swojemu Kościołowi.

W dniu 24 stycznia 1989 roku odbyło się zebranie założycielskie Tymczasowego Zarządu Stowarzyszenia, który zredagował wystąpienie do władz i przyjął statut Stowarzyszenia.

3 marca 1989 roku decyzją Wydziału Społeczno-Administracyjnego Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku zare-

jestrowane zostało Stowarzyszenie pod nazwą „Bractwo Prawosławne”.

Tymczasowy Zarząd Stowarzyszenia „Bractwa Prawosławnego” zwraca się do Waszej Ekscelencji z prośbą o błogosławieństwo i objęcie duchowym patronatem powstałego „Bractwa Prawosławnego”. Prosimy również o pomoc w pozyskaniu lokalu na czasową siedzibę Bractwa.

Poprzez zintegrowanie laikatu prawosławnego pragniemy w ścisłej więzi z hierarchią naszego Kościoła uczestniczyć w jego społecznej, ekumenicznej, charytatywnej, pokojowej i gospodarczej działalności.

W załączeniu przedkładamy zatwierdzony statut „Bractwa Prawosławnego”.

Z upoważnienia Tymczasowego Zarządu
mgr inż. Walenty Pacewicz

Źródło: Archiwum Państwowe w Białymstoku, Urząd Wojewódzki w Białymstoku, sygn. XIX/8, k. 25⁹.

⁹ Kopia pisma znajduje się również w Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Urząd ds. Wyznań, sygn. 132/29, k. 97.

Nr 20

1989 III 8, Białystok – Pismo z Kancelarii Arcybiskupa Sawy do przedstawiciela Zarządu Tymczasowego Stowarzyszenia „Bractwo Prawosławne”.

Białystok, dnia 8 marca 1989 r.

Kancelaria
Prawosławnego Biskupa
Białostockiego i Gdańskiego
Białystok, ul. Próchniaka 2
telefon 240-88

Tymczasowy Zarząd Stowarzyszenia
„Bractwa Prawosławnego”
Mgr inż. Walenty Pacewicz
zam. Białystok
ul. Wasilkowska 47 m. 23

Kancelaria Arcybiskupia uprzejmie informuje, iż Jego Ekscelencja, Najprzewielebniejszy SAWA, Arcybiskup Białostocki i Gdański na piśmie Obywatela z dnia 6 III 1989 r. napisał:

„K.A. Dn. 8 III 1989 r. Bogu dzięki za Jego pomoc w zrealizowaniu dążeń wierzącego laikatu Kościoła Prawosławnego m. Białegostoku, który ma, z momentem powstania Stowarzyszenia „Bractwo Prawosławne” dodatkową możliwość integracyjną swej religijnej tożsamości.

Ze swej strony, w miarę możliwości, będę starał się służyć pomocą patronalną. Opiekunem duchowym Stowarzy-

szenia „Bractwo Prawosławne” wyznaczam ks. prot. Aleksandra Chilimoniuka.

Dla potrzeb Stowarzyszenia udostępnia się, czasowo, pomieszczenie w budynku parafialnym w Białymstoku przy ul. Wysockiego 1.

Szczęście Boże w pracy dla dobra społeczności prawosławnej naszego miasta. /-/+ Arcybiskup Sawa”.

Referent

ks. mgr Mikołaj Podolec

(pieczęć podłużna, podpis nieczytelny)

Źródło: Archiwum Państwowe w Białymstoku, Urząd Wojewódzki w Białymstoku, sygn. XIX/8, k. 24¹⁰.

¹⁰ Kopia pisma znajduje się również w Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Urząd ds. Wyznań, sygn. 132/29, k. 96.

Nr 21

1989 III 17, Białystok – Notatka ze spotkania Dyrektora Wydziału ds. Wyznań UW w Białymstoku Jerzego Orłacza z członkami Tymczasowego Zarządu Bractwa Prawosławnego.

Białystok 17.03.1989 r.

Notatka

ze spotkania Dyrektora Wydziału ds. Wyznań UW w Białymstoku Ob. Jerzego ORLACZA z członkami Tymczasowego Zarządu Bractwa Prawosławnego.

Spotkanie odbyło się w Wydziale w dniu 17 marca 89 na prośbę Zarządu Bractwa Prawosławnego.

W spotkaniu udział wzięli ze strony Wydziału Jerzy ORLACZ – dyrektor i Zdzisław Rybicki – st. insp. woj.

Tymczasowy Zarząd Bractwa Prawosławnego reprezentowali:

- Prof. Michał Małofiejew¹¹ – przewodniczący

¹¹ Michał Małofiejew – (ur. 15 października 1934 r. w Wilnie – zm. 15 czerwca 1999 r. w Białymstoku), profesor medycyny, wieloletni pracownik naukowy Akademii Medycznej w Białymstoku. Studia w białostockiej Akademii Medycznej ukończył w 1957 r. Doktorat uzyskał w 1962 r., a w roku 1968 na podstawie rozprawy habilitacyjnej *O właściwościach biologicznych niektórych produktów degradacji fibrynogenu*, stopień doktora habilitowanego. W 1982 r. Rada Państwa nadała mu tytuł profesora nadzwyczajnego nauk medycznych w zakresie patofizjologii. W 1991 uzyskał tytuł profesora zwyczajnego. od 1968 r. kierownik Zakładu Fizjologii Mięśni Gładkich Narządu Rodnego. Od 1994 r. kierownik Samodzielnej Pracowni Historii Medycyny i Farmacji, powołanej wówczas na Wydziale Lekarskim AMB. Wiele lat sprawował funkcję prezesa Białostockiego

- Ob. Walenty Pacewicz – czł. Prez.
- Ob. Mikołaj Wawreniuk – czł. Prez.

Ww. poinformowali o planach i zamierzeniach Bractwa w najbliższym czasie.

W m-cu maju planowany jest pierwszy zjazd statutowy Bractwa. Po zjeździe mają być podjęte działania w celu rozbudowy struktur organizacyjnych Stowarzyszenia. W pierwszym rzędzie planowane jest stworzenie oddziałów m.in. w Warszawie, Gdańsku, Olsztynie i we Wrocławiu. Planuje się podjęcie przez Bractwo działalności gospodarczej m.in. uruchomienia kiosku z kwiatami na cmentarzu przy ul. Wysockiego. Poinformowano, że Bractwo prowadzić będzie swoją działalność pod bezpośrednim nadzorem Arcb. Sawy. Aktualnie swoją siedzibę Bractwo mieć będzie w Kurii Prawosławnej i na plebanii przy ul. Wysockiego.

Na zadane pytanie przez dyrektora, czy istnieje wg ich oceny możliwość przejścia do Bractwa części członków UChS – padła odpowiedź, że to nie przeszkadza być członkiem Bractwa a jednocześnie także członkiem UChS nawet wtedy kiedy ono może stać się partią polityczną. Ob. W. Pacewicz poparł to przykładem swojej osoby (jest etatowym pracownikiem UChS a jednocześnie członkiem Zarządu BP).

Spotkanie miało charakter kurtuazyjny. Dyrektorowi złożono podziękowanie za pomoc w rychłej rejestracji Stowarzyszenia.

Oddziału Polskiego Towarzystwa Historii Medycyny i Farmacji. Pierwszy przewodniczący Stowarzyszenia „Bractwo Prawosławne” św. św. Cyryla i Metodego w latach 1989–1999. Od 1987 r. pracował również w Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej, gdzie wykładał antropologię chrześcijańską. A. Sołowianowicz, *Z historii Bractwa... Przewodniczący prof. Michał Małofiejew*, „Biuletyn Informacyjny”, 2017, 1(75).

Dyrektor natomiast życzył uczestnikom spotkania pomyślnej działalności Bractwa dla dobra kraju i Cerkwi prawosławnej.

Z. Rybicki

Źródło: Archiwum Państwowe w Białymstoku, Urząd Wojewódzki w Białymstoku, sygn. XIX/8, k. 23.

Nr 22

1989 IV 3 (?), Białystok – Pieczęć urzędowa na egzemplarzu statutu Stowarzyszenia „Bractwo Prawosławne.

Na mocy decyzji Dyrektora WSW Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku z dnia 3 marca 1989 r. Nr SA/6017/27/89 wydanej na podstawie art. 21 prawa o stowarzyszeniach z dnia 27 X 1982 r. (Dz. U. R. P. Nr 94, poz. 808) wpisano do rejestru stowarzyszeń i związków Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku pod Nr 75 stowarzyszenie pod nazwą „Bractwo Prawosławne” z siedzibą w Białymstoku.

Białystok dn. 3.03.1989

Dyrektor Wydziału
mgr Kazimierz Konopka

Źródło: Archiwum Państwowe w Białymstoku, Urząd Wojewódzki w Białymstoku, sygn. XIX/8, k. 22.

Nr 23

1989 III 28, Białystok – Pismo z Kancelarii Arcybiskupa Sawy do księży dziekanów diecezji białostocko-gdańskiej.

Białystok, dnia 28 marca 1989 r.

Kancelaria
Prawosławnego Biskupa
Białostockiego i Gdańskiego
Białystok, ul. Próchniaka 2
telefon 240-88

P.T.
Dziekani Diecezji
Białostocko-Gdańskiej

Kancelaria Arcybiskupia z polecenia Jego Ekscelencji, Najprzewielebniejszego SAWY, Arcybiskupa Białostockiego i Gdańskiego niniejszym uprzejmie powiadamia, iż w Białymstoku zostało zarejestrowane Stowarzyszenie „Bractwo Prawosławne” świeckich, wierzących ludzi naszego Kościoła. Siedziba Bractwa: 15-126 Białystok, ul. Wysockiego 1. Bractwo działać będzie we współpracy z hierarchią Kościoła i za swój cel ma niesienie wszechstronnej pomocy Kościołowi. Terenem działania Bractwa jest obszar PRL. W miastach, w oparciu o przyjęty statut mogą już powstawać oddziały. Walne zgromadzenie Bractwa odbędzie się 24 V 1989 r. w Białymstoku, o godz. 16.00 przy ul. Wysockiego 1.

Stosownie do prośby Tymczasowego Zarządu Jego Ekscelencja ks. Arcybiskup SAWA objął patronat nad Brac-

twem i błogosławił P. T. Duchowieństwu diecezji na okazywanie wszechstronnej pomocy ogniowom Bractwa.

Wielebni Księża Dziekani będą łaskawi przyczynić się, by na walne zgromadzenie wydelegowani zostali przedstawiciele parafii poszczególnych dekanatów, ludzie oddani Cerkwi i rozumiejący jej potrzeby. Tylko Ci przedstawiciele będą pełnoprawnymi uczestnikami zgromadzenia.

Udział w zgromadzeniu, co do ilości miejsc, wyglądać będzie następująco:

- 1) Dekanat białostocki – 20 miejsc
- 2) Dekanat gdański – 2 miejsc
- 3) Dekanat olsztyński – 3 miejsc
- 4) Dekanat gródecki – 5 miejsc
- 5) Dekanat sokólski – 5 miejsc

Wykaz imienny delegatów na zgromadzenie przesłać należy na adres: Tymczasowy Zarząd Stowarzyszenia „Bractwo Prawosławne” Białystok, ul. Wysockiego 1.

Załącza się Statut Bractwa.

Referent

ks. mgr Mikołaj Podolec

(pieczęć podłużna, podpis nieczytelny)

Źródło: Archiwum Państwowe w Białymstoku, Urząd Wojewódzki w Białymstoku, sygn. XIX/8, k. 12.

Nr 24

1989 V 30, Białystok – Skrót protokołu oraz końcowych wniosków pierwszego Walnego Zebrania Bractwa Prawosławnego.

„Bractwo Prawosławne”

Zarząd Główny

15-126 Białystok, ul. Wysockiego 1

(pieczęć podłużna)

Skrót protokołu oraz końcowych wniosków
pierwszego Walnego Zebrania Bractwa Prawosławnego,
odbytego dn. 24 V 1989 r.

Zebranie odbyło się w domu parafialnym przy cerkwi Wszystkich Świętych w Białymstoku, ul. Wysockiego 1.

Przed zebraniem odbyło się uroczyste nabożeństwo celebrowane przez J. E. Arcybiskupa Sawę. W zebraniu udział wzięło 56 delegatów oraz 14 gości. Obrady toczyły się zgodnie z programem. Delegaci w głosowaniu jawnym przyjęli bez zastrzeżeń projekt statutu. Następnie po wysłuchaniu programowych wystąpień przeprowadzono wybory władz bractwa. W tajnym głosowaniu wybrano Zarząd Główny, Komisję Rewizyjną oraz Sąd Polubowny (dane w załączeniu).

W oparciu o treść referatów, informację o działalności gospodarczej oraz szeroką i wyjątkowo zaangażowaną dyskusję Komisja Wniosków sformułowała 16 postulatów.

Istotne treści postulatów przedstawiamy w skróconej formie (w załączeniu).

Delegaci wyrazili głęboką wdzięczność Jego Ekscelencji, Arcybiskupowi Sawie za wsparcie duchowe idei utworzenia Bractwa oraz za pomoc w uzyskaniu zatwierdzenia Bractwa i statutu przez władze wojewódzkie.

Pierwsze zebranie zakończyło się wspólną modlitwą.

30 VI 89 za zarząd M. Małofiejew
(dopisek odręczny)

Władze Stowarzyszenia Bractwo Prawosławne wyłonione
w dniu 24 V 1989 r. na Walnym Zgromadzeniu

Zarząd

1. Prof. Michał Małofiejew
2. Mikołaj Hajduk¹²
3. Jan Piwnik
4. Katarzyna Kuryło
5. Jan Kabac
6. Aleksander Sołowianowicz
7. Jan Demidziuk
8. Władysław Kaniuk
9. Halina Koleśnik

¹² Mikołaj Hajduk – (ur. 29 kwietnia 1933 r., Kobylanka – zm. 2 września 1998 r., Białystok) – pedagog, dziennikarz, poeta, prozaik i krajoznawca. Autor wielu artykułów o tematyce folklorystycznej, historycznej i kulturalnej, zamieszczanych w „Niwie”, „Czasopisie” i „Przeglądzie Prawosławnym”. Autor esejów historycznych *Paratunak*, opowiadań osnutych na historii *Tryzna*, zbioru legend *Białowieckie opowieści* i opracowania *Unia Brzeska. 1596*. Wraz z żoną Lidią napisał 11 podręczników do nauczania języka i literatury białoruskiej. Członek Związku Literatów Polskich i Związku Pisarzy Białoruskich. Dyrektor Liceum Ogólnokształcącego z Białoruskim Językiem Nauczania w Bielsku Podlaskim (1965–1971).
www.przegladprawoslawnny.pl/articles.php?id_n=3165&id=2.

10. Jarosław Makal
11. Mikołaj Wawreniuk
12. Mikołaj Malesza
13. Aleksander Nikitorowicz
14. Jerzy Uścińowicz
15. Jarosław Werdoni
16. Aleksander Nikitin
17. Walenty Pacewicz

Komisja Rewizyjna

1. Aleksy Mularczyk
2. Jarosław Matwiejuk
3. Kira Kononowicz
4. Sławomir Grześ
5. Włodzimierz Klukowski
6. Antonina Mozolewska
7. Jan Suchodoła
8. Antoni Jarocki

Sąd Polubowny

1. Nina Borowska
2. Iraida Gryko
3. Bogdan Kaliszewski
4. Anna Radziukiewicz
5. Anna Kuźma
6. Wiesław Pójtanowicz
7. Włodzimierz Gacuta

Prezydium Zarządu

1. Prof. Michał Małofiejew – Przewodniczący

2. Doc. Jan Piwnik – Zastępca Przewodniczącego
3. Inż. Mikołaj Wawreniuk – Zastępca Przewodniczącego
4. Inż. Walenty Pacewicz – Sekretarz
5. Halina Koleśnik – Zastępca Sekretarza
6. Inż. Aleksander Sołowianowicz – Skarbnik
7. Inż. Jarosław Makal – Zastępca Skarbnika

Za Zarząd M. Małofiejew

Końcowe wnioski (w skróconej wersji)

1. Pierwsze Walne Zgromadzenie Delegatów zgodnie uznało, że patronami Bractwa Prawosławnego są Apostołowie Słowian św. św. Cyryl i Metody.
2. Zadaniem Bractwa jest wzmacnianie poczucia więzi i braterstwa wśród ogółu społeczeństwa prawosławnego, a zwłaszcza wśród młodzieży. Osiągniemy to poprzez szerzenie wiedzy o tradycjach prawosławnych i historii cerkwi oraz podstawach wiary i istocie liturgii w prawosławiu.
3. Wszystkie skupiska ludności prawosławnej w kraju, powinny być poinformowane o powstaniu Bractwa, zapoznane ze statutem oraz winne być zachęczone do tworzenia oddziałów terenowych naszego Bractwa.
4. Bractwo otacza szczególną opieką i szacunkiem nauczycieli kształtujących naszą młodzież w poszanowaniu wiary i kultury prawosławnej.
5. Podstawowym celem Bractwa jest propagowanie i rozwijanie kulturotwórczej działalności Cerkwi.

W przyszłości Bractwa planuje się powstanie ośrodka i fundację dla twórców kultury prawosławnej imienia św.

św. Cyryla i Metodego w Białymstoku z pełnym wyposażeniem typowym dla takiego obiektu.

6. Zarząd Główny Bractwa zobowiązuje się do powołania następujących grup roboczych.
 - a) sekcję gospodarczą
 - b) sekcję wydawniczą (biuletyn informacyjny Bractwa, opracowanie albumu sztuki cerkiewnej w Polsce i inne np. modlitewniki)
 - c) sekcję budownictwa i restauracji obiektów sakralnych
 - d) sekcję krzewienia i propagowania różnych form sztuki cerkiewnej
 - e) sekcję turystyki i współpracy z zagranicą
7. Bractwo ma za zadanie wszechstronnie rozwijać działalność gospodarczą oraz nawiązać współpracę z podobnymi organizacjami w innych krajach.
8. Zarząd Główny uznaje za wskazane opracowanie godła, emblematu i insygniów Bractwa (sztandary)
9. Zarząd Główny zwróci się do hierarchii cerkiewnej o ustalenie miejsc i terminów nabożeństw na intencję rozwoju Bractwa Prawosławnego

Jest to skrót postulatów opracowanych przez Komisję Wniosków pracującą w składzie: Magdalena Bakun, Mikołaj Hajduk, Mikołaj Malesza.

Źródło: Archiwum Państwowe w Białymstoku, Urząd Wojewódzki w Białymstoku, sygn. XIX/8, k. 2-5¹³.

¹³ Kopia pisma znajduje się również w Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Urząd ds. Wyznań, sygn. 132/29, s. 89-92.

Nr 25

1989 V 29, Białystok – Informacja o przebiegu I Walnego zebrania delegatów odbytego w dniu 24.05.1989 w Białymstoku.

Białystok, 1989-05-29

INFORMACJA

o przebiegu I-go Walnego zebrania delegatów Bractwa Prawosławnego odbytego w dniu 24.05.1989 r. w Białymstoku

Zebranie odbyło się w sali parafialnej na cmentarzu prawosławnym przy ul. Wysockiego (siedziba Bractwa). W zebraniu uczestniczyło 51 delegatów (na 68 wybranych) oraz proboszczowie z dekanatów białostockiego, gródeckiego i sokólskiego. W pierwszej części zebrania brał udział Arcybiskup Sawa.

Zebranie poprzedzone było nabożeństwem odbytym w cerkwi na cmentarzu. Porządek zebrania był następujący:

Otwarcia dokonał Arcybiskup Sawa, po czym wybrano przewodniczącego zebrania. Referat sprawozdawczy i programowy przedstawił przewodniczący Tymczasowego Zarządu Stowarzyszenia prof. Michał Małofiejew. Referat o św. Cyrylu i Metodym wygłosił proboszcz parafii św. Mikołaja w Białymstoku ks. Serafin Żeleźniakowicz, natomiast prelekcję o Bractwach Prawosławnych w historii Kościoła Prawosławnego przedstawił pracownik naukowy Filii Uniwersytetu Warszawskiego ob. Mironowicz.

W dyskusji podejmowano różnorodne problemy i zagadnienia dotyczące życia religijnego, społecznego i kulturalnego wśród inteligencji i młodzieży wyznania prawosławnego (potrzebę organizowania na tematy liturgiczne różnego rodzaju prelekcji, spotkań, filmów, dyskusji, obozów tematycznych itp.). Rozwijanie działalności wydawniczej, prowadzenie ożywionych kontaktów z podobnymi organizacjami zagranicznymi, wspomaganie kościoła prawosławnego w działalności duszpasterskiej. Podjęcie różnorodnej działalności gospodarczej, która wspierałaby finansowo Stowarzyszenie.

Należy podkreślić, że za wyjątkiem przewodniczącego zebrania i jednym dyskutantem, wszystkie wystąpienia były w języku rosyjskim lub białoruskim.

W składzie delegatów byli członkowie Unii Chrześcijańsko-Społecznej na czele z jej przewodniczącym Oddziału Wojewódzkiego posłem Eugeniuszem Czykwinem, a także członkowie Białoruskiego Towarzystwa Społeczno Kulturalnego.

Wybory zgodnie ze statutem odbyły się tajnie. Część kandydatów do Zarządu i komisji zgłoszona była przez ustępujący Zarząd Tymczasowy i znaczna część z sali. Każdy ze zgłoszonych do władz Stowarzyszenia musiał się przedstawić z zaznaczeniem czy on i jego najbliższa rodzina jest wyznania prawosławnego. Od delegatów pochodzących spoza diecezji białostocko-gdańskiej (Biała Podlaska, Chełm, Lublin, Krynica) żądano przedstawienia na piśmie błogosławieństwa miejscowego biskupa, stwierdzającego zgodę na kandydowanie do władz Bractwa Prawosławnego.

W wyniku tajnych wyborów zostali wybrani do Zarządu Stowarzyszenia:

1. prof. dr med. Michał Małofiejew – przewodniczący
2. inż. Mikołaj Wawreniuk – v-ce przewodniczący (z-ca dyrektora Rejonu Eksploatacji Dróg Publicznych w Białymstoku)
3. mgr inż. Walenty Pacewicz – sekretarz (architekt)

Informację sporządził:
(podpis nieczytelny)

Źródło: Archiwum Państwowe w Białymstoku, Urząd Wojewódzki w Białymstoku, sygn. XIX/8, k. 9-10¹⁴.

¹⁴ Kopia pisma znajduje się również w Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Urząd ds. Wyznań, sygn. 132/29, s. 94-95. Jest to pismo sporządzone przez starszego inspektora Wydziału ds. Wyznań Urzędu w Białymstoku, Zdzisława Rybickiego.